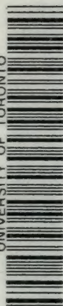

137 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 137

ИЗ СТАРЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

превео и саставио

Миливоје М. Башић

137 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 137

ИЗ СТАРЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕВЕО И САСТАВИО
МИЛИВОЈЕ М. БАШИЋ

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“
ДИМИТРИЈА ГАВРИЛОВИЋА (ПРЕЂЕ А. М. СТАНОЈЕВИЋА)
8. ЧИКА-ЉУБИНА УЛ. БР 8.
1911.

НЕКОЛИКО РЕЧИ УНАПРЕД.

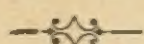

Наша стара књижевност је веома мало позната ширему читалачком свету. О њој он мање зна него и о нашој средњој, дубровачкој књижевности. Њу једва да знају нешто, веома површно и више номенклатурно, они који су свршили наше средње школе, а њихов је број, наравно, доста мали. То недовољно знање у многом је још и погрешно.

Зна се више у неким, већ традиционално утврђеним, стереотипним фразама: да је стара српска књижевност продужење старе словенске, да почиње крајем XII века, да се развијала под утицајем грчке књижевности, да је сва „црквено-богословскога" карактера, а да има нешто и историографске радње, у којој су најзнатнији панегирички животописи српских владалаца, и још понешто од осталих струка, да је сва на језику старо-словенском, само нешто измењеном према гласовним особинама српскога језика, и то је, тако рећи, све. Дубље се у стару књижевност није улазило, нарочито слабо у штиво, због скоро сасвим запуштеног учења старословенскога језика и недовољнога времена на то одређена.

Уз то треба имати на уму и неподесност и неупотребљивост већине досадашњих наших уџбеника, писаних према нормама утврђеним још пре тридесет четрдесет година, а по којима се увек почињало од онога чим би требало завршити, или, још боље, што би требало сасвим изоставити у правој историји књижевности.

Толико је и такво знање из старе српске књижевности добивао, тако рећи, најинтелигентнији део нашега народа. За све пак остале, стара српска књижевност била је потпуно terra incognita, а да о самом народу и не говоримо.

Сем тога, може се рећи да за дуго није било озбиљнијег огледа, да се она учини, ако не популарном, а оно познатијом у нашој садашњој књижевности. Овда, онда појављивао би се у нашим периодичним, књижевним листовима покоји преведени одломак из старе српске књижевности, а у чем је леп пут показао наш цењени научник и свестрани познавалац старога српског живота г. Стојан Новаковић, а доста и пре времена преминули духовити есејиста наш Светислав Вуловић, и то је, тако рећи, било све.

Међутим, фразе како је стара српска књижевност сва црквено-богословског карактера, како је празна и без вредности, промицале су све више, тако да је према њој стварана одвратност у свих оних који је ни мало нису знали, а равнодушност у оних који су је нешто знали. Стручни пак зналци бавили су се њоме онако како се научници баве, хладно и сухопарно, не налазећи у њој никаквог другог интереса сем научног, и објављујући често врло занимљиве производе старе српске књижевности у скроз стручним, једва и за интелигенцију приступним листовима.

* * *

Али од пре некога времена почела се изучавати стара српска књижевност са више разумевања, а и са више воље и љубави. Почео се одбацивати стари шаблонски метод изучавања по утврђеним ауторитативним одредбама. Сад се стара српска књижевност не учи почињући од црквено-богословских дела и ређајући сва могућа јеванђеља и псалтире с тачним библиографским и палеографским описима, нити се биографије старих српских писаца стављају под онако оштру критику као пређе, за-

хтевајући од њих строго историграфску вредност и замерајући им много за легендарност и сувише велики богословски дах њихов, нити се Св. Сава сувише истиче, а опет и осуђује што је моћним примером својим инаугуровао емиграцију најбољих синова српских у Св. Гору и што је дао црквени правац старој српској књижевности, нити се на дугачко и на широко говори о старом српском законодавству и другим књижевним радњама, да се оно што је најинтересантније — песништво и приповетке — стави у неколико речи у књижевност зборника, приписујући то, као и апокрифе, већином богумилској јереси, коју је Немања прогнао, и т. д.

Данас се пак сасвим друкчије ради, обраћајући пажњу на оно на што се некад или није никако или сасвим мало обазирало. Отпочиње се поново преводима. Један од наших најбољих познавалаца старе српске књижевности преводи *Надгробну реч* деспоту Ђурђу Бранковићу и још неке ствари и штампа их у *Српском Књижевном Гласнику*; а за њим још неки. Али право, јаче интересовање за стару српску књижевност почиње управо од појаве књиге *Преглед Српске Књижевности* од г. Павла Поповића, који износи сасвим нове погледе на њу. Г. Поповић нам је показао да у старој српској књижевности има много и лепога и занимљивог, и да она, и ако је, додуше, као и све књижевности других народа у том времену, прожета религиозно-моралним духом, ипак није само једноставна библиографија јеванђеља, псалтира, требника и других црквених књига.

Из те књиге ми сазнајемо да и наши стари нису били без своје поезије, само, наравно, своје врсте и у духу свога времена. Наши стари калуђери и свећеници, једина али многобројна интелигенција онога времена, у часовима одмора радо су се прихватили превођења с грчког или читања већ преведених *приповедака и романа* најфантастичније садржине, па ће се видети из ове наше збирке да су они често залазили и у прилично јак реализам,

који је после на крају требало окадити што јачом дозом побожности.

Сем приповедака и романа, додуше све с грчког преведених, преводиле су и читале и тако зване *апокрифне* ствари, приче о личностима из Старога и Новога Завета, које црква није признавала, али које су због велике поетичности своје биле јако цењене не само од богумила. за које се дуго мислило да су им били једини преводиоци и читаоци, него и од свих правоверних калуђера.

Животи светаца, најпре туђинаца, а за тим по том обрасцу и Срба, признатих црквом за то, такође су били обилна књижевна радња, с много лепих и нежних места, као и *животи владалаца и архијепископа српских*, у којима су, додуше, најпре задовољавани хагиографски захтеви, али који поред свега тога нису без многих у истини песничких и беседничких места, а да нарочито не истичемо и историјски интерес.

Ни *песништво* у ужем смислу речи није било сасвим занемарено, и ако не у оном облику у ком га ми познајемо. Световно уметничко песништво скоро је сасвим непознато, а тако исто и спољашњи облик — стих, којега има у Византији, али су зато биле развијене песма Србима свецима (тропари и стихире), наравно, све по угледу на Грке, само у одрешеном слогу. *Похвале* Србима свецима, а међу којима је особито лепа она калуђерице Јефимије, златом везена на покрову, за ћивот кнеза Лазара, и раније поменута *Надгробна реч* деспоту Ђурђу Бранковићу, праве су песничке елегије у прози.

Најзад и *историографска радња*, сем животописа, има и све оне облике, које има и савремена византијска књижевност (хронике, хронографи, летописи, родослови, посебни списи), и који, и поред све своје сухопарности, нису без неке занимљивости.

До душе, у свима досад поменутим књижевним облицима оно што је најзанимљивије то су чудноватости и легенде, према којима се доскора осећала највећа одвратност. Међутим, сад се оне

сасвим друкчије посматрају: у њима се често налази сва песничка лепота и нежност осећања, те нам се сад чине с много више права на своју егзистенцију него што се пређе узимало, кад се сетимо да су оне тада царовале у свој Европи, да свако време има своју слабу страну без које није ни најмодерније, и да, најзад, оне чине један од књижевних праваца с пуно занимљивости и који се и данас смењују.

Али сем легендарности и чудноватости, у старој српској књижевности има доста и несумњиво правих песничких места и од трајне вредности, о чем ће се најбоље уверити, кад се ова наша збирка прочита.

Ето таква стара српска књижевност, и ако већином с грчкога преведена, а нешто и оригинална, али опет према грчким обрасцима, била је доста јако распрострта, да је дахом својим прожимала и шире слојеве, тако да је ушла и у народ и у његове умотворине. Многобројни лепи мотиви у нашим народним песмама и приповеткама, за које се дуго мислило да су чисто народни или бар да су донесени из заједничке прадомовине индо-европске, дошли су већином из старе српске књижевности, а њој опет из византијске и преко ове и из осталих источанских књижевности, што најбоље сведочи о тесној свези између старе књижевности и народа, наравно, усменим путем, калуђерском причом. Тим пак народне умотворине нису ни најмање изгубиле од своје вредности. Напротив, оне су нам само доказ колико је наш народ приступачан свему што је лепо и културно.

Читајући старе приповетке, апокрифе и животе светаца, уверавамо се да ни језик у њима није толико стари словенски колико се мисли, јер у колико се више износио стварнији живот, народни језик добивао је све веће право, мешан по где-где са старо-словенским речима, боље речи облицима, те да према том и оно тврђење, како је стара српска књижевност сва на старо-словенском језику треба све више и више ограничавати. Тада ће се видети

да ни Св. Сава, према духу свога времена, не заслужује икакву осуду, као и то да он није у свем служио за углед, него да су, шта више, многи књижевни облици постали и мимо њега. Најзад, потпуно ће се уверити да стара српска књижевност, према тадашњем културном развитку српскога народа, и квалитативно и квантитативно стоји на достојној висини и да се међу свима јужно-словенским народима нај јаче истиче.

Ето дакле с кога се краја и како има изучавати стара наша књижевност, па да се види да ни она није без некога интереса и за ширу масу, остављајући на страну или бар у позаднину црквено-богословску, морално-философску, законодавну радњу и т. д., којима управо и није место у историји књижевности, него у стручној, строго научној.

* * *

Таквим се разлозима руководила Управа Српске Књижевне Задруге, кад је решила да приреди оглед збирке најзанимљивијих ствари из старе српске књижевности.

При састављању таквих збирака двојако се поступа: или се из сваке врсте књижевне радње узима понешто, наравно, понајбоље и најкарактеристичније, дакле и из уже историографске радње, и из црквено-богословске, и из законодавства и т. д,, да се покаже целокупан рад, или се узима само оно што више представља песнички рад, а уз то и историју због стила и занимљиве садржине, што и јест прави предмет књижевности.

Одликован поверењем од Управе Српске Књижевне Задруге да саставим такву збирку, ја сам се у споразуму с нашим стручним људима одлучио за овај други начин. Отуда смо при састављању ове збирке пошли од *приповедака*, које су, додуше најнеоригиналније, управо сами преводи, али које су најзанимљивије и најраспростртије. Од њих смо узели неколико краћих ствари, већином у целини, за које

смо мислили да ће најпотпуније и нај једрије представљати ту грану старе српске књижевности.

Отуда је врло мали прелаз к *причама о личностима из Старога и Новога Завета — апокрифима,* код којих је сва разлика у том што је главно лице какво познато библијско лице и што из њих бије још јачи побожни дах, а иначе се често мешају с првима. И ту смо узели неке ствари у целини и одломцима, за које смо мислили да су карактеристичне. Даљи је степен *животи светаца*, туђинаца и Срба, где смо опет узели неколике веће одломке, а један и у целини. По том је било најприродније прећи на животописе владалаца и архијепископа српских, који имају јаке свезе и са хагиографским (светачким) списима, а и са историјом, али смо ми пре њих ставили нешто из *песништва у ужем смислу* — црквене песме Св. Симеуну и Св. Сави и *Реч о љубави* од деспота Стефана. Из *живота владалаца и архијепископа српских* узимали смо по један, два или три одломка, који би најбоље карактерисали дотичног биографа, гледајући да поред естетичког задовољимо и историјски интерес. Ако је пак и ту јача легендарност и све оно што карактерише раније облике, није кривица наша. По том су дошле две *похвале,* раније већ споменуте и два одломка из посебних, *историографских* списа.

На овај начин показана је и скала развијања старе српске књижевности. Почиње се од најнеоригиналније књижевне радње, простих превода приповедака и апокрифа, па се пошло оригиналнијој радњи, састављању живота Срба светаца, док се није дошло до релативно најсамосталније — састављања живота владалаца и архијепископа српских и посебних историографских списа. Више објашњења о узетим одломцима и писцима биће на крају књиге.

Трудили смо се да од сваке књижевне гране изнесемо у што краћем облику оно што је најлепше и најзанимљивије, премда се не може порећи те-

шкоћа у том погледу, а и због мало простора одређена на то.

Састављајући ову збирку морамо рећи да смо, на жалост, нашли мало већ готових, и то добро преведених ствари из старе српске књижевности. Сјајан изузетак у том погледу чине својом врсноћом преводи г. Стојана Новаковића[1] и превод поменуте *Надгробне Речи* деспоту Ђурђу од г. Љ. Стојановића, и које смо и унели у ову збирку. Све остало морали смо преводити сами.

Ваља нам нешто рећи и о преводу. Кад се преводи са страних језика, онда се поред тачно погођених мисли тражи и леп облик, и што је могуће више у духу свога језика. Овде пак, чини нам се, није у свем тај случај. Кад се преводи са језика, који је у самој ствари свој, народни, само ранијега стања, архаистички, онда се, поред тачно погођених мисли, тражи да се више мање представи и онај облик, у ком су оне тада изношене, те се преводи само понешто, сасвим непознате речи и облици, а све се друго оставља па и архаизми, који се још могу разумети. Такав превод није ништа друго него само омогућавање разумевања раније књижевности. Карактеристичан је у том погледу превод поменуте *Надгробне Речи* од г. Љ. Стојановића, који задржава исти ред и број речи, па и старе облике, да би нам изнео верно, и по садржини и по облику, старе српске књижевне облике.

И ми смо се трудили да садашњи облик буде што вернији старијему, задржавајући по могућству и ред, па и број речи (особито у песмама), па често и исте изразе и понегде и архаизме, који се могу разумети. Отуда ће се понекоме учинити да је превод на доста места неуглађен и рогобатан, а множини зар да се све то могло исказати лепше српски

[1] Г. Ст. Новаковић превео је неке чланке из живота Св. Симеуна од Св. Саве и две похвале кнезу Лазару и штампао их у „Хришћанском Веснику" за годину 1879. и 1880.

и књижевније. И ми додајемо да ништа није лакше него то да се превод својим речима лепо искаже, али да само може настати погибао да се старој српској књижевности да потпуно облик садашње, јер се лако може пасти у погрешку — да се из тежње за што лепшим исказивањем пређе из превода у прераду.

Ипак у потпуно верном превођењу нисмо могли далеко ићи, него смо морали на више одступити од њега, из бојазни да не наступи нејасност, па и потпуна неразумљивост, или ако не то, а оно одвратност према даљему читању. Јер треба имати на уму да су стари српски рукописи познији преписи са ранијих, при чем су се поткрадале погрешке, а треба знати да ни првобитни преводи, па и оригинали, нису били у свем потпуно тачни и јасни: или због непотпуног разумевања грчкога језика или због слепог подражавања грчкоме оригиналу, при чем су се задржавале грчке конструкције и гомилале буквално преведене речи и изрази, или због недовољне стилистичке вештине пишчеве. На много места било је потребно и упоређивање с грчким текстовима, али што није било могућно, пошто се не могу наћи потпуно паралелни грчки оригинали. Ипак је мало места, где смо били слободнији у преводу и где смо морали сами чинити реконструкције,

Толико уопште. А на крају ових речи изјављујемо жељу да овај наш оглед збирке из старе српске књижевности припомогне што више развијању интереса и љубави према нашој старој књижевности, која то потпуно заслужује.

На Видов-дан 1911. године
у Београду.

Миливоје М. Башић
професор.

I

Приповетке

Царица Теофана.

Бејаше цар Фука и имађаше браће. Бејаху сви храбри; где чујаху рат, не сабираху војску своју, него сваки од браће сам иђаше. И разбијаху цареве и војске, и обилажаху сву земљу *пазећи* да не би ко лукавством или злобом пошао на њих. И жељаху да се насите рата, и не наилажаху га. И тако се одмараше сва земља за цара Фуке, и не беше у његову царству ни севаста ни прахтора,[1] ни војске, никакве војске цареве, него земља живљаше у тишини.

И кад се сабраше бољари и кнезови и велмуже,[2] епископи и патријарси, учинише савет и рекоше: да су цареви свети, жене не узимају, „да би нам свагда било царство од тога семена, да се свет свагда одмара овако без војске. Они ће проживети свој живот, и опет ће настати цареви као и пређе, и биће насиља над светом. Него саберимо се, браћо, да идемо цару, да се помолимо цару да узме себи жену, и учини себи рода, и биће нам благочастиво[3] царство за навек“.

И прибра се сва земља, и дођоше цару и рекоше: „Помилуј нас, господине[4] царе, једно прошење просимо у тебе. Дај нам прошење наше“. А цар, кад виде да га моле с радошћу, рече: „Тако ми онога који је створио цареве и сву васељену, испунићу вам молбу вашу“. А они рекоше: „Госпо-

[1] *Севасти и прахтори* — високи чинови у војсци. [2] *Велмужа* — властелин. [3] *Благочастив* — побожан. [4] Раније се владаоцу говорило *господин*, место *господар*, што је доцнијег порекла.

дине, узми себи жену, и учини (роди) чеда: синове и кћери, да свагда твоје царство довека буде".

Кад чу цар шта мољаху, побоја се завере. И начини калиге[1] мале и рече: „Узмите калиге, *па* да ми ону, којој буду за ноге, доведете, и та ће ми бити царица". Узевши калиге обиђоше сву земљу и градове, и нигде калиге не пристајаху. Кад дођоше у Никомидију, нађе се кћи у једне крчмарице, име јој беше Теофана. И ту пристајаху калиге.

И састадоше се кнезови, и патријарси, и сав народ с радошћу великом. И доведоше Теофану цару. И цар се венча с њом народа ради, али јој не прилажаше. Цар имађаше обичај да у палати својој чита псалтир. Кад хоћаше починути, имађаше у палати својој камење оштро као ножеве, и на њем почиваше, а постеља царска стајаше народа ради. Одрасте Теофана, и би врло велике лепоте. И једнога дана рече: „Господине, јаблани су твоји доспели, а трешња је твоја узрела, време је да је береш". А цар рече: „Мучи,[2] Теофана, мучи. Почекај мало, док отидем у Јерусалим, и помолим се за себе и за тебе. И кад се вратим, учинићу себе игуманом, а тебе игуманијом, исповедивши (најпре) наше (грехове) *па да видимо*, шта ће нам *према том* бити".[3]

У тај час проклета Теофона злу мисао помисли у срцу свом, и потражи себи мужа. И беше у цара човек у великој милости, име му беше Цимискије. И дође њему Теофана и рече му: „Буди са мном!" А он бежаше и говораше: „Нећу то учинити господину својему". А она говораше умиљавајући се и саблажњаваше[4] га прилазећи ложници. И тако се слежа с њом. Тада се Цимискије као иза сна прену и заплакав се рече: „О тешко мени, камо да денем себе и Теофану?" Теофана рече: „Мучи, мучи, Цимискије, ја ћу тебе привести и ти ћеш погубити цара, и ти ћеш бити цар". И приведе га у

[1] *Калиге* — папуче. [2] *Мучи* од *мучати* — ћутати. [3] Реченица је у рукопису кратка и нејасна, те се морала мало реконструисати. [4] *Саблажњавати* — наводити на грех

палату цару, који читаше псалтир. И priђе позади и узе цару мач, који блисташе као вода. И даде Цимискију и рече: „Удри, не бој се, и од позади удри га". И пресече га на двоје, а цар пресечен врже псалтир и удари га у главу. И ту оба умреше. А беше ископана велика рупа у палати царевој, а она с двојицом отвори рупу и баци цара, и Цимискија онда сакри. И покри рупу, и призиваше браћу, и свакоме појединоме говораше: „Дођи, цар те зове!" А они мислећи да је неки глас[1] долажаху. Она их пресреташе са свећама. И грљаше их, и љубљаше, и довођаше их на провалу. А они, мислећи да је застрто,[2] падаху у јаму. И тако до зоре све погуби. И нађе себи мужа.

И сутрадан пусти глас по свѐм граду, и прибраше се велике и мале велможе и епископи. И рече им: „Послушајте, бољари, мали и велики. Ваш господин, а мој муж, с браћом својом отиде у Јерусалим, а овога човека остави на престолу, да вам је цар, а мени муж". Бољари сви с плачем и ридањем[3] великим брзо се пустише по мору и по суху да би га вратили. Вратише се. „Причај нам, царице, камо дену цара нашег и браћу његову?" И чуђаху се људи откуд долази пријатан мирис. Једна девојка исприча. И дођоше и отворише провалу и видеше света телеса. Хтедоше извадити света телеса, али не хтедоше изићи. И проклетој Теофани црева расточише по граду, а Богу нашему слава навек, амин.

[1] *Глас* у смислу: наредба. [2] Преко провале било је застрто, те они не знајући да је под застирком провала упадаху у јаму. [3] *Ридање* — јецање, говори се и данас, мада ређе.

Еладије.

Бејаше човек у кесаријској страни, име му бејаше Синклитијан, и имађаше имања многа, којима није било броја, села и људе, коње и камиле многе. Имађаше кћер јединицу, име јој бејаше Корасија, и обрекао је беше (Богу).[1] Божја беше заручница, да прими за младости калуђерство, да послужи Богу до старости. По сву ноћ не имађаше сна, непрестано служаше Богу. Имађаше је отац ради спасења, и много се весељаше њом.

Имађаше Синклитијан једног роба по имену Еладија, који бејаше много мудар и књижеван. Кад виде госпођу своју Корасију, жељаше и говораше како би Корасију узео за жену себи. „Мене нико не може саставити с њом сем ђавола. Ја, Еладије, предаћу се ђаволу, и ђаво ће ми помоћи. Узећу себи за жену Корасију“. И у вече отиде на распуће, и изазва ђавола једне ноћи. Ђаво му се јави и рече: „Шта вичеш, Еладије?“. Еладије му исповеди. А ђаво рече: „Немоћан сам ја да приступим тој девици, но ћу послати тебе велможи (господину) нашем Формакију“, и поче га ђаволским речима учити. И провеја ве(тар) речи.[2] И чу велики ђаво Формакије, и посла четири слуге, и приспеше Еладију. Узевши Еладија, с радошћу великом уведоше га к Формакију. И виде га где седи на престолу великом, и мноштво слугу стајаше пред њим. И запитав Еладија, рече: „Шта ти требам, или што ме тражиш?“ Еладије рече: „Да ми учиниш да узмем Корасију за жену себи и да будем господар дома њена, па

[1] Заграђени слогови и речи наши су додаци. [2] *И провеја ветар речи* значи: однесе је ветар речи.

ћу твој бити до века". Формакије му одговори: „Ви хришћани много лажете. Када вам је невоља, тада мене тражите, а кад вам одслужим, тад идете за Христом. За небо је Христос милостив, такве *он* прима. Тако мене лажете. Ну напиши ми писмено, да си мој, и ја ћу ти учинити". Еладије написа рукопис свој и да га у руке Формакију.

И посла Формакије слуге своје и рече им: „Идите и очарајте девицу и научите је љубави Адама и Еве". И идоше и обиђоше Корасију. И једног дана виде Еладија где игра. И у драгост (паде)[1], занесе је. И у ноћ растужи се мало и узнемири се. Чу отац и мати њена из њихне палате, и рекоше јој: „Што тако стењеш и јечиш, чедо? Ти све имаш у рукама што хоћеш, зашто тако тугујеш и тако стењеш?" Она одговорив рече: „Оче, оче и мати, мужа треба срце моје". Чим чу Синклитијан такве речи, растужи се и узбуди се, и бијући лице своје говораше са женом својом: „Ко угаси светлу свећу у дому мојем? О, ко обори свећњак црквени? Ко дакле разруши часну цркву на земљи?"

Корасија рече: „Оче, оче, мужа треба срце моје. Помилуј ме у тузи великој, умрећу. Дај ми за мужа Еладија". Синклитијан рече: „О, чедо ја се надах да ћу тебе ради наћи спасење. Него опомени се и врати се Богу". Корасија рече: „Ако ми не даш за мужа Еладија, горком смрћу умрећу." Синклитијан рече; „О чедо, ако твоје срце љуби мужа, да ти нађем прилична човека, јер је Еладије наш роб". Чим чу Косарија за Еладија, ухвати себе за грло и викну: „Помилуј ме, оче, Еладија хоћу за мужа".

Синклитијан сабра све бољаре, и даде јој за мужа Еладија. И предаде све имање своје. Еладије живљаше са женом својом. И не одлажаше у цркву. Жена његова чуђаше се што не улази у цркву. Кад му говораше о том, он је завараваше лажама. Један дан укорише је бољарке. Рекоше: „Што Еладије не иде у цркву?" И чим дође Корасија, рече

[1] *И у драгост (паде)* — миље је обузе, заљуби се.

Еладију: „О, ако сутра не отидеш у цркву и не узмеш часне дарове, ја ћу себе смрти предати.“ Еладије немаде шта одговорити, него исповеди сву истину.

Чим чу Корасија, крикну јаким гласом и уздишући рече: „О тешко мени, Боже мој,... зар се ја нађох да вршим вражја дела, која се нигде не врше? О тешко мени, Боже мој. Ја не послушах родитеља својих, па сама себе предадох врагу“. И уста кричећи и плачући у лице своје, и кр(шташе) се, и уђе у Кападокију великоме Василију, говорећи: „Помилуј ме, владико. Ја сама себе предадох врагу, и ђаво тело моје задржа четири године; помилуј ме, владико, не послушах родитеље своје, зађох на тамни пут. Исповедам сву моју истину“.

Василије посла за Еладија и запита га и рече: „Да ли право каже жена твоја?“ Еладије рече приклонив главу: „Право каже жена моја“. Василије просузив рече: „Зашто си се тако преблазнио,[1] о човече? Још ћу те упитати: Хоћеш ли да се вратиш Христу Богу нашем?“ — „Владико, хтео бих, али сам написао написмено и предао Формакију“. Василије рече: „Тако ти кажем, човече, љуби ли срце твоје да се врати Христу Богу?“ Еладије рече: „Много љубим, владико, молим се, ако како можеш, избави ме, господине“.

Василије узе Еладија за десну руку и уведе у своју ћелију, и затвори, и остаде три дана. Василије непрестано на престолу у цркви стојећи мољаше се Богу за Еладија. Корасија рече: „Жив Бог, нећу изићи из цркве, док не видим мужа свога камо ће се обратити“. Ни хлеба ни воде не окуси за три дана. И дође Василије и отвори га, и запитав рече: „Шта радиш, Еладије?“ Он одговори: „Зло сам, владико, долазе ђаволи и бију ме, и стрељају ме“. Василије му даде мало јести. И опет га затвори, и пробави пет дана. И дође опет и упита га: „Како си Еладије?“ Он му одговори и рече:

[1] *Преблазнити се* — пастп у грех.

„Владико, не далеко стоје од мене и карају ме, али се не приближују“. И даде му мало јести. И затвори га, и опет остаде три дана. Василије се непрестано мољаше на престолу с Корасијом, женом његовом. И опет га упита. А он одговори: „Владико, глас им чујем, али их не видим“. И зарадова се Василије.

И призва сав народ и градове и попове црквене, и би људи шест хиљада. Свети Василије рече људима; „О другови и браћо. Једна овца од стада Христова заблудела је. Помозите ми, браћо, да је како избавимо од вука“, и исприча истину. И даде им свеће у руке и узе Еладија за руку, и уведоше га у цркву. И сви људи викаху: „Господе помилуј.“ И познаде Еладије и виде ђавола како лети као орао, да га ухвати. Еладије кличе: „О владико, задржи ме, однесе ме ђаво“. Василије га узе под пазухо и рече: „О проклети ђаволе, како смеш да узимаш икону Божју[1] и крштење Божје из руку мојих?“ Ђаво рече јаким гласом: „Не чини ми неправде, о Василије, не чини ми неправде. Он је мене тражио, а не ја њега“. Чуше сви људи ђавола како говори јаким гласом.

Бејаху сви у страху, једни крштаху лице своје бијући га, о камење, други бијући главама својим о земљу и Богу вапијаху: „Помилуј, Господе, створења руку својих, не оглушуј се о мене, слугу свога.“ И молитвом ових људи сруши се и паде ђаво. Испаде рукопис Еладијев и паде у руке Василију. Василије узе рукопис и даде Еладију и рече: „Познајеш ли ово?“ Еладије рече: „То је мој рукопис, који написах ја ђаволу“. И уведе Василије Еладија у цркву и освети га, и предаде га жени његовој, и благослови их. И узе све дарове црквене и уђе у дом њихов. И литургиса[2] у дому њихову, и благословени бише навек, Богу нашему слава навек, амин.

[1] Како је човек створен „по образу и подобију Божјем,“ то под иконом Божјом треба разумети: човека, Еладија. [2] *Литургисати* — свршити службу Божју.

Девојка без руку.

(О царици Франачкој, којој одсечене руке исцели свесилна владичица, чудо једанаесто).

Беше у Францији неки цар удовац по првој жени, а са којом роди једно женско дете. Потом ступи у други брак, и узе жену толико красну, да јој се не налажаше у држави друге једнаке по лепоти. Ова колико бејаше леполика телом, толико бејаше злолика и пакосна душом, особито завишћу толико бејаше обузета да не хоћаше ни чути да се налази негде друга лепша од ње. Видећи кћер цареву, рођену од прве жене, да има дивну лепоту тела, прими у срцу свом ђавола, па зажеле погубити је од зависти, што се налази нека лепша од ње.

Када дакле отиде цар у другу страну, ради неког потребног посла, нађе ученица ђавоља време погодно да изврши своју завидну намеру. Призове дакле једног свог верног роба, који имађаше многу слободу у ње, и рече му: „Једно доброчинство хоћу да ми учиниш, у тајности, да нико не сазна о том, и ја ћу те толико наградити, да ћеш бити први у царству нашем“. А он се обећа с клетвом да ће учинити, ако му што она заповеди. А она му рече: „Прва жена царева роди ову кћер с другим неким неваљалим и рђава живота човеком, а не са царем. С тога као рођена у прељуби и чини стидна дела и врло неприкладна; и ако много поживи, посрамиће дом мој. Молим те, дакле, узми је у јутру, и реци јој да је возиш у други двор наш, да пребуде тамо, докле не дођем и ја у двор тај ради сиротиње и утехе.[1] А ти је одведи у унутрашњост пу-

[1] Свакако ради деобе милостиње

стиње, и убиј је тамо, и сакриј да не чује нико о том. И за доказ истинитог убиства одсеци јој руке и донеси ми". Слуга се обећа да ће учинити тако, и спреми се с вечера с једним санародником и верним другом својим.

У поноћи дакле пробуди царица девојчицу и рече јој: „Пођи, Марија моја, са овим људима на оно место, камо ћу доћи и ја за мало времена, да пребудемо тамо неко време, да ме прође туга коју осећам због одласка царева". И тако узеше девојку и одвезоше је у далеко и пусто место. Позна превару, јер бејаше и од природе разумна; подиже очи на небо и са сузама поче се молити говорећи: „Владичице Богородице, друге наде и помоћи немам сем твоје благодети; а ти врати онима који ми чине неправде". Рекоше јој слуге: „Не плачи и не бој се, јер нећеш од нас претрпети никаква зла." А она рече: „Што лажете? Маћеха моја превари ме, и предаде ме у руке ваше да ме погубите. Али се надам у наду оних који су без наде да ће вам се вратити за безакоње ваше. Шта хоћете дакле? Место је пусто, вршите вољу госпође ваше, само вас молим не убијајте ме на пречац, него учините ми то да са молитвом предам дух свој владичици?" А они јој рекоше: „Добро, те разуме сад шта је било. Да си то познала раније, не би ни пошла с нама. Јер нам она заповеди да те погубимо, и ми се обећасмо с клетвом да то учинимо". А она рече: „Зар се не бојите Бога да ме убијете неправедно? Зар не знате да преблаги Бог, као праведни судија, не оставља да се такво дело утаји и да прође без казне, него хоће да се освети и вама и оној немилостивој, пошто ни њој, ни вама никакве неправде не учиних ни у чем, никако! Ако дакле хоћете да избегнете такво безакоње, оставите ме у овој пустињи живу, па реците госпођи вашој да сте ме убили. Овде нема никога да ме храни, и сама ћу, без полагања ваших руку, од глади умрети; ох, не скврните руку својих таквим убиством праведне." Ово и друго она им говораше са сузама.

Умилостивише се и они и рекоше јој: „Ми те жалимо, и оставили бисмо те живу, али нам је маћеха твоја заповедила да јој донесемо руке твоје, да се увери о смрти твојој. И ако не учинимо по речи њеној, зло ћемо пострадати од ње, него, ако бисмо те и живу оставили, свакако ћеш бити поједена од зверова". А она одговори; „Горка ми је и једна и друга смрт, али ако ме оставите да будем поједена а од зверова, то ће ми бити утеха да ће ме зверови појести, а не људи. И ви нећете бити криви за ово безакоње. Учините дакле за име пресвете Богородице, која роди истинитог Бога и судију свих, не убијајте ме. А пошто велите да јој се обавезасте однети руке моје, одсеците их да види и да се порадује њима. А мене оставите овде да умрем у пустињи овој од болести". И одмах с речју, да би избегла очевидну смрт, простре руке своје на једну кладу. А они присташе да је оставе живу, и одсекоше јој руке, и однесоше их царици. И она им даде дарове и награде безбројне.

А она девојка оста сама у пустињи у неисказаном болу, и не имађаше у оној тешкој болести другога лека и утехе сем преславног имена пресвете Богородице, чију помоћ са сузама и вером призиваше, и њој јединој у болу свом вапијаше[1] непрестано просећи од ње милосрђа и милости. С тога и не погреши у мољењу, него милошћу свесилнога Бога овако доби помоћ. Један младић, син некога великога кнеза, изиђе у лов да лови зверове у оној страни, и поуком Божјом био је близу онога места где бејаше Марија. И чу плач и јецање и потражи по пустињи са слугама својим, док је не нађоше. И зачудише се беди њеној, и удивише се лепоти лица њена; запиташе је о ствари. А она не одговори ништа, само плакаше просећи помоћ. Кнез рече слугама: „Није време да је питамо, али пошто нас је Господ упутио довде ради ње, узмите је и носите са сваком негом у град. И тамо ћемо дознати о њој". Тако дакле учините.

[1] Вапити — викати, призивати.

Лечаше је кнез прилежно биљем и разним другим лековима, и престаше јој болови савршено. Чујаху се сви остали у палати мудрости њеној коју имађаше и лепоти лица; питаху је често чија бејаше кћи и чега ради одсекоше јој руке. Али она не хте то да каже. Али ако и не рече ништа о том, због разумности, пријатна и благородна лица њена, тако је заволе младић да једнога дана рече дуки,[1] оцу свом: „Оче мој, знам да ме љубиш, па те за то молим да ми учиниш ово добро дело. Ми смо богати, и не треба нам туђе име, него ако хоће богаташ да се жени, не треба ништа друго да иште него да му жена буде угодна. То хоћу и ја да ми учини држава твоја[1] да узмем себи за жену девојку ову, коју нађох у пустињи. А, дука, отац његов, одговори му: „Ми можемо да узмемо кћер кога велможа који је нама једнак; а ти хоћеш да узмеш ову, која не само да је безручна, чега ради не приличи ти да је узмеш, него још више: не знамо ни кога је рода, да не буде некога сеоског проста човека кћи, па ће бити срамота величини рода нашега". А он одговори и рече: „То не може бити, оче мој, како вели твоја држава, јер доброта и племенитост лица њена, разум и пријатност доказују да је од царске крви. Али нека би била и проста човека кћи, ја њу хоћу, а ако њу не узмем, заиста друге нећу узети, и у великој ће тузи проћи време мога живота". Виде дакле дука такву жељу и љубав сина својега према девојци нађеној у пустињи, пристаде и он, и учини свадбу богату радостима.

А цар, отац њен, беше у тузи неутешној, не знађаше где му је кћи. Јер царица рече му како побеже тајно једне ноћи, и не зна шта је било с њом. А он плакаше неутешно; и сумњаше на царицу, али не каза мисли своје, докле не сазна поуздано. Посла дакле људе на разне стране да траже, на-

[1] *Дука* — војвода, кнез. [2] *Држава твоја* — овде у смислу титуле: твоје височанство.

писа и заповест да се саберу у њега сви кнежеви из царства његове државе, да учине иподромион,[1] то јест да projашу, да се мало развеселе, да га не умртви туга.

Дође заповест та и у место, где бејаше кћи његова; и хоћаше да иде свекар њен к цару, али га не пусти син његов говорећи: „Оче мој, није лепо да се ти трудиш на толики пут, стар будући, него одмарај се дома. А ја ћу поћи на место тебе. Љуби жену моју као и мене; и ако роди пре него се вратим ја, пребуди у ње“. И цару би угодна реч синовља. Благослови га дакле и отпусти га са миром одмах.

А он отишав учини Божјом помоћу толико витешких дела на том позоришту, да сви о њем бесеђаху, сви говораху о њем добро, и хваљаху га и поштоваху. А царица она свелукава заволи га, не само ради тога чего и ради пожуде, и призвавши слугу његова питаше га откуда је господин његов, и да ли има жену, и друго томе слично. А слуга јој све исприча потанко: како нађе у пустињи једну безручицу, и како ју је излечио од рана и како се оженио њоме, и све друго о њој. На крају свега рече јој како тај час дође господину од дуке оца писмо како је жена његова родила два детета мушкога пола, и да ништа не брине о њој. Тада она свелукава разуме из приче слугине да је то она коју је заповедила убити и одсећи јој руке и да њој донесу, и зачe се у њој злоба (болест) ради безакоња. Јер обдари човека и наговори га да, кад напише господин његов одговор оцу своме, доведе њој књигоношу, претварајући се да и она хоће нешто да му наручи. Кад дакле младић написа одговор своме оцу, молећи га да се стара о жени његовој и деци његовој и друго слично, запечати писмо, предаде слузи своме да однесе то оцу његову. А слуга, не знајући женино лукавство, дође царици. А она угостивши га богато и вином напојивши

[1] *Иподромион* грчка реч — тркалиште, трка.

узме лупешки од њега писмо господина његова и, док је он пијан спавао, написа друго, скиде и печат с писма младићева и приложи га на вешт начин своме писму. А у њему написа ово: „Оче мој, да знаш да је ова снаха твоја кћи једног рђавог човека, и руке јој одсекоше за зла дела, па и деца које роди нису моја. Дакле молим те, кад прочиташ ово моје писмо, да је одмах умртвиш с децом њеном, и ако не чујем о смрти њеној, нећу доћи тамо". Таково лажно писмо метну змија књигоноши где бејаше писмо господина његова.

А он пробудив се устаде и пође на пут не знајући ништа шта му је учинила царица, и дошав дуки предаде му писмо од сина. А он видећи писмо сумњаше се, бринући се шта да чини. Тако дакле размишљајући саветова се с једним својим верним слугом како да учини. А он му рече: „Не чини никако таква безакоња, да је убијеш, него дај је мени, да је однесем на место где је нађосмо. И Господ нека учини с њом шта хоће. Потом ћу ићи и рећи господину мојему како учинисмо, што нам је написано". И би дуки ова реч угодна. Узев дакле слуга Марију с децом њеном однесе је и остави у пустињи. А сам пође да нађе мужа њена.

А Марија оставши на оном пустом и непроходном месту плакаше неутешно, очекујући скору смрт. Тако дакле плачући и јецајући угледа пред собом једну врло узану стазицу, и узевши како могаше децу на прса своја пође по оној стазици, и иђаше по њој док не дође к једној пећини. А у њој живљаше један пустињак, који, видев је, мишљаше да је бесовско[1] привиђење. А кад чу страдања њена, сажали се на њу, и остави је у пећини; сам отиде на друго место, и сваки дан сабираше корења и биље, које и сам јеђаше, и доношаше јој, и храњаше се тим или боље рећи божанственом силом. И тако пролажаху дани њихови, док се не врати муж њен у град свој.

[1] *Бес* — зао дух.

А он кад дође и сазнаде шта је било, плакаше горко. По том узев рече: „Да идемо и потражимо оно место; јер се уздам у пречисту Богородицу коју она увек призиваше, да ју је и сад сачувала, као што јој и пре поможе“. Те ноћи јави се у сну пресвета Богородица Марија говорећи јој: „Сутра ће доћи твој верни муж, да те узме одавде; уз то ти се неће више мука приближити од данас у напредак, због трпљења твога и вере, коју си имала према мени и призивала ме као помоћницу у страдањима твојим, него ће од сад престати туге твоје, и жалост твоја обратиће се у радост“. А она одговори: „Захваљујем и клањам се, госпођо моја, што ме не остави; него како ћу видети савршену радост, док се налазим без руку? Али нећу губити наде, грешна, него се уздам у милост твоју, као што ми дарујеш и ову милост“. Ово говорећи на смеран начин чу царицу анђеоску како јој овако говори: „Прими твоје руке помоћу и благодаћу, јер они који ме љубе и уздају се у заштиту моју, неће се лишити никојега блага“. Ово рече пресвета Богородица и са речју њеном нађе се Марија с рукама, и од радости пробуди се и виде — о великих чудеса твојих владичице! да виђење бејаше истинито. И ко може изрећи радост која је обузе, и захвалности које даваше пресветој Богородици? Све заостало време ноћи проведе у молитвама и клањању на коленима говорећи јој анђеоско целивање, као што свагда имађаше обичај са побожношћу говорити. А кад би дан, чу људске гласове. Изишавши виде свога мужа, који, угледав је, заплака се од радости. А она му исприча чудо које се збило на њој, показавши му руке своје, што видевши сви се ужаснуше, и прославише добротворку.

Вратише се у град, где кад дође кнез, заповеди да празнују пресвету Богородицу осам дана с многом радошћу. Сви који слушаху о том чуду, чуђаху се с многим удивљењем. После тога дука почне тражити и испитивати: ко је написао оно лажно писмо, да га погубе. Рече му Марија. „До-

сад прикривах и не хтедох јавити ко сам ја; али пошто је воља Божја, да вам причам, да знате дакле да сам ја кћи цара вашега, и колико пострадах. Све ово учини ми царица, маћеха моја, али небеска царица, милостива мати убогих — благословено њено име! — избави ме од свих беда. Не казах вам ово пре, да отац мој, видев мене без руку, не умре од туге. Сада када учини на мени много милосрђе мати милости, пишите оцу мојему и јавите о мени пре него се спремимо да идемо њему и сами." Кад ово чу дука, свекар њен, који туговаше што не знађаше ко је отац снахе његове, порадова се врло великом радошћу не само он, него и сви у палати, особито муж њен, који подиже руке своје к небу, говорећи: „Благословен Бог који ме удостоји и достојна учини да узмем госпођу моју за жену себи." Тада јој се поклонише сви као царици.

И тако пославши писмо оцу дигоше се и сами после три дана. Кад стигоше у Францију, срете их цар и притрчав врату кћери своје загрли је и пољуби са сузама. А проклета жена његова сакри се да је не нађе цар. Али он заповеди да је потраже, док је не нађоше. И запалив огањ велики у средини града сажеже је тако да ни кост не остаде од ње.

После довољно дана врати се царев зет у своју земљу. А отац их прими с радошћу великом. И сазва све сроднике и пријатеље и суседе своје на весеље, и свршиваху опет светли празник пресветој Богородици. По том и храм сазидаше у име њено преславно, и празноваху у њем од тада све празнике Богородичне, особито тај дан поштоваху у који чудо учини Пречиста и исцели руке Марији. У тај дан и сама Марија чињаше многа доброчинства, сећајући се велике благодети коју јој учини пресвета Богородица. Шта више, од свих других добрих дела ову усрдно испуњаваше, благост, то јест милостињу многу обема рукама раздаваше убогима говорећи: „Пошто нису ово моје руке него небеске царице, које ми дарова ради многог свог

милосрђа, није дакле лепо да се олене икада у вршењу добрих дела људима њеним, то јест у давању милостиње ништим и убогим, особито пошто и сама та добра која дајемо нису наша него добра свеблагога Христа; тога ради особито треба нештедно раздељивати их ништима“. Тако дакле захвална царица порадова се много времена у земаљском царству овога живота, и по смрти отиде у небеско, које нека бисмо задобили. Амин.

О прењу[1] између душе и тела.

(Из Варлаама и Јоасафа).

Човек неки добра рода насади виноград свој и плотом огради, и отиде у дом оца својега, и у себи рече: „Кога ћу поставити за стражара у винограду мојему? Ако кога поставим од представника својих, то ће ослабити[2] труд мој. Зато ћу поставити на вратима слепца и богаља, да ће, ако ко од непријатеља мојих хоће да краде, слепац чути, а богаљ видети. Ако ли који од ових хоће да украде, слепац не види; ако пође красти, у рупу ће упасти, а богаљ нема ногу". И посади их на вратима, и отиде у дом свој. А кад мало времена прође, рече слепац богаљу: „О брате, колико блага мириса долази из винограда!" И одговори богаљ и рече: „Много је пријатна мириса унутра и неисказана укуса, јер је премудар господар наш и посади нас, мене богаља, а тебе слепца, па не можемо доћи до тих блага и наситити се". И рече слепац богаљу: „Што ми ниси то пре рекао, да бисмо се насладили, јер и ако сам слеп, ипак сам снажан да те носим. Него узми кош, и узјаши на плећа моја, да те ја носим, само ми пут казуј, да добро нашега господара покрадемо, а да се то дело утаји од њега. Ако тебе упита, а ти реци: „Господару, ти знаш да сам ја богаљ, а ако мене упита, ја ћу рећи: Слеп сам". И тако да надмудримо господара нашег". И узјаха богаљ слепца, и дођоше у виноград господара свога.

[1] *Прење* — распра, спор. [2] *Ослабити труд* — у смислу неће то његово дело имати толике вредности као иначе, кад буду други служили.

После мало времена дође господар винограда и виде да је покраден. И заповеди да најпре доведу слепца, па му рече: „Ја тебе поставих за чувара винограду мојему, а ти си га крао". А он одговори и рече: „Господару, ти знаш да сам слеп, ако бих и хтео красти, не видим; него је крао богаљ, а ја не знам о том". И заповеди господар да приведу богаља и рече му: „О богаљу, сва твоја зла дела испричао ми је слепац, да си све зло ти учинио. И сами се обличисте". И рече богаљ слепцу: „Да ти мене ниси носио, не бих ја могао сам тамо ићи, јер сам хром". Слепац рече: „Да ми ти ниси пут показао, не бих ни ја могао тамо ходити, ни то учинити". Тада господар седе на судиште и поче им судити, и рече слепцу: „Како си ми испричао, онако да учинимо". И тако заповеди господар да уседне богаљ на слепца, и заповеди бити *их* немилосрдно.

Разумејте, о браћо! Онај *човек* добра рода то је Христос, син Божји, а виноград свет, а плот тело човечје, а слепац душа човечја. И онај[1] посади на вратима човека и предаде му сву земљу и даде му заповед. А кад је човек преступио Божју заповед, приведоше га Господу, и правдаше се говорећи: „Ја не приступих заповеди твоје, него тело моје." Тога ради мучи се до другога доласка Христова, и чуваће се до суда, док Господ не обнови земљу и тада ће ускрснути сви мртви у гробовима, по Јовану, који говори: „Тада ће сви у гробовима чути глас сина Божјег, и чувши оживеће они који су учинили добра ради васкрсења живота, а који су чинили зла на васкрсење суда. Тада ће опетући душа у тело своје, да прими награду по делима својим. И тада ће послати грешне у таму спољашњу, где ће бити плач и шкргут зуба, а праведне у живот вечни, а Богу нашему слава и држава[2] на веке векова, амин.

[1] Т.ј. *Христос.* [2] *Држава* — сила.

Корњача хоће да превари мајмуна.

(Из „Стефанита и Ихнилата“).

А цар философу рече: „Разумех речену причу. Даље ми дакле кажи *како је неко постигао жељу своју, па не могући је добро задржати, одмах је изгубио.*[1]

А философ рече: „Прича се како су мајмуни неки имали цара, па како га, кад је овај остарео, заматорио од многих година, изагнаше из своје власти због старости му. Он, у свакој недоумици, дође некој смокви на обали морској, и пребиваше код ње, и јеђаше од плода њена. Једнога дана кад је јео, паде из руке његове једна смоква, коју дивља корњача дохвативши изеде. Насмеја се на то мајмун, и не престајаше корњачу пптати смоквама, а она нашавши слатку храну и свој дом заборави.

И једном отишавши корњача дому свом и нашавши свога друга жалосна рече му: „Што те видим тужна и болна?“ А он рече: „У болест љуту упадох, и није ми лека наћи, ако не добијем срце мајмуново“. А она недоумевајући[2] се о том помишљаше у себи: „Друго срце не могу наћи сем госта[3] свога,“ што разумевши да је преступ чуђаше се и помисли. И дошавши мајмуну позва га. А он је запита за задоцњење. И корњача одговори: „Ни због чега не задоцнех, само се срамим тебе, што

[1] Смисао је овај: како је неко постигао што је желео, али се тим није умео користити. [2] *Недоумевати се* — сумњати се, бити нерешљив. [3] И ако је њу мајмун хранио, ипак она мајмуна сматра за госта, пошто је дошао у њен крај.

немам да ти вратим достојно уздарје на доброчинство". А мајмун рече: „Не помишљај на то, јер ја нисам такав, да од својих драгих (иштем) враћање. Шта више, ти си мени била добротворка, тешећи ме у таквој беди и изагнана". А корњача рече: „Хоћу још и да утврдим љубав која је посред нас. А утврђује се трима стварима, и то овим: другарским улажењем у кућу, гледањем и походама као сродника и заједничким живљењем". А мајмун рече: „Тако састављају љубав, о другарице, они који живе у сладости[1] овога живота". А корњача рече: „Истину си рекао, јер приличи друговима да од својих другова траже савршену љубав и истину, а који саставља љубав због ниских животних потреба, тај је не зида на тврдом основу.[2] Јер се каже да не треба од својих драгих што друго тражити.[3] Јер теле ако не сиса лепо своју матер, мучи је, и она га одагна од себе.[4] А ја хоћу да дођеш у дом мој. Јер ја живим на острву водоносном и травоносном, пуном плодова".

Поверова мајмун и попе се на корњачу, и она га ношаше по пучини. И кад бише на средини пучине, стаде помишљајући како ће убити мајмуна. Видев мајмун корњачино задоцњавање разуме лукавство и у себи говораше: „Да ли што корњача не помишља противу мене?" И за тим јој рече: „Видим те у бризи и размишљању, па се бојим тога. Јер о чем се бринеш?" А она рече: „Брига ми је велика, да, кад дођемо у дом мој, не нађеш све достојно како хоћу, јер на одру ми лежи друг." А мајмун рече: „Не брини се за то, јер ништа не помаже туга, него се постарај за лековито биље." А корњача рече: „Кажу лекарске слуге да мајмуново срце може ону бољу излечити". И чув ово мајмун у себи оплакиваше своју погибао говорећи: „О безумља мојега! Како ми је несито знање,[5] те

[1] У *сладости* т.ј. у срећи. [2] Хоће да каже за себе, да треба љубав љубављу вратити. [3] Треба допунити: осем љубави. [4] Смисао је опет да на љубав љубављу треба одговорити. [5] *Несито знање* — т.ј. непотпуно знање, мало искуство.

и ако сам стар, себе увалих у такво зло. Јер ко међу малима живи,[1] безбрижан живот живи". Па рече корњачи: „Зашто ми, драга, не рече то пре него изиђох из свога дома, да и срце своје са собом узмем? Јер нам је закон, када идемо пријатељу, да оставимо срце дома, да не бисмо што противно помислили о другу".

И чувши корњача ово опет радујући се пловљаше и мајмуна на обалу пренесе. А он ступив на сухо одмах се попе на смокву, а корњача доле викаше: „Сиђи брже, друже, да пођемо дому, и срце своје понеси са собом". А мајмун одговорив рече: „Ако то учиним, срце нећу наћи до смрти". Тако су и они који добише погодно време, па не испунише своје намере, а пошто време прође, не добивају (га више).

[1] Т.ј. ко не тражи нешто веће, славу, нити боље друштво

Муке блаженога Гроздија.[1]

Бејаше цар велики Гдуније[2]; за ипата[3] имађаше Јабуку; Китар[4] жути *бејаше* предстојник са Лимунијем, и велики протонотар[5] *бејаше* Крушкоје. И дође радосно Гроздије кричећи и вапијући вапајем[6] силно: „Авај мене, авај, помилуј ме, велики Гдуније, јер брат Кајсија мисли убити ме, и мачем главу моју хоће одсећи". Рече му велики Гдуније: „Имаш ли за тако што сведока?" И рече: „Имам све без порока и достоверне: кир[7]-Ораховца клопотника,[8] и Мигдала[9] жута оштроносца,[10] и Лешника злохранљива, Грунеса[11] слатка крушавца,[12] Пасуља млекохранљива црноока,[13] и Сланутка[14] тврдожилокрепитеља,[15] Боба убогих хранитеља и доброга, и прву и последњу ону међу свима госпођу Лећу[16] домаћицу и Маслину добру игуманију". Кад ово изрече Гроздије, и чу ово велики Гдуније, лежећи у врту распаде се утробом. И тако дође њему

[1] Ову шаљиву причу, која је већ једном била преведена и штампана у *Срп. Књ. Гласнику* за год. 1907., доносимо у скоро верном преводу задржавајући и персонификована имена биљâ и преводећи само поједине речи и старије облике. [2] *Гдуније* — дгуња, од грчке речи кидонија. [3] *Ипат* — војвода. [4] *Китар* — лимун, а и неранџа. [5] *Протонотар* — први бележник. [6] Контраст од радости и вапаја потпуно одговара Гроздију, представнику вина. [7] *Кир* — грчка реч — господин, господар, газда. [8] *Ораховац клопотник* — орах који клопоће. [9] *Мигдал* — бадем. [10] *Оштроносац* — по В. Јагићу — *горак*, оштрог укуса. [11] *Грунес*, по В. Јагићу, кестен. [12] *Крушавац* — од речи крух, хлеб. [13] Нејасно је откуд за пасуљ атрибут црноок. [14] *Сланутак* — леблебије. [15] *Тврдожилокрепител* — који јако крепи жиле. [16] *Лећа* — сочиво.

Кромидије[1] са шареном одећом, охоли се веома, узноси се силно, љутим речима на овога нападе, викнув на једном тако му рече нагло и силно, љуто и плачноочно викну му клетву рекав: „Тако ми деда мојега Купуса, старога смока, и тако ми брата мојега Чеснолука белога и честог смрдоусца, и дугобрадога Љуштека[3] зеленог, и тако ми Хрена суровога рода и Папреша,[1] првонотарија љубљена од свих, и поштованога црног Сирјаника,[5] неправедно чини блажени Гроздије, и тако нас клевета“.

Викну јако Гдуније и рече: „Ако нас неправедно клевета, као што ви сви кажете, нека се обеси о криво дрво, и да га одрезују држећи нож, и да га кошевима носе у таптиле,[6] и ногама да га газе силно, а крв његова да се веома чува у местима прохладним, да му долазе, и да се весели срце, вино да буде. И тако завидно и немилостиво да се пије да свима буде неправедник и клеветник, да ономе који га је довољно пио ум не говори паметно *него тако* нешто збуњено, и да се од зида зиду приклања, и да плот не погреши, да је у буњишту и пута да не нађе, јер пута не види, и да седи у калу неугодно и смешно. Нека су му такви рђави дарови, а да уз то добра не спомињем: смеха, радости, весеља свагда пуно, старе укрепљујући, младе радошћу испуњујући. Ово чинећи и љубав умножава и душу погубљава. Ох, ох, ох, гледај, љубимче, те избегавај ово винопиће. Вином премудри Соломун жени иноплеменици покори се и поклони идолима и остави Бога. Вином снажни Самсон своју премудрост и снагу изгуби и предаде се иноплеменицима и душу своју у погибао предаде.

[1] *Кромидије, кромид* — црни лук, [2] *Чест* — овде у смислу трајан, дуг. [3] *Љуштек* — опет лук, празилук или аљма. У Дубровнику се аљма зове *љутика.* [4] *Папреш* — паприка. [5] *Сирјаник* — непознато. Како су у овој причи поменута скоро сва калуђерска биљна јела, да није *сирјаник* ротква, која је иначе пореклом из Сирије? [6] *Таптиле* — грчка реч, ваљада кљук.

II

Приче о лицима из Св. Писма

(АПОКРИФИ)

О премудром Соломуну и жени његовој.

Беше Соломун, цар премудри, син Давида, цара и пророка Господњег, и владаше свом земљом. Имађаше велика дела у себи,[1] и иђаше, правећи се пребеглицом, свима царевима и провођаше блуд са женама царским. И узимаше белеге од царица, и кад одлажаше у своју земљу, пушташе им белег, који им узимаше од жена. И тако чињаше свима царевима и ругаше им се. Давид рече: „О Соломуне, узми себи жену, не чини тако“. Соломун рече: „Ако не нађем прилику према својој доброти,[2] нећу узети друге“. И нађе жену лепшу од свега света, и кад ју доведе у дом свој, и виде Давид цар, рече Соломуну: „Заиста ће ова лепота учинити много скандала“. И рече Соломун: „Где ће наћи бољега од мене? Ја сам цар над царевима, ја сам мудрији од свега света, ја сам најлепши“. Давид рече: „О, сине Соломуне, каква лепота није прилична људима, па ипак чини неприлична дела“.

Чу цар кипарски како је Соломун узео себи жену, и сазва све цареве своје, и рече: „Који од вас може учинити да узмем жену Соломунову, даћу му много имања“. И нађе се један исполин,[4] и узе скупоцено камење, и бисер, и злато, које човечји ум не може замислити, и однесе у земљу Соломунову, и продаваше их као какав трговац. Сви видевши

1 *Имати велика дела у себи* имати велике особине, одликовати се. 2 *Доброта* — овде *врсноћа*. 3 Т.ј. како лепих има међу људима, па ипак чине рђава дела. 4 *Исполин* — див, џин.

чуђаху се и причаху царици о свити.[1] Царица рече: „Приведите ми њега сама, да га видим". И призваше га, и виде царица, и зачуди се, и запита га шта је томе цена. Исполин рече царици: „О госпођо, не приличи теби то купити." А царица рече: „Што тако говориш, брате?" Исполин рече: „То у нашој земљи и робиње носе". Царица рече: „Кад такво рухо носе робиње, да какво ли рухо носи царица вашег цара?" И исполин рече: „Наш цар нема царице, пошто не налази у овом свету прилике, него ако узме царицу, спремио јој је палату да се звездама игра". Царица у тајности рече: „Да ли би хтео мене узети?" „Заиста би се радовао твојој красоти, а ти његовој", рече. И рече му: „Како да ме приведеш њему?" А он рече: „Еј, укради кључе црквене, и дај их мени". А она украде кључе и да их њему. Исполин јој даде биље, и умре.

И испричаше Соломуну. Соломун се зачуди, каква би то царици напрасна смрт. И рече Соломун: „Опалите јој дланове, да не учини дело које ми отац Давид рече". Тако и опалише. Тада рече Соломун: „Положите је у гробницу, а на пољу јој оставите руке, да гледам кад долазим, јер ми драга бејаше". И дође исполин у ноћ, извади је и напоји биљем, и оживе. И унесе је у лађу, и даде је цару кипарском. И цар је учини женом. Соломун рече: „Истину ми рече отац мој Давид". Обиђоше сву земљу и не нађоше је. И дође човек и исприча му. Соломун рече: „Како да је видим је ли ми то жена?" Један човек начини рукавице од много *камења*[3] и отиде у Кипар, и продаваше их. И царица га призва да купи рукавице. И кад навлачаше на руке своје, тада човек виде изгоретине од гвожђа на рукама њеним и позна је. И дође и исприча Соломуну. Соломун растужи се много и сабра сто добро наоружаних људи и уведе их у земљу кипар-

[1] *Свита* — фина чоха. [2] Кључе црквене је тражио јамачно за то што ће царица, пошто лажно умре, бити сахрањена у цркви. [3] Од *много камења* — јамачно од вредности драгога камења.

ску, правећи се као да су људи тога цара. И постави их Соломун при граду који се зове Сеоф. Соломун назвав се као страни брат[1] уђе у град. Цар беше ван града.

Царица виде из палате Соломуна и позна га, и посла да га призову. Кад уђе к њој, упита га царица: „Шта хоћеш овде?" Соломун рече: „Ти знаш колико имађах љубави према теби, да гледајући твоје лице мишљах и да умрем". А војницима бејаше рекао, да се крију и мирују близу града. „Кад чујете трубу, ту да се нађете". Царица сакри Соломуна. Кад дође цар у палату царици, узе је за плећа и заигра се с њом. Царица рече: „Кад би знао Соломун да играш са мном, шта би ти рекао?" Цар рече: „Шта би ми рекао Соломун? Ако је и велики цар, брат ми је, пошто сам ја цар у својој земљи. Ја те у рату нисам узео, него си ти сама блуда ради дошла". Тада царица рече: „Хоћеш ли да доведем Соломуна?" А цар рече: „О луда жено, шта говориш? Соломун је цар над царевима, где ће се овде налазити?" А она рече: „Ако ти доведем Соломуна, ништа му не говори, него га погуби; ако ли ти рече *(штогод)*, заиста ће он тебе погубити". Цар рече: „О жено луда, како ће Соломун прећи поље, пуно је људи, а ти говориш".

А она изведе Соломуна, и исприча му, и једним гласом викаше: „Ништа му не говори, него га погуби".[2] А цар рече: „Здрав ли си, Соломуне?" Соломун рече: „Здрав сам, али је ли теби здраво жена?" Цар рече: „Соломуне, када би ко дошао у дом твој, а пре би жену твоју поздравио, шта би му учинио?" Соломун рече: „Метнуо бих га у тамницу да лежи три дана". Тада га вргоше у тамницу, и после три дана изведе га цар. И учини судиште, и позва га цар: „О Соломуне?" Соломун рече: „Чујем, господару". Цар рече судији: „Кад

[1] *Страни брат* — тако су владаоци један другог називали. [2] Царица је знала да ће га Соломун, чим проговори, надмудрити; те да ће цар пропасти.

цар цара ухвати, шта му чини?" Соломун рече: „Погуби га. Али умилостиви се, царе. Ако сам ти у рукама, силан сам цар. Ја погибох ради жене. Али не погуби ме у тајности, јер нико не може знати да је Соломун погинуо, него ме изведи у поље и обеси ме о дуб велики да свако види да је Соломун погинуо".

Цар га метну на кола, и повезоше Соломуна у поље. И насмеја се Соломун, и запита га цар: „Што се насмеја?" Соломун рече: „Господару, чудим се како точак на точак уседа, а оба у као."[1] Цар га запита: „Где ти је мудрост коју имаш?" А Соломун рече: „Моја је мудрост отишла у смрт, јер, кад је човек гладан, нема никакве мудрости, него мисли да се наједе. И мене жалост савлада, да ћу од жалости погинути". Када га приведоше дрвету, Соломун рече: „Дај ми брате трубу да потрубим на смрт,[1] да ми је драго". Дадоше му трубу осмогласну, и попе се на дрво и затруби трипут. Чуше га војници и дођоше журно. И узеше цара и царицу. Соломун рече: „Видесте ли како точак на точак уседа?" Цар рече: „Господару, дај ми слатку смрт." И тако му пусти крв на све жиле, и умре слатко. Царици свеза фаријам[2] за ноге, и растргоше је. Соломун узе сву земљу кипарску. Богу нашему слава на веке векова, амин.

[1] Овај мотив ушао је и у народну причу: *Једна гобела у као, друга из кала* у збирци В. Ст. Караџића. [2] *Фаријам*, грчка реч, јамачно нека справа за растрзање.

Из приче о пророку Јеремији и пле-њењу Јерусалима.

...[1] И тада орао пођe носећи писмо на врату свом. И дође у Вавилон. И стаде да се одмори ван града на стубу, на месту празном, и умуча, док не изиђе Јеремија са људима својим ван града. Јер Јеремија испроси у цара место, да погребе мртваце народа свога. И у то време изиђоше с мртвацем плачући. И дођу према граду. И завапи орао говорећи: „Јеремија, изабраниче Божји, теби велим, иди и сабери људе, и дођи овамо, да чујете писмо, које ти донесох од Вароха и Авимелеха“.

Чув то Јеремија прослави Бога. И отишав сабра људе са женама и децом, и дођу где стајаше орао, и слете орао над мртваца, и овај оживе. Ово би да верују. И задивише се људи оном што би. И рекоше: „Бог који се јави оцима нашим и Мојсеју, ево и нама се јави орлом овим“. И одрешише писмо и прочиташе људима. И чувши људи заплакаше и посипаше прахом главе своје[2] и говораху: „Јеремија, спаси нас, и реци нам шта да чинимо и

[1] Раније се говорило како је Бог јавио Јеремији да ће Јерусалим због многих његових грехова предати Вавилоњанима, који одведоше у ропство Јевреје и Јеремију. Божјом вољом спасли су се само Варох, који је остао у рову градском под зидинама и Авимелех, који је, послан да донесе смокве, преспавао 86 година. Пробудивши се сазнају од анђела Божјег да ће кроз петнаест дана Бог ослободити Јевреје ропства и о том пишу Јеремији. Писмо пак заједно са смоквама које су остале и после 86 година свеже као онај час узабрате, привежу о врат орлу, кога је сам Бог послао да их однесе Јеремији у Вавилон. [2] *Посипање главе прахом* — знак је жалости и покајања.

како ћемоући у град наш?“ А Јеремија им рече: „Све што чусте задржите, Бог ће вас увести у град ваш“.

И написа Јеремија писмо Вароху и Авимелеху пред свима људима — беду и тугу своју, у којима бејаху, како виђаху оцеве своје вешане, и опет како оцеви гледаху своја чеда предавана мукама. Сакриваху лица своја да не би видели мученике. „А Бог покри вас двојицу, да не видите све ово. Јер ја се сећам уздишући и враћам се у дом свој трпећи. Вама пак напомињем говорећи: молите се за народ, да услишана буде наша молитва и да изиђемо одавде, јер колико година пробависмо овде, принуђавају нас говорећи: Појте нам од песама сионских. И рекосмо им: Како да појемо песму Господњу на земљи туђој?“

И тако привеза писмо орлу на врат и рече: „Иди с миром, јер нас походи Бог обоје“. И одлете орао у Јерусалим и даде писмо Вароху. Јеремија пребиваше учећи људе и говорећи: „Одвратите се од сваке нечистоте вавилонске“, и даде болним људима смокве које му донесе орао.

И би дан у који Господ изведе народ свој из Вавилона и рече Господ Јеремији: „Устани с људима, иди на Јордан. Реци људима мојим: Оставите дела вавилонска, и ако су који узели жене од њих или жене мужеве, да оставе све то. Ако послушају речи мојих, увешћу их у Јерусалим, а они који не послушају мене нећеући у Јерусалим“. Јеремија рече људима ово.

И уставши дођу на Јордан, и кад су хтели прећи, рече им Јеремија што му рече Господ. И половина њих што се оженише од Вавилоњана не послушаше Јеремије, него му рекоше: „Нећемо оставити жена наших никад, него ћемо се вратити с њима у Вавилон“. И прешавши Јордан дођу у Јерусалим.

Стаде Јеремија, и Варох, и Авимелех говорећи како сваки човек који има нешто заједничко са Вавилоњанима нећеући у овај град. А они им рекоше:

„Вратићемо се у Вавилон“. И кад дођоше тамо, изиђоше им Вавилоњани у сусрет говорећи: „Више нећете ући у наш град, јер нас мрзесте и тајно изиђосте од нас. Тога ради нећете ући. Јер се клетвом заклесмо, да нећемо примити вас ни чеда ваших, што тајно изиђосте од нас“. И видевши вратише се. И нађоше место пусто и сазидаше град и дадоше му име Самарија. И посла им Јеремија људе говорећи: „Покајте се, јер дође анђео правде и увешће вас у високо место“. И не послушаше.

Борављаше Јеремија радујући се и приношаше жртву девет дана за народ. И гле, у десети дан принесе жртву Јеремија сам, и помоли се Господу молитвом, док се не узнесе, говорећи: „Свет, свет, свет, кандило дрвета животних, светлости истинита, просвети ме, док се не узнесем теби за молитве. Молим те за глас гладак и за друго благо похваљивање кадилно, и за поуку моју, док Михаило, архистратиг правде, уведе праведнике.[1] Молим те, Господе сведржиоче сваке твари, не рођени и не схватљиви, у кога је сваки сад[2] скривен, пре него овај буде“.

Овако му говораше Јеремија стојећи на олтару с Варохом и Авимелехом. И заплака се Варох и Авимелех, и завикаше говорећи: „Оче Јеремија, свећениче Божји, што нас остављаш?“ И чуше људи плач њихов и притекоше сви к њима. И видевши да је Јеремија умро, растрзаше ризе своје и плакаху горким плачем. И по том спремише да га погребу.

И би као један од мртвих који лежаше пред њима оставив душу своју. Остадоше Варох и Авимелех. И дође глас: „Не сахрањујте га жива, јер ће душа његова опет ући у њ“. И чувши глас не погребоше га, него преседеше око тела његова говорећи: „Господе, у који ће дан устати?“

1 Све се ово тиче Бога, кога назива светим, кандилом дрвета живота и светлошћу истинитом, коме се моли да би му се духом узнео и за час одвојио од земаљског живота. Моли га да да би му дао моћи да би га могао прославити и у другом похваљивању молитвом. 2 *Сад* — овде живот.

И после три дана уђе душа у тело његово, и подиже глас свој усред њих. Рече једним гласом: „Прославите Бога сви, и сина Божјег, који ће нас пробудити, Исуса Христа, светлост свих векова, негасно светлило вере живота, који ће бити после овога времена, после триста и седам година. И доћи ће на земљу животно дрво из средине раја, и учиниће да сва неплодна дрвета донесу плод, и узрашће и нићи ће величајући се и говорећи: „Донесосмо ти плод свој у пролеће". *Али* ће се осушити с висином гране њихове, и учинићете да дрво утврђено буде осуђено.[1] И облиће црвенило као вали, и снег ће поцрнети од велике светлости весеља Божјег, и благословиће острва, да донесу плодове речју уста његових. Сам ће ући и изаћи,[2] и изабраће дванаест апостола да добро јављају народима, онај кога ја видех на гори Јелеонској украшена свом светлошћу".

Тако говораше Јеремија о сину Божјем, кад се врати у свет, и рекоше Жидови: „Ове исте речи рече нам Исаија, син Амосов, говорећи: Видех Бога и сина Божјег. Него дођите, не бојмо га се, и убијмо га камењем".

И бише тужни Варох и Авимелех, јер хтедоше чути тајне Божје, које виде на небесима. Тада им рече Јеремија: „Умукните, не плачите, јер ме не могу убити, док вам све не искажем што видех." И рече: „Донесите ми камен". И донесоше. И постави га Јеремија посред њих. И рече: „Светлости свих векова, учини овај камен да буде по мом лику, док не искажем све тајне твоје које видех".

Тада се камен по заповести Божјој претвори у лик Јеремијин, и бијаху камен камењем мислећи да је Јеремија. А Јеремија предаде тајне које виде Вароху и Авимелеху, и отиде и стаде посред људи, хотећи свршити вољу,[3] и повика камен говорећи:

[1] У рукопису стилизација није добра, те су се ове две три реченице морале превести више по смислу. [2] Т.ј. ући ће у овај живот и свет и изаћи из њега. [3] Т.ј. вољу Божју.

„Обоји синови Израиљеви,[1] што мене камен камењем бијете, ево Јеремија стоји усред вас". И тада се стекоше на Јеремију с камењем и свршише вољу његову.

И дође Варох и Авимелех, и погребоше тело његово. И унеше камен и положише га на гроб његов и написаше: „Овај камен би помоћник Јеремијин" и друге речи. И рекоше: Амин, а Богу нашему слава!

[1] *Обоји синови Израиљеви* — после смрти Соломунове оцепило се десет племена и образовало ново царство, Израиљско под Јеровоамом, а два су племена остала верна Соломунову сину Ровоаму, — царство Јудејско.

Васкрсење Христово.

(Из Никодимова апокрифнога[1] јеванђеља).

...XII. Чувши Јудејци да тело Господње испроси Јосиф тражаху њега и ону дванаесторицу, која бејаху по Исусу, и Никодима и неке друге, који говораху пред Пилатом о добрим делима Исусовим. И сви се сакрише, а Никодим сам јави им се, као кнез бејаше први међу Јудејцима, и рече им: „Што опет сад уђосте у саборницу?“ А они му рекоше: „А ти како уђе као учесник Исусов, и саучешће твоје с њим нека је и у будућем веку“. Никодим рече: „Амин, амин“.

По том Јосиф изишав рече им: „Што се разгневисте на ме, што испросих тело Исусово и погребох га у новом свом гробу и камен велики положих на врата гроба? Ви не учинисте добро с оним праведником, што се не раскајасте распевши га, него га и после копљем прободосте?“ Чувши то Јудејци од Јосифа одмах га ухватише и заповедише затворити га у тамницу до у јутру у недељу. И говораху му: „Знај да ће ти се тога дана зло догодити. А смрти данас неће бити, пошто је субота, и том злом смрћу умрећеш, и тело твоје предаћемо зверовима земаљским и птицама небеским.“ А Јосиф рече: „То је реч охолога Голијата, који хулу рече на Бога жива и на светога Давида. А Бог рече устима пророчким: Моју ћу освету ја

[1] Апокрифи су они списи, које црква није признала, те се не налазе у номоканонима.

дати. И сад јелински[1] Пилат, не обрезан телесно него обрезан срцем, узев воду оми се пред свима на сунцу говорећи: Чист сам од крви овога праведника, ви ћете видети. И одговоривши ви рекосте: Крв његова на нама и на нашим чедима. И бојим се да како не наиђе гнев Божји на вас и на чеда ваша".

Чувши Јудејци ове речи огорчише се душом и ухвативши Јосифа затворише га у клет, и утврдише и затворише, и стражу око њега поставише на пољу. И заповедише у прву суботу пасхе да се старешине и свећеници сви нађу на зборишту, у јутру у недељу. И уранивши саветоваше се на збору свом којом смрћу да убију Јосифа. И седећи на зборишту заповедише да доведу Јосифа са многим бешчашћем. И отворивши врата не нађоше га, и задивише се сви људи и у ужасу бише, јер нађоше печате и врата запечаћена, а кључе држаше Каіафа, који не смеђаше више ставити руке своје на оне друге који говораху о Исусу пред Пилатом. И док они сеђаху на зборишту чудећи се о Јосифу, дођоше неки од војника које испросише Јудејци у Пилата да чувају гроб Христов, да ученици његови дошавши не украду тело његово. И од ових дођоше и јавише свећеницима и старешинама причајући шта је било: „Кад смо стражарили над гробом, наједном би велики трус у гробу, и гле, анђео с небеса сиђе и одвали камен од гроба и седе на њ. И од страха његова бисмо као мртви. И чусмо глас његов како говори женама, које чуваху гроб Исусов из далека, и говораше им: „Не бојте се ви, јер знам да тражите Исуса распетога; није овде, јер уста као што рече; дођите и видите место где лежа Исус. И брзо отишавши реците ученицима да уста из мртвих и ево пред вама је у Галилеји, и ту ће га видети". (И Јевреји позвавши све војнике који бејаху чували Исуса рекоше им: „Које су то жене,

[1] *Јелински* место *римски* често се налази у старим списима, што је и у грчким оригиналима.

којима је анђео говорио? Што их не ухватисте?“ Војници одговорише: „Ми не знамо које су то жене биле и ми смо стајали као мртви, толико нам анђео задаваше страха; како смо дакле могли ухватити ове жене?“ Јевреји рекоше: „Жив Господ, ми вам не верујемо“).[1] Војници одговорише Јудејцима: „Толико знамења видесте у тога човека и не веровасте, како дакле нама можете веровати? Дакле ви се добро заклесте: „Жив Господ, да нећемо веровати“.

И опет рекоше војници: „Чусмо да Јосифа, који је погребао тело Исусово, затвористе у тамницу и да закључасте и запечатисте врата, и ево не нађосте га. Дајте нам Јосифа, а ми ћемо вама дати Исуса“. Рекоше Јудејци: „Дајте нама ви Исуса, а ми ћемо Јосифа“. Рекоше војници: „Не, него прво дајте ви Јосифа, а по том ћемо ми дати Исуса.“ Рекоше Јудејци да Јосиф отиде у свој град. Рекоше војници: „Исус устав отиде у Галилеју, како је анђео одвалив камен с гроба јавио женама“.

Чувши ово Јудејци побојаше се врло говорећи: да се не рашчује ова реч, и сви ће веровати у Исуса. Одмах учинише савет међу собом, сабраше сребра довољно и дадоше војницима говорећи: „Реците, како, док сте спавали, дођоше ученици његови и украдоше га. Ако се ово чује до вођа,[2] ми ћемо га утишати и учинићемо вас безбрижним.“ А они примивши сребро учинише како бише научени. И разнесе се ова реч од Јудејаца па до данас.

XIV. А Финес, неки свећеник, и Ада, учитељ, и Исаије, Левићанин, после много дана сишавши из Галилеје причаху кнезовима јудејским и свећеницима и Левитима:[3] „Видесмо Исуса, с њим једанаест ученика његових, како седи на гори Момфиону. И учаше ученике своје и говораше им: Идите у сав свет и проповедајте јеванђеље свакој твари и кр-

[1] Ово што је у загради недостаје у рукопису, па смо допунили из Migne-ова дела: Dictionnaire des apocryphes I, [2] Т.ј. вођ страже. [3] Левити су опет ред свећеника из племена Левијева.

штавајте их у име оца и сина и светога духа. И онај који је веровао и крстио се спашће се, а који није веровао осудиће се“. И док Исус бесеђаше ученицима и учаше их, видесмо како се узноси на небо, и гле два човека страшна, обучена у светле хаљине, стадоше пред све говорећи: „Људи Галилејски, што стојите гледајући на небо? Опет ће доћи да суди свој васељени“.

Рекоше им старешине и свећеници и Левићани: „Дајте славу Богу Израиљеву и дајте му чисту исповест, ако је тако као што кажете и видесте и чусте, што причасте“. Рекоше: „Жив Господ Бог отаца наших, Бог Аврамов, Бог Исаков, тако је како чусмо и да је тако како га видесмо да се узноси на небо“. Опет им рекоше Јудејци: „За то ли дођосте да тако јављате или дођосте да дате молитве Богу? На што су дакле ова зановетања, која изрекосте пред народом, што тако зановетате?“ Рече Финес, свећеник, и Ада, учитељ, и Исаија, Левићанин, старешинама и кнезовима: „Ако дакле у ове речи, које рекосмо, што видесмо и чусмо, не верујете, а ви чините како хоћете“. А они узевши писани закон заклеше их да никоме о њем не говоре ове речи. И дадоше им јести и пити. Изведоше их из града и дадоше им сребрнике и три човека да их проведу до Галилеје. И отидоше с миром. Јудејци учинише савет по одласку ових, затворише се у домовима својим сви првосвећеници и старешине и кнезови тужећи у ридању и тузи великој и говорећи: „Какво је ово знамење које се данас зби у Израиљу?“ Реч им Ана и Кајафа: „Што растужујете душе толико? Зар верујете војницима да је анђео Господњи сишао с неба и одвалио камен с гроба? Јер ово учинише Исусови ученици и дадоше сребро, те искупише од њих тело Исусово, и научише их ученици његови да тако говоре како анђео сиђе с неба и то учини. Или не знате како пише да не треба веровати човеку?“

XV. И стаде посред зборишта и рече им: „Зар право говорите? Зар не чусте људе ове, који су дошли

из Галилеје, а које не знамо, шта причаху да је праведан и истинит и побожан и премудар.“ И ти нам причаше шта видеше и чуше, како видеше Исуса на гори Јелеонској где седи са ученицима својим и учаше их, и како се узнесе на небо. Али ево не затражисмо од њих, нити их испитасмо на који се начин узнесе, као што пише о пророку Илији, да ли је Исус духом узет и однесен на неку гору. И за то нам треба послати и потражити“.[1] И људима, кад чуше ово, би угодно, и послаше људе изабране по свима горама и крајевима Израиљевим, и потраживши Исуса свугде не нађоше га.

И дођоше Јудејцима говорећи: „Обишавши све горе не нађосмо Исуса, него Јосифа нађосмо у Ариматеји“. Чувши о Јосифу порадоваше се и даше славу Богу Израиљеву. И учинише савет сви како ће призвати Јосифа себи. Седоше и написаше писмо и послаше му говорећи: „Мир теби, господине Јосифе, и свему дому твоме! Знамо да сагрешисмо Богу и теби, и молимо се теби, моли се Богу Израиљеву, и потруди се доћи до нас, к оцима и чедима твојим. Јер се врло растужисмо због тебе, што те затворише у тамницу, и запечативши после те не нађосмо, и сазнасмо да рђав савет учинисмо о теби. Али Господ Бог избави те, и разруши Бог савет такав учињен о теби, часни оче и најчаснији међу људима“. Па изабравши од свега сабора седам људи, који љубе Израиља и које сам Јосиф љубљаше веома, рекоше им све старешине Израиљеве: „Идите, ако Јосиф прими ово писмо и прочита га, да знате да ће доћи с вама к нама. Ако ли га не прочита, да знате да је већ љут на нас и да неће доћи. Ви пак целовавши дајте му мир и вратите се“.

И тако благословивши их отпустише их. И дођоше људи Јосифу и поклонише му се и рекоше: „Мир теби и свему дому твојему!“. А он рече: „Мир вама и свима људима Израиљевим!“. И дадоше му

[1] Јамачно је ово говорио Никодим, што је изостало. [2] Т.ј. оне који воле јеврејски народ.

епистолију[1] у руке. Примив Јосиф прочита је, и пољуби писмо и благослови Бога и рече: „Благословен Господ Бог који избави Израиља, те не излисте крв невину, и благословен Бог, који посла анђела свога и покри ме крилом својим“. И спреми им Јосиф трпезу, и једоше и пише, и одморише се ту и спаваше, и уранивши помолише се Богу. И оседлав осла[2] свога пође Јосиф са тим људима. Изиђоше сви на сусрет Јосифу и повикаше му сви: „Мир теби и доласку твојему!“. Јосиф целива све и рече им: „Мир вам!“ И целиваше га сви људи и учинише молитву с њим заједно. И видевши преславан зрак лица његова дивљаху се. И узе га у дом свој Никодим, и учини гозбу велику, и призва Ану и Кајафу и све старешине и Левите у дом свој. Јосиф остаде у дому Никодимову.

Сутрадан у петак сабраше се опет сви у дому Никодимову, и прими их Никодим. И рекоше му: „Мир теби опет и часноме Јосифу!“. И уведе их у дом свој. И седоше у врту његову. Дође и Јосиф и седе између Ане и Кајафе, и не смеђаше му нико рећи речи. И рече им Јосиф: „Зашто ме позвасте себи?“ И отворив Никодим уста своја рече му: „Знаш шта траже часни учитељи и свећеници и Левићани да сазнаду од тебе“. И рече Јосиф: „Не знам шта ћу чути; питајте ме, и ја ћу вам одговорити“. И узевши закон заклеше Јосифа говорећи му: „Дај Богу славу Израиљеву и чисту исповест; да нам ни једну реч не ускратиш, о чем те питамо“. И рече Јосиф: „Жив Господ, да нећу затајити ни једне речи од вас“. И рекоше му: „Разгневисмо се много на те, што испроси тело Исусово и погребе га с чашћу у гробу. Тога ради затворисмо те у тамницу, и врата утврдисмо и запечатисмо, и около на пољу стражу постависмо. И у суботу[3] у јутру отворивши врата не нађосмо те, и врло се растужисмо

[1] *Епистолија* — писмо. [2] *Осао* — магарац. [3] Јамачно је ово погрешка, место *у недељу*, дан по суботи, јер су га у суботу били затворили.

и ужаснусмо, и сваки човек био је у чуду ћа до вечера. И сад нам кажи шта је било с тобом“.

И рече Јосиф: „Знате да ме у петак у вече у дванаест часова затвористе, и остадох у суботу целу. И у поноћи када стајах молећи се, соба у којој бејах обеси се о четири угла, и видех као стуб муњевит пред очима мојим, и престрављен падох на земљу. И узе ме неко за руку и изведе ме од места где падох. И зној с главе моје изли се и сиђе до ногу мојих, и мирис мира уђе у ноздре моје, и истрв зној с лица мојега пољуби ме и рече ми: „Не бој се, Јосифе, него отвори очи и види ме ко сам који ти ово говорим“. И погледах и видех Исуса, и престрављен мишљах да је привиђење, и почех молитву. И ви знате, ако се коме учини привиђење, па почне молитву, да одмах њега нестане, а он пак шта више са мном се мољаше. И видев како он не бежи, него како шта више са мном молитву твори, рекох му: „Учитељу Илија“. И рекох му: „Ко си ти, Господе?“ И рече ми: „Ја сам Христос, кога си испросио у Пилата, и скинув ме с крста погребао си ме у новом свом гробу обавив ме платном с мирисом, и метнув убрус на главу и на лице моје, и камен велики положио си на гроб“. А ја му рекох: „Покажи ми место где те положих“. И приведе ме и показа ми место где га положих и убрус, који метнух на главу његову. И тада разумех да је Исус. И узе ме за руку и постави ме усред дома мојега, и ако су врата била затворена, и упокоји ме на одру мом и рече ми; „Мир теби“, и пољуби ме, и заповеди ми говорећи: да четрдесет дана не изађем из дома мојега. „А ја идем ученицима и браћи мојој.“

Чудо о убрусу.

Примив Авгар, цар, писмо[1] зарадова се радошћу великом. А Жидови роптаху на Исуса хотећи убити га. А Авгар, цар, призвав живописца икона заповеди му да иде брзо у Јерусалим да види Исуса и да напише лик његов на убрусу. И кад је дошао у Јерусалим, срете га Исус у облику човечјем и рече му: „Што тако брзо идеш, човече?“ А он рече: „Од Авгара, цара, послан сам да видим Исуса Назарјанина и да напишем лик његов на убрусу“. И одговорив рече Исус: „На зборишту наћи ћеш га у цркви“. И Исус ушав одмах у зборницу учаше народ у цркви.

А брзописац[2] ушав сеђаше на вратима, хоћаше писати брзо лице његово на убрусу; поплаши се и не могаше погледати на лице његово, и недоумеваше се у себи. А Исус видев га позва га у сабор и рече му: „Уђи и дај ми оно што носиш од Авгара, цара“. И ушав даде му убрус. И узев Исус од њега убрус у руке своје метну га на лице своје, и представи се образ лица његова на убрусу, и даде апостолу Тадеју Левгитском и посла га у Едес град, где лежаше Авгар, цар, много година на одру. А Тадеј, брзи посланик, пође с Ананијом узев образ Господњи. И тако носећи уђоше у град звани Ераполис, у гостионицу, и побојавши се сакрише образ Господњи међу две ћерамиде. И одмах у тај час показа се стуб огњени од земље до небеса. А

[1] Раније је било говора како је цар Авгар писао Христу молећи га за исцељење, па му Христос одговорио. [2] *Брзописац* — сликар који брзо снима лик.

стражe видевши такво чудо повикаше јаким гласом. И устав у тај час апостол Тадеј узе образ Господњи и пођe на пут свој. А народ изађе из града и дође на место где стајаше стуб огњени, и од страха тога побојаше се врло и падоше ничице. Видевши изображен лик Господњи на ћерамиди и узевши унесоше га у град, и прославише Бога за чудо које се збило, и од страха умучаше.

А Тадеј, брзи посланик, дође вратима града едеског, и она им се, и ако су била затворена, отворише, и нађоше ван врата некога човека, богаља, где пузи на коленима. Видев апостола где носи лик Господњи повика му: „Апостоле Господњи, помилуј ме". И дотаче га се ликом Господњим, и наједном устаде богаљ и отрча у град матери својој. Видевши грађани тако чудо дивљаху се говорећи: „Не беше ли ово син удовичин који пужаше на коленима?" Други говораху: „Налик му је". А он рече: „Ја сам". И јавише о њему Авгару, цару. И призвав га питаше: ко га исцели. А он рече њему: „Кад сам седео за вратима едеским и просио милостињу, неко ме се дотаче, и исцелих се као што сад видиш". Цар помисли у себи: да је Исус. И посла слуге своје на сусрет њему. Изишавши сретоше апостола где носи лик Господњи. И дошав у палату где лежаше Авгар, цар, би примљен од цара са великом чашћу.

И положи Тадеј лик Господњи на Авгара, цара, који лежаше на одру шест година. И одмах се у тај дан исцели, и хођаше славећи Бога. Тада рече апостолу Тадеју Левгитскоме: „Шта ми треба чинити да се спасем?" Апостол му рече: „Крсти се у име оца и сина и светога духа, и дај милостињу, и спашћеш се". И отишав у Кесарију крсти га и сав дом његов. Видевши народи да се Авгар, цар, крстио, вероваше у Господа нашега Исуса Христа и крстише се у име оца и сина и светога духа.

III

Животи туђинаца и Срба светаца

Свети Ђорђе убија аждају.

Како да изречем ову страшну и преславну тајну, шта ли да кажем или шта да помислим, или како да почнем причати дивни глас?[1] Мада сам грешан човек, али се надам на милосрднога човекољупца Бога и страстотрпца[2] Христова Ђорђа, па ћу вам испричати чудо изабрано међу свима чудесима његовим. И у то време бејаше град звани Агав у крају палестинском, и он бејаше велики град, и много људи у њем бејаше. И сви вероваху у идоле поштујући их по предању и по заповести царској. Одступише од Бога жива, и Бог одступи од њих. А близу тога града бејаше велико језеро и имађаше много воде. А по вери и по делима њиховим даде им Бог. И бејаше аждаја велика у језеру том и излажаше из језера тога. Не мало људи тога града изеде, и једни од звиждања њена гласа помреше, а друге у језеро увлачаше. И беше плач и жалост велика у граду због те звери. И једнога дана сабраше се сви људи тога града, отидоше цару и рекоше му: „Шта да чинимо?“ И рече им цар: „Ја ћу се помолити боговима и што ми реку, јавићу вам. Да учинимо ову одлуку: у све дане сваки од вас да да аждаји сина свога или кћер по реду, док не дође ред на мене да и ја дам једнородну кћер моју“. И би овај савет угодан свему народу, и одговори сав народ и рече цару: „Заиста је срце твоје на рукама Божјим, а благодет боговима нашим, који открише теби савет овај“.

[1] *Глас* — прича. [2] *Страстотрпац* — који је претрпео страдање.

И отишавши вршаху заповест цареву, почев од великих кнезова до малих даваху свакодневно чеда своја аждаји на прождирање, постављајући на крај језера синове своје и кћери своје украшене, у кричању и плакању. Излажаше аждаја, хваташе их и прождираше. А кад даваху своја чеда свако по реду, дође ред и на цара. А цар призва своју кћер, своју јединицу, и обуче је у хаљину светлу, и пољубив је плакаше жалосно за њом говорећи јој: „Пођи, чедо моје слатко, душо и срце моје, која ми беше светлост у палати мојој и светлост очију мојих.[1] Када ћу видети чедо моје и утешити срце моје, или ко може зауставити источник сузни из очију мојих, који ћу изливати у све дане до краја живота мога? Пођи, чедо моје, да те пождере аждаја". И одведоше је и поставише је на крај језера.

А свети мученик Христов Ђорђе, часни војник цара небескога, који је и по смрти жив сијајући чудесима, по вољи Божјој хотећи да избави град од толике беде, у тај час се појави на том месту, јавив се као да иде из рата и иде са журњом у своје отачаство. И би на месту том и виде девојчицу и упита је говорећи: „Што седиш овде, девојко?" А она му рече: „Одлази, господине мој, брзо одавде, да не умреш зло". А Свети одговори девојци: „Шта кажеш? Да нису овде разбојници или злочинци?" А девојка рече: „Не, господине мој, него је велика љута аждаја, која се угнездила у овом језеру. И сад ти се молим, отиди одавде. Видим лепи стас твој, светлост лица твога, па ти се молим да не видиш смрти". И рече јој свети Ђорђе: „А ти, што седиш овде, а не одлазиш?" И рече девојка: „Много ми речи треба изрећи и казати о себи, и кад дође аждаја и тебе ће ухватити са мном". И рече Свети: „Реци ми, да те не оставим". И одговори девојка трептећи: „Видиш ли, господине, да је град овај велики и плодан, и неће мој отац да одступи од њега. А у том је језеру аждаја,

[1] Светлост очију мојих т.ј. вид очију мојих.

која једе људе. И договорише се људи са оцем мојим, с царем, и даваху сваки од њих децу своју аждаји на прождирање, свакога дана по реду. И дође ред на оца мојега, цара, и мене имађаше јединицу кћер, и не хте разорити наредбе своје, и заповеди дати ме на прождор аждаји. Већ ти, господине мој, све исповедих, одлази брзо од мене, пре него дође аждаја и ухвати те".

Чув свети мученик Христов Ђорђе рече јој: „Не бој се, девојко, само веруј". И погледав на небо рече молећи се: „Боже, начелни[1] Боже и живоначелни свега света, који немаш краја и који си дао време години, сунце на власт дану и месец на просветљење ноћи, који си послушао свете апостоле и послао им дух твоје милости, покори љуту ову аждају под моје ноге, да виде и верују сви људи, да си Бог један и да сем тебе нема другога." И кад рече ово свети Ђорђе, дође му глас с небеса који говораше: „Буди слободан, Ђорђе, неће бити узалуд твоја реч коју год узречеш". А девојка повика: „Отиди од мене, младићу, аждаја звижди — иде". И одмах поступив мало свети Ђорђе срете аждају где риче. И рече Свети: „У име Господа Исуса покори се, љута аждајо, и пођи за мном". И одмах Божјом силом и молитвом светога мученика Ђорђа паде под ноге његове аждаја велика. И рече Свети девојци: „Одреши појас свој и заруздај и свежи аждају за главу и вуци је у град." А она учини по речи Светога, као што јој заповеди, и за њом иђаше аждаја пузећи по земљи као овца на клање. А девојка вуцијаше радујући се.

А цар и сви људи у тај дан јецаху и плакаху за девојком. И наједном видевши девојку где вуче аждају и чудотворца Ђорђа како напред језди ужаснуше се и почеше бежати. А свети Ђорђе повика говорећи: „Не бојте се, ако верујете у кога ја верујем. Погледајте спасење своје". А цар сретав Светога рече му: „Како ти је име?" А он рече: „Ја

[1] *Начелни* — т.ј. од њега све почиње

се зовем Ђорђе“. Тада повикаше сви људи у један глас: „С тобом верујемо сви у једнога Бога сведржиоца и у јединородног сина његова, у Господа нашега Исуса Христа и Светога Духа“. Тада свети Ђорђе пружи руку и извуче мач и одсече главу љутој аждаји.

Тада цар и сви људи приступивши поклонише му се, хвалу дадоше Богу. И заповеди цар сазидати цркву у име преславнога великомученика Ђорђа и украси је златом и сребром, и заповеди чинити му помен месеца априла двадесет трећег дана. Видев Блажени веру њихову како свим срцем верују у Господа нашег Исуса рече им *беседу* исповедајући силу Господа нашег Бога сведржиоца. И кад би сазидана црква, посла им штит свој и заповеди да се обеси поврх свете трпезе. А силом Божјом и до данашњег дана је, ничим недржан у ваздуху, на веру неверним. Таква су страшна и славна чудеса преславнога мученика Ђорђа. Не само да се ове тајне чине, него и светим именом његовим многа исцељења чини Бог онима који с молитвама долазе у цркву. Хроми ходе, слепи прогледају, глухи чују, раслабљени примају здраве,[1] они који страдају од нечистих духова ослобођавају се. Многа радост бива свакога дана чудотворством његовим. А ми, браћо, слушајући ово дајмо хвалу милосрдноме Богу и Светоме Ђорђу, да примимо вечна блага у Христу Господу нашем, коме слава и држава с безначелним његовим оцем и са пресветим духом, сад и увек у веке векова, амин!

[1] Т.ј. раслабљени, који су били без снаге, да су их морали носити, сад су снажни да примају и дочекују здраве.

Алексије, Божји човек.

Бејаше човек благоверан[1] у римском граду по имену Јефимијан, и славан би у царева Хонорија и Аркадија, римских царева, будући врло богат. И имађаше слугу домаћих у свиленим ризама[2] и са златним појасима и немађаше чеда, јер му подружје[3] бејаше неплодно. И благоверан бејаше, и све Божје заповеди вршаше, и пошћаше посведневно до деветог часа.[4] И постављаше три трпезе у дому свом: једну сиротама, другу убогим, трећу странцима, намерницима и ништим и недужним.[5] И сам у девети час окушаше хлеба с црнцима[6] и с ништима. И кад иђаше у палату к цару, милостињу пред собом слаше говорећи: „Нисам достојан ходити по земљи Божјој".

И жена његова бојећи се Бога, по имену Аглаиса, заповеди вршаше, мољаше Бога говорећи: „Сети ме се, Господе, недостојне слушкиње твоје, и дај плода утробу, да ми буде вођа старости и на утеху души мојој". И сети је се Господ по добром раду њену, и заче и роди сина, и обесели се жена и муж њен у Богу.

И кад би време детету учити се, дадоше га прво учити граматику. И научи сву граматику и црквену историју, и би дете врло мудро. И кад би време женити га, рече Јефимијан жени својој: „Учинимо брак сину својему". И обесели се (жена) речи

[1] *Благоверан* — побожан. [2] *Риза* — хаљина. [3] *Подружје* — супруга, жена. [4] *Девети час* то је око 3 сахата по подне, јер се тада време рачунало од 6 часова у јутру. [5] *Недужни* — болесни. [6] *Црнац* — калуђер.

мужа свога говорећи: „Да испуни Господ Бог реч твоју коју говориш, да учинимо брак сину нашем драгом, и да се обрадује душа наша".

И обручише му невесту од царског рода и учинише брак, украсише ложницу и венчаше их светим свећеницима у цркви светога Бонифантија, и уведоше их у свету цркву. Веселише се до ноћи сав дан тај.

И ушав у ложницу седе на престо златан, и узев прстен златан обави га копреном и даде га заручници својој, и рече: Узми га и чувај, и Господ између мене и тебе нека буде, докле хоће Господ". И казав јој неке тајне изиђе из ложнице и отиде у ризницу, узе од богаства својега; изиђе тајно ноћу из Рима.

Ишав нађе лађу где стоји и ушав у њу доплови до града Лаодикија, званог Магнареја. Изишав из лађе помоли се Богу: „Боже, који си створио небо и земљу и спасао ме из утробе матере моје, удостоји ме деснога ти стајања са свима угодницима твојим, јер си ти Бог милостив спасилац, и теби славу шаљем, оцу и сину и светоме духу, сад и увек и на веке, амин".

И устав у тај час срете гониоце магараца и пође с њима, докле дође до Едесе сирске, где је лик[1] иконе Господа нашега Исуса Христа, који даде Авгару у животу свом. И ушав у град продаде све своје и даде убогима. И обуче се у худе ризе, и сеђаше као просјак у паперти[2] владичице наше Богородице.

И пошћаше од недеље до недеље, и причешћиваше се светих тајни Господњих, и јеђаше две јунге[3] хлеба, и две чаше воде пијаше, и у свем животу свом не спаваше сву ноћ, а што му даваху као део, све даваше убогима.

Тражише га у граду Риму, пошто је отац по-

[1] То је већ поменуто у причи: *Чудо о убрусу.* [2] *Паперта* — препрата, припрата, западни део цркве, обично дозиђиван. [3] *Јунга* — нека мера.

слао момке, и не нађоше га. И дођоше у Једес град месопотамијски, и дадоше му милостињу момци његови, и не познаше га. Видев их прослави Бога и рече: „Слава теби, Господе Боже, јер си ме удостојио примити милостиње од својих домаћих слугу имена твога ради!“ И вратише се гониоци у Рим, па јавише господину своме да се не нађе.

А мати његова од тога часа, када га потражише и не нађоше, отиде у ложницу своју, отвори окно,[1] на главу метну врећу, пепелом је посу, и мољаше се Господу Богу говорећи: „Нећу одавде устати, док не дознам о сину свом јединцу, камо се деде“. А отац његов обратив се жени својој рече јој: „Молимо Бога, да нам поштеди ово дете, које нам сам даде“.

Испуни седамнаест година у паперти свете Богородице и угоди Господу својему. И јави се у сну панамонару[2] света Богородица говорећи: „Уведи човека Божјег у цркву моју, јер је достојан царства небеског, као миро добра мириса његова је молитва; као венац на глави царској, тако почива дух свети на њем; као што сија сунце у свем свету, тако је засветлео живот његов пред анђелима Божјим“.

И изађе понамонар да тражи таква човека, и не нађе. И обрати се молећи Богородици да му јави тога човека. Рече му опет по други пут Богородица: „Међу убогим седи пред дварима[3] црквенима, и то је човек Божји“. И изиђе опет у паперту црквену и нађе га. И узев га за руку уведе га у цркву, и од тада служаше му. И веома се прочу та реч о Божјем човеку у свем граду том.

Видевши да га познаше сви побеже из тога града. Дошав у Лаодикију уђе у лађу и хтеде прећи у Тарас киликијски, јер га ту не знађаху. И вољом Божјом би претерана лађа ветром бурним, и дође у Рим. Изишав из лађе рече: „Жив Господ

[1] *Окно* — прозор. [2] *Панамонар* — калуђер црквењак [3] *Двари*, двери — врата.

Бог мој, нећу бити тежак никоме, него идем у дом оца мојега, јер сам ту незнан".

Идући срете оца свога где иде од палате царске у време обеда. И поклони му се говорећи: „Човече Божји, помилуј ме, убога и туђинца, и пусти ме у двор свој, да се наситим са слугама твојим од мрвица које падају с трпезе твоје. И Бог да благослови године твоје, и да ти да царство небеско, и што имаш на страној[1] земљи, да благослови Бог и да те насити надањем својим".

И чув отац његов о туђиновању *његову* уведе га у дом свој и рече момцима својим: „Ко од вас хоће да му служи, и ако му угоди, жив Господ мој, биће слободан, и узеће део од дома мојега. И у ходницима уласка мојега начините му колибицу, да га гледам кад излазим, и дајте му од мојега јела и трпезе". И беше му увек оброка.

Мати његова тужећи и жалећи, не изиђе из ложнице своје, а снаха њена ставши пред њу рече: „Нећу отићи одавде до смрти своје, него ћу бити као грлица[2] која воли пустињу, једномужица. И ја ћу се стрпети и почекаћу, док не сазнам о жениху мом шта му је било".

А слуге му по све вечери чињаху пакости ругајући му се, једни га удараху ногама, други му даваху заушке, трећи зделе праху и изливаху на њ помије. Видев човек Божји, да му то бива по ђавољем наговору с радошћу (и весељем) све примаше трпећи. Сконча у дому очеву у седамнаестој години, а ни од кога знан, ко бејаше.

И када Господу би воља узети душу, рече робу који га је служио: „Брате, принеси ми хартију и црнило". И принесе му. И узев написа све тајне, које имађаше с оцем и матером и које рече у ложници заручници својој, и како јој даде пр-

[1] Земља, на којој живимо, сматра се за страну, привремену, према оном другом животу, који је прави људски и вечит.
[2] У старије време веровало се да је међу грлицама толика љубав, да кад угине мужјак или женка заостали друг жали, док је жив.

стен. И сав живот свој написа, да познају како је он син њихов.

И би једнога дана у недељу, по свршетку литургије, док је још био Маркијан архијепископ у цркви и благоверни цареви и сви људи, када чуше глас невидљив из олтара да говори: „Дођите сви који сте се трудили и обремењени гресима, и ја ћу вас упокојити“. И задививши се ужаснуше се и падоше ничице вапијући: „Господе, помилуј!“ И опет чуше други глас: „Потражите човека Божјег, да се помоли за свет!“

У петак у свануће дакле представи се. И сабраше се у цркви Светога Петра молећи се Богу: „Да видимо човека Божјег!“ И би глас који рече: „У дому Јефимијанову ту је тело његово“. И рекоше оба цара Јефимијану: „Зашто нам ниси причао да имаш у дому такву благодет?“ А он рече: „Жив Господ Бог мој, да не знам“. И позва најстаријег од слугу својих па му рече: „Знаш ли некога међу мојим слугама да је такав?“ (А он рече): „Жив Господ мој, да не знам, јер су сви пустошници“.

Тада заповедише оба цара да иду у дом Јефимијанов, да потраже човека Божјег. Тада заповеди Јефимијан слугама својим да поставе столове (и престоле), да их са свећама и тамјаном пресретну. И дођоше оба цара и епископ, и сви царски људи. И би велико мучање у дому Јефимијанову.

Мати његова бејаше завесом застрла окно, да је не види нико. И рече: „Каква је то врева и метеж?“ Или: „Шта се то догодило?“ А снаха гледаше све из палате.

А слуга Божјег човека рече господину своме: „Господине, да није Божји човек овај ништи, кога ми беше препоручио? Јер видех на њем велика и дивна знамења: од недеље до недеље причешћиваше се светих тајни, и две јунге јеђаше хлеба, и две јунге пијаше воде, сву недељу не јеђаше, а ноћи без сна провођаше, али неки и од другова мојих пакости му чињаху, једни ударајући га, други ру-

гајући му се, а неки га помијама поливаху, а он с радошћу то примаше“. Јефимијан чув ово потече човеку Божјем и дошав рече му, а не беше већ гласа у њем. И откривши лице његово, виде како се светли као у анђела и држи у руци хартију. Јефимијан хтеде видети силом шта је на њој, он је не пусти.

И отиде и рече царевима: „Кога тражимо нађосмо“. И исприча како је пре седамнаест година дошао њему, све по реду, и како је живео у њега и како још хартију у руци држи, а не да му је.

Тада заповедише оба цара да се одар простре и да на њ положе свето тело његово. И устадоше оба цара и архијепископ и сви људи и стадоше пред одар говорећи: „Човече Божји, ми ако смо и грешни, цареви смо, а ово је отац све васељене. Дај нам хартију да видимо, шта је ко на њој написао“. Тада им даде хартију, и узеше је и дадоше је Асту хартолару[1] да прочита. И пошто седоше цареви и архијепископ и Јефимијан и сви који су били, поче хартолар читати хартију.

А кад чу отац његов прочитано из хартије, скочи с престола брзо и растрза ризе своје (и исече власи своје), и трзаше седине своје нагнув се над тело његово; па павши на прси његове љубазно га целиваше говорећи: „Авај мене, чедо моје, што ми ово учини, зашто ми нанесе овако уздисање? Тешко мени, чедо моје, колико година бејах у очајању, очекујући да чујем глас твој или беседу, и ти ми се не јави! Авај мене, вођо старости моје, камо ћу са тугом срца свога, јер од сад ми треба плакати због нестанка душе“.

Чувши то мати његова да је он син њен, отвори прозор и растрза ризе своје, и власи своје трзаше и жалосно гледаше сина свога, па гледајући народ у палати вапијаше говорећи: „Авај мене, људи, дајте ми места, да видим јединца сина ми

[1] *Хартолар* — писар.

драгог! О тешко мени, браћо моја. Јагње душе моје, птичице гнезда мојега, одојче дојака мојих, вапијаше жалосно љубећи. Авај мене, чедо моје утробе, што си ми то учинио? Толико си година био пуст (непознат) у дому оца свога и ниси ми се јавио!"

А снаха дотрчавши, у нечистим хаљинама, плакаше говорећи: „Авај мене, грлице моја, која љубиш пустињу,[1] колико година жељах сузе твоје или глас твој, камо си се део, и не јави ми се? Већ немам на кога да погледам, од данас сам удова. Него ћу од сада плакати рањена срца".

Људи сви дивећи се сузама њиховим плакаху. Тада заповедише цареви и архијепископ да носе одар и да га поставе на сред града. Чувши грађани стекоше се над њим, и колико недужних приступише, сви се исцелише, неми проговорише, слепи прогледаше, бесни се исцелише.

А цареви видећи ова чуда сами са архијепископом понесоше одар, да би се додиром тела човека Божјег осветили. И отац његов држаше се за руку његову, посрћући и стењући, бијући прса своја. И мати његова такође власи своје распустивши на њ чупаше се, и снаха ридаше тугујући и за одром иђаше плачући.

А људи се тискаху око одра и не могаху ићи држећи га. Тада цареви заповедише да се злато и сребро сипа путем, да се људи обрате на њих, те да могу понети тело човека Божјег. Али се нико не обрати на њих, него све више љубљаху тело Светога.

После много труда донесу га у цркву Светога Бонифанта. А благоверни цареви заповедише да начине ковчег златан и да га украсе камењем драгим и бисером. И начинише, и положише у њ тело човека Божјег Алексија, месеца марта седамнаестог дана, и празноваше људи седам дана, а отац и мати и снаха ту провођаху.

[1] Т.ј. која воли усамљен, испоснички живот.

А Божјом благодаћу искипе из ковчега његова миро блага мириса. И кад ово чудо би, сви се недужни сабраше, и узимајући мазаху се и исцељиваху се славећи и хвалећи оца и сина и светога духа, једног Бога истинитог, коме слава и част и поклоњење сад и увек и на веке векова, амин!

Из живота Св. Петра Коришког.

...Био је од стране хвостанске[1] у Диоклитији. Из села некога по имену Ињемира, син благоверних и благочастивих родитеља, који га по рођењу просветише светим крштењем, и кад ојача, дадоше га да се учи светим књигама. Врло кротак дечко још из детињства имађаше у свем тих лик и природу просту и безлобну душу, те још у младом узрасту показиваше благодат која ће после бити на њем. Јер много пута, што световни воле, његови врсници излазећи на игралишта и забаве и њега позиваху, да га узму у друштво, и снажаху се. А он би се од њих истргао и говорио да не воли бити у друштву њихову, и не хоћаше тамо ићи, те су се због тога његови родитељи о њем бринули и говорили му: „Укоре рода и срамото наша, зашто не изађеш да се с друштвом повеселиш, него увек мучиш и не говориш, ходиш као тужан, какав је то твој живот с нама, какву тајну помисао носиш у срцу, а не казујеш нама?“ А он као младић безлобан не гунђаше; па осмехнув се не говораше ништа, него још више прилеже на учење и више иђаше у цркву постећи него ли што у дому пребиваше, и нити за храну нити за одело задаваше бриге родитељима, *сем* ако му они сами на силу не би што одових дали.

Доспевши да окуси свете књиге поучаваше се заповедима јеванђеља, и чу како Господ говори: „Који љуби оца или матер више мене, није мене достојан“, па и он помишљаше оставити родитеље,

[1] *Хвосно* — звао се крај око Пећи у Ст. Србији.

и ако би отишав нашао кога где служи Богу, и он ће се с њим удружити да служи. И он се дакле у том поучаваше.[1] И ускоро отац отиде Господу,[2] а мати осетивши да јој син помишља отићи, по материнском обичају загрли га око врата и плачући му говораше: „Не остављај матере своје, чедо, смилуј се на удовиштво моје, буди милостив на сиротанство сестре своје, која је још дете. Ти знаш да ја с Богом само тебе и њу имам као једину утеху душе моје; не остављај ме дакле, молим те, да од плача не умрем због тебе, па ћеш имати Богу да даш реч за моје убиство; не принуђавам те да једеш месо, или да се ожениш, остани дакле као што хоћеш, само ме не остављај". А он се смилова на растрзано срце материно и би задржан многим сузама њеним да тада не отиде, па примив по оцу кућевну бригу слушаше у свем матер своју, рађаше покоравајући јој се бојажњу, и све се више јачему посту одаваше, и тога ради бејаше као осуђеник, зваху га сухоједац (испосник), ношаше оштру врећу на телу за коју сем матере нико не знађаше, те због тога његова мати често плакаше, гледајући га како постом суши цвет младости, али бојећи се одласка његова остављала га је да живи како хоће. После овога, пошто се и мати његова престави[3] и кћер своју њему остави, отиде Господу. А он достојно оплака своју матер сузама и надгробним и спомена достојним псалмима, и што нађе у дому разда убогим, па одморив се спремаше се да отиде тамо камо бејаше у почетку помишљао, али опет би задржан младошћу сестрином, јер немађаше коме оставити је. И упита је: „Хоћеш ли се удавати, сестро моја?" А она љубећи чистоту, промисливши о тој речи озбиљно, говораше му: „Кад си сам брак избегао, зашто друге наговараш на њ? Жив Господ и жива душа твоја, јер тога не учиних, нити ћу оставити тебе.

[1] *Поучавати се у чем* — бавити се, занимати се чим. [2] *Отићи Господу* — старија фраза за: умрети, преминути. [3] *Представити се* — умрети.

Бог твој, Бог мој, и где се ти настаниш, и ја идем с тобом, и као што ти живиш постећи, живећу и ја с тобом, само ме не остављај". Много ју је молио, и кад је није могао наговорити да се уда, рече: „Воља Господња да буде".

Изишавши из села и из дома очева у цркви светога и врховног над апостолима Петра апостола, више тога села, прими од старца, који је ту живео као инок[1], достојни анђеоски лик, а ту близу начини и колибу за пребивање, себи и сестри својој. Братски дакле живеше у превеликом посту и занимаше се молитвама к Богу. А ближњи и познати и по крви сродници задивише се чудноватом њихову одласку и пребивању њихову с Богом, па им долажаху и доношаху потребе. А Предостојни много негодоваше због тога и сматраше за тегобу долазак себи толике множине, па рече својој сестри: „Много нам је корисно пребивати ван својих, где нећемо видети ни радости ни жалости њихове". А она рече: „Како волиш, господине". Па устадоше и отидоше на другу страну, звану Алтин, и тамо пребиваше опет близу цркве светога и врховног апостола Петра постећи трудно, али се ни тамо не могоше сакрити од долазака због добрих дела.

А Предостојни слушајући о животима старих отаца тежио је усрдно да искуси боље труде, па жељаше да дође у пустињу, где неће бити знан, али му сметњу једино чињаше друштво сестре његове, и много тужаше говорећи: „О колико ми велику жалост учини ова жена". Па растужив се наједном устаде и побеже. А сестра његова осетивши, остави колибу у којој није било ништа, те за њим трчаше, па дођоше до неке високе горе близу града Призрена, која је више села звана Кориша, и на тој гори одморише се од путнога труда. Сестра његова изнеможе и заспа, а Предостојни жељаше да нађе у гори какав распукао камен па да у њ уђе, и помишљаше да у њему, ако буде Богу у вољи,

[1] *Инок* — калуђер.

усамљено и живот свој заврши, а сматраше да је живот са женом у гори бедан и неприкладан, па рече у себи: „Боље ми је од сестре више претпоставити Бога и њу за време ожалостити, корисније је да овога не разгневим на веке“.

И устав на молитву клањајући се говораше: „Господе, ти све знаш, и ти знаш жељу срца мога према теби, да због твоје љубави и сад ову сестру моју јединну остављам у пустињи, хотећи да без икакве сметње и са које стране послужим теби Богу, упути ме по твојој благости, где ћу положити почетак покајања, и да се истински постарам за своја зла. И ја дајем дакле вољу и завете, а ти ми даруј трпљење и до краја живот у овој пустињи, а молим се и за ову твоју рабу,[1] сестру моју, обаспи је твојим милосрђем, упути је твојим благим анђелима, где ће покајањем, теби угађајући, живот свој завршити, не заборави, владико[2], на труде њене у девичанству, чистоти и у посту тебе ради. Покри је кровом силе твоје од свих видљивих и невидљивих замки ђавољих, да се и ја слуга твој и спасењем њеним порадујем и повеселим“. И одмах крсним знаком označeновав њену часну главу остави је на спавању, изливајући реку суза због растанка, и ушав у пустињу затаји се од ње.

А она уставши од сна и не видевши га близу себе тражаше га по имену, и кад га је дуго тражила па не нашла, разумеде да ју је одбегао к оном што је од почетка смишљао. И плачући много у горама и растржући великим вапајем срце своје говораше: „Авај мене, где погибох, авај мене, господине брате и наставниче спасења; авај мене, слатко моје видело, како те се лиших, где си се склонио, где живиш оставив ме? Од смрти матере наше теби се предадох, а ти ме одбеже оставив ме у пустињи саму. Авај мене, шта због спавања препатих и шта добих, како самртним сном обузета и

1 *Раба* — жена, слушкиња. 2 *Владика*, онај који влада — Христос, титула за великог старешину у цркви, па и за владаоца.

не сврших одмах у њем, те не бих пострадала од ове самртне беде, а сад жива савршено и зло погибох. Авај мене бедне, шта да радим, или камо да се денем? Горо Божја света, просим у тебе да смрт примим, и бар ми ти буди милостива, па прими и мене овде, учини да будем удаљена и неисходна гробом,[1] јер после овога нећу се враћати у свет, нити ћу у њем бити, нити ми треба живети, а да не видим брата мојега“.

Ово и много друго достојно плача изговори и тако плачући и ридајући отиде у други народ где ће бити незнана, где је провела живот добро у девичанству и целомудрености,[2] у посту и молитвама, као што је од брата научила, уговевши Богу, па се представи, а кад Предостојни доби после глас о смрти њеној, захвали Богу и радоваше се, јер и молитва од њега биваше увек Богу за њу како да се спасе. Тако је дакле било са сестром Предостојнога.

А Предостојни по одласку од сестре своје успев се на гору звану свету, посматраше около ње и тражаше место где би подигао себи колибу на пребивање. Сишав отуд нађе до окружен великим стенама, у којима бејаху многе пећине. И попе се ноктима на једну високу стену. Када је мучно узишао као на стуб, нађе на њем као од Бога спремљену пећину, и захвалив Богу јако јој се радоваше.

На удар ветрсвима и на челопеку, усели се да у њој живи, мрзнут мразевима и жежен сунцем страдаше вршећи пост, и кад бисмо хтели по реду испричати стајања његова у молитвама, многа клањања на коленима и бијења у прса или сузе и узбуђивања његова у свеноћним бдењима, то би се чинило неверно ленивим и небригама. А убог од свих страна и бездоман бејаше и ништа немађаше у пећини што би крадљивци украли сем поцрнела тела и на њем потребна кудељна рубља и то ради

[1] Т.ј. да не изађем одавде, него да ми ту буде гроб. [2] *Целомудреност* — невиност, чистота телесна.

прикривања удова, од којих стид познасмо сагрешењем праочевим, без хране, скоро рећи и бестелесан, без сваке утехе и без пушења дима[1] живљаше, као храном задовољаваше се дивљим биљем, летораслима и горким буковим жиром које сабираше, ако и то треба назвати храном. А пиће му беше горска слатка текућа вода, па и жеђ украћиваше и не робоваше много сну. Ако би му који богољубиви, знајући га, донео мало хлеба, примио би клањајући се и мољаше га да не долази често и да му не доноси, и запрећиваше да се коме о њем прича, да не дознају многи, те да буде прогнан.[2] А сна узимаше мало седећи и наслањајући се на камениту стену, а наготу љубљаше више од меких хаљина, радоваше се умно гледајући на пољске кринове, који и Соломунову славу по гласу јеванђеља Господа Бога мога, Исуса Христа, надмашаху красотом цвећа.

[1] Т.ј. нити се грејао, нити је кухао шта за јело. [2] Ово прогнање свакако би он сам извршио, пошто би побегао због света на друго место.

Смрт Св. Ђорђа Кратовца.

...[1]Кад то чуше, сабрана множина повика јаким гласом, и устрмише се на њ шкргућући зубима својим хотећи га растргнути, да није судија преко слугу својих забранио да га не убију. И рече им: „Што тако насрћете на њ као дивљи зверови, зар немам ја власт од цара? Кога ја осудим, осуђен је, а кога ослободим, слободан је“. А они повикаше: „Кад ти је дан суд, суди праведно по закону, јер и ми сав наш закон знамо, ако и немамо власти од цара“. А судија рече: „Кад знате, шта треба с њим чинити?“ А они рекоше: „Да огњем буде сажежен, а пепео његов да развејемо у ваздух“. А судија рече: „Што веру своју похваљује, а нашу не прима, зар за то да га сажежемо?“ А они рекоше: „Да, што похули нашега законодавца, уз то и цара и војводе и судије и просто све, зар он треба жив да буде?“ А он рече: „Не чух из уста његових такве речи које ви говорите“. А они повикаше: „Не само то што рекосмо, него и сав закон наш и клањања и мијења огадио је и поругао“. А судија

[1] Раније се причало како је Св. Ђорђе родом из Кратова, како је био веома леп и мудар, а по занимању златар. Да би избегао нападање Турака, настани се у Софији, али му и онде не дадоше мира. Почеше га наговарати и мамити да пређе у Мухамедову веру, па ће му дати све што зажели. Он пак за то није хтео ни чути, него се с њима препирао доказујући да је права вера Христова, а да је Мухамед лажни пророк. Турци га баце у тамницу, али су се ипак надали да ће га сломити. Да остане чврст у вери, много је на њ утицао прота из Софије. Најзад га изведу на суд, а по том на спалиште, што овде износимо.

рече: „Је ли тако Ђорђе, као што ови сведоче на тебе?“ А Ђорђе рече: „Да не буде да ја, створ Божји, човека похулих, само не примам[1] дела грешних, истину о Христу приповедам, и тога ради готов сам умрети“. А судија им рече: „Је ли ово хула, што чујете?“ А они рекоше: „То није хула, него пре док га не доведосмо теби, те је хулне речи рекао. Да, ако га пустиш, и ти си разорилац вере наше и закона, а ми знамо шта ћемо у цара с тобом учинити“.

Видев судија да ништа неће успети, него да све већа узбуна бива, рече: „Признај, Ђорђе, шта ови сведоче противу тебе“. А он рече: „Што рекох, рекох, нећеш наћи лажи у устима мојим“. Судија рече: „Ја верујем множини ових више него теби једноме, и пошто се не одричеш Христа, достојан си смрти“, а народу који насрташе на њ рече: „Грех његов на вама и вашим душама да буде, како хоћете чините с њим“. А они навалише на њ као вуци да растргну јагње, и једни га удараху по образу, други га пљуваху, а трећи га вуцијаху овамо онамо. И тако свезавши му руке наопако и врат његов ужем железним проведоше га кроз све тржиште, и проповедник њихов пред свима викаше јаким гласом: „Сви чувари наше вере идите и донесите дрва да сажежемо овога који је наш закон похулио и који неће да се одрече Христа“. И тако се сабра безбројно мноштво Персијанаца,[2] и једни га застрашаваху, други му прећаху, или му многе дарове обећаваху, и не успевши ништа, јер свакоме који му говораше исто одговараше, одведоше га на место близу свете Софије.

А свећеник приближив се рече му: „Претрпи данас, Ђорђе, да ускоро с Христом за навек ликујеш“. А Ђорђе рече: „Моли Бога за мене, оче, да ме укрепи“. Кад чуше ово они који су га видели, одмах одагнаше свећеника да му се не приближује.

[1] Т.ј. не признајем. [2] Турци и Мухамедовци у опште често се у старим списима називају и Персијанци.

А свећеник имађаше једнога Срацинина,[1] обучена красно у срацинско одело, који имађаше велику љубав према хришћанској вери, а због страха не смеђаше исповедати је, него у тајности што му заповедаше презвитер све с радошћу примаше. Заповеди му да близу њега пође и да слуша све што му реку и шта им он одговори. А он сабрав на том месту свећенике и Хришћане, који су се ту нашли, рече им: „Браћо, молите Бога да га укрепи." И сви се почеше са сузама молити Богу за њ говорећи: „Господе Исусе Христе, који си учинио знамења и чудеса пређе са светим својим мученицима, ти сада укрепи овога младића да те исповеда до смрти своје у ове последње дане. Учини с њим неко знамење, да они који га виде и чују прославе на њему име твоје, јер си благословен увек, амин!"

А Агарени[2] сабраше мноштво дрва и начинише велику ломачу, и тако почеше му ласкати и даре многе обећавати. А он им рече: „Рекох вам једном и двапут, да се ја своје вере нећу никако одрећи, па да с хиљадама мука на мене навалите". Чувши то заповедише да се огањ одмах донесе, и тако множина потече у оближње домове, и један узев главњу трчаше, други угарке који гораху, један другога претицаше трчећи који би пре зажегао ломачу, јер свако, мрачњак, мишљаше у уму свом да ће велику службу Богу учинити. Видев ове рекох у себи: да се данас изврши на њем Христова реч који рече: „Али ће доћи час да ће сваки који вас убије мислити да службу приноси Богу". И тако зажегоше ломачу. И свукоше одело с њега, само оставише срачице,[3] и свезаше му руке наопако, и тако га ринуше у огањ. И опет га извукоше и рекоше: „О јадниче, што убијаш тако себе, а ми хоћемо да ти добро саветујемо, а не како си ти примио рђав савет од онога попа среброљупца. Зар не знаш да је рад твојој смрти, да наследи твоје што имаш и да се похвали

[1] *Срацинин* — Арапин. [2] *Агарени* — Турци. [3] *Срачице* — рубине.

својој дружини. Али ми се бојимо Бога и нећемо да умреш сад овде на огњу овом и да будеш сажежен као восак. Него послушај нас и одреци се Христа данас пред нама и учини вољу нашу, а дарове које обећасмо ево све ћемо ти дати, а по том, ако ти буде угодно, с нама да живиш по закону нашем, ако пак не, земља је царева пространа, а и других царева такође; камо хоћеш да идеш, иди с миром и чини своју вољу, само сад поштеди своју младост и не убијај себе тако безумно“.

И рече им Ђорђе: „Знате ли да ће у последњи дан Христос судити свима од Адама рођеним и да ће разлучити праведнике од грешника, као што пастир лучи овце од коза, и грешнике ће послати у вечну муку и у огањ који се не гаси, да се муче у бескрајне векове због мале сладости овога света, а праведне ће разлучити и ове ће послати у царство небеско, друге у блажени живот, свакога према труду. Ко се овде потруди, или је постио, и тело од сласти уздржао, и учинио милостињу с усрђем према сили својој Бога ради, или је претрпео различне муке, и тело своје није поштедео Бога ради, сви ће ови различне дарове примити у слави великој по части и наследиће весеље и радост бескрајну. Да, што ме много саблажњавате, као незналицу и припроста човека? Јер рече мој Христос, онај који ће ово учинити: „Ако ме ко исповеда пред људима, исповедаћу и ја њега пред оцем мојим који је на небесима; а ко се мене одрече пред људима, одрећи ћу се и ја њега пред оцем мојим, који је на небесима. Као што рекох, ништа ме неће разлучити од љубави Христа мојега, нити ће ме сажећи овај огањ до краја као што ви кажете, него ће ме само пренети с овога света на онај свет. А вечни огањ сажећи ће све оне који не верују, као што рекох ја.“

А они рекоше: „Ускоро ће те пренети из овога живота, него ћеш много пострадати, док се преселиш“. И почеше га гурати у огањ, да му се опришги све тело његово, и опет га повратише и рекоше: „Шта, Ђорђе, зар не осећаш овај огањ?“ А

он рече: „Да, не осећам, пошто творац огња и огањ преобраћа у росу; вас грешне и овај огањ и будући може сажећи, а ја благодаћу Христовом не бојим се ни овога ни будућег огња“. Чувши то одмах га ринуше у огањ, и два до три пута га гураху и опет из огња вађаху, и видевши да ништа не могоше успети, сасвим га бацише усред огња, и тако леже у огањ прострт на узнак према истоку. И кад прогоре веза рукама његовим, подиже десну руку, прекрсти се и викну снажним гласом: „Господе Исусе Христе, у руке твоје предајем дух мој“. И чув то узе један од њих велико дрво и удари га по глави, и тако испусти дух. И ако је било небо јасно, наједном бео облак наиђе над ломачу и испусти велику росу да су се сви дивили који су се сабрали на то гледање. Видевши то Хришћани прославише Бога, а Агарени са самим ђаволом остадоше посрамљени, и видех многе како пуштају сузе из очију својих, и одлажаху посрамљени...[1]

[1] По том се прича како је тело Ђорђево остало цело, несагорело, како су тражили Хришћани да га погребу, и о чудима његовим.

IV

Песништво

Песме свецима Србима.[1]

а) Св. Симеуну.

Симеуну српском слава. Свечасни *(је)* празник светога ти помена, Симеуне оче свеблажени; љубављу сабрани достојно поштујући те *говоримо:* радуј се, благочашћа[2] почетку[3] народу твоме, из кога трње јереси искоренив православне вере лозу насадио си. Радуј се, Тројичин поборниче, цркава осниваоче, ништих богатиоче. Радуј се смерности примеру и странована учитељу, који пролазно царство одбацив испоснички у пустињи поживео си. И сада се с анђелима у Христа веселиш, њему се о нама с њима моли, да се спасу душе наше.

Тропар. Божанственом славом и благодаћу просветив се и по самрти показујеш светлост живота својега, јер точиш миро пријатнога мириса онима који притичу раци моштију твојих, и народ твој упутио си к светлости блага разума. Симеуне, оче наш, Христа Бога моли да нам дарује велику милост.

Кондак. Анђеоски на земљи заволев живот владање светом и свет оставио си. По том Христу

[1] Ове песме Србима свецима превели смо из рукописа Александра духовника од 1736 год. допуњујући понешто из данашњега србљака, што је подвучено. Наше додане речи су у загради. У преводу смо се држали верно оригинала задржавајући исти ред речи, па по могућству и исти број слогова, ради певања. Хтели смо дакле само да омогућимо разумевање. [2] *Благочашће* — вера, побожност. [3] *Почетку* — по невољи 5. падеж једнине, т.ј. ти си почео праву веру.

последовао си, к њему оне који те љубе апостолски наставио си вапијући: „Љубите Бога као што он љуби вас“.

Стихира.[1] Радуј се, Симеуне блажени, разумом Тројице озарив се, и народ твој према њој вером просветио си, и силом крста укрепљен (си). Погибаоне за душе јереси оборио си, а цркве свете подигао си, да славе овапућена[2] сина, да је једнак оцу и духу научио си. Правдом и милошћу украшујући се и свима делима божанственим обогаћен јавио си се: и сада са беспутнима[3] радујући се стојиш с њима; Христу се моли, да душама нашим да велику милост.

б) Св. Сави.

Светоме Сави српском слава. Славе у свију цара Христа потражив, владара оца оставив, у горе Атона дошао *си*, где си висину благородства до роба смерношћу[4] изменио, трудима многим тело потрудио си, а молитвама душу просветио. Добро иночки[5] поживео си, анђеоски у пустињи поживео си. Апостолски у свету научио си, у болестима постове и странована ходећи, мученичке подвиге[6] извршио си. Ко да искаже твоје добродетељи, којима си оно што што је небеско на земљи стекао, Саво блажени, оче, пастиру и учитељу? Него стојећи пред Христом Богом моли да се спасу душе наше.

Тропар. Пута који води у живот наставник и првопрестоник[7] и учитељ био си. Јер прво, дошав, светитељу Саво, отачаство своје просветио *си, и* породив га духом светим као маслиново дрвеће *у мисленом рају насадио си* свеосвећена *твоја* чеда. За то *као апостолима и светитељима сапрестона*[8]

1 Ово је једна од више стихира, узета из Србљака. [2] *Овапућен* — отеловљен, онај који је примио на се *пут, тело.* [3] *Беспутан* — бестелесан. [4] У Србљаку стоји: у роба смерност. 5 *Иночки* — калуђерски. [6] *Подвиг* — велики труд, напор. 7 *Првопрестоник* — први српски архијепископ. 8 У Александрову рукопису стоји: као апостола и над светитељима врховна.

штујући те молимо, моли Христа Бога, да нам дарује велику милост.

Кондак. Као просветитеља великога, с апостолима удеоничара, црква те прослављa народа твога, предостојни. Него како имаш слободе к Христу Богу молитвама твојим од сваких нас беда спасавај, да ти кличемо: „Радуј се, оче Саво богомудри“.

Реч о љубави.[1]

Од деспота Стефана.

(КРАЈЕГРАНЕСЕ ОВОМЕ: СЛОВО ЉУБАВЕ).

а) Стефан деспот латкоме и љубазноме и од срца мога нераздвојноме и много, двогубо жељеноме и у премудрости обилноме, царства мојега искреноме (име рекав)[2] у Господу љубазан целов, уједно и милости наше неоскудно даровање.

б) Лето и пролеће Господ сазда, као што и певац[3] рече, у којима и красоте многе: птицама брзо и весеља пуно прелетање, и горама врхове, и звучање разноврсних звукова провидног ваздуха,[4] земаљске дароносе од цветова пријатна мириса и травоносне, али и самога човечанскога јестаства обнов-љење и веселост достојно ко да исприча?

в) Али све ово и друга чудна дела Божја, која и оштровидни ум сагледати не може, љубав превазилази, и није чудо, јер Бог се љубав зове, као што рече Јован громов(ник?). Свака лажа приступа

[1] И овај чланчић: *Реч о љубави* (слово љубаве) деспота Стефана, и ако није писан у стиховима, гледајући на топлу песничку садржину ставили смо у одељак о песништву. Почетак слова свих одељака дају акростих (крајегранесе) *слово љубаве*, који ми поред све верности превода нисмо могли одржати у преводу. Који је то друг, за којим деспот тугује, не зна се. Мисли се да је то сестра Оливера (Милева), која је била дата Бојазиту за жену. [2] Место *име рекав* стављало се име одређенога лица. [3] *Певац* — псалмопевац Давид [4] Тачно у оригиналу: ваздуха танкога неким гласовима оглашавање.

к љубави нема. Кајин, туђ љубави, рече Авељу: изиђимо у поље.

д) Оштро некако и бистротечно дело љубави сваку добродетељ превазићи могућно је,

ђ) Лепотно ову Давид украшава као миро рекав: „С главе силази на браду Аронову, и као роса аермонска која слази на горе Сионске“.[1]

е) Младићи и девојке, за љубав прикладни, љубав љубите, али право и не зазорно, да не бисте како младићство и девичанство повредили, којим јестаство[2] наше божанственоме приања, те да божанствено не узнегодује. Не растужујте, рече апостол, Духа Светог Божјег, којим се знаменовасте јавно као у крштењу.

ж) Бејасмо заједно и близу један другоме, телом или духом, но да ли горе, да ли реке одвојише нас, Давид да рече: „Горе Гелвујске, да не сиђе на вас ни дажд, ни роса, јер Саула и Јонатана не сачувасте?“ О безлобља Давидова, чујте, Саула ли оплакујеш, нађени?[3] Јер нађох, рече Бог, Давида човека по срцу мојем.

з) Ветрови да се сукобе с рекама и да исуше, као за Мојсија, море, као за Исуса судије, ћивота ради, Јордан.[4]

и) Опет да се саставимо, опет да се видимо, опет љубављу да се сјединимо у том самом Христу Богу нашем, коме слава са оцем и са Светим Духом у бескрајње веке. Амин.

[1] Псалам 133. [2] *Јестаство* — природа, биће. [3] Из библије се зна да је Саул доцније гонио Давида, и ако га је у почетку волео, и ако му је Давиду чинио толико услуга. [4] Кад је Мојсије извео Јевреје из Египта, онда се Црвено Море, по заповести Божјој, разделило и Јевреји су прешли као по суху. Исто тако кад су Јевреји прелазили преко Јордана носећи ковчег са законом Божјим. [5] Одељке смо обележавали нашим словима по азбучном реду, као што је било у оригиналу словенским словима по тадашњем азбучном реду.

V

Животописи владалаца и архије-
пископа српских

Из „Живота Св. Симеуна" од Св. Саве.

а) Стефан Немања остављајући владу саветује синове своје.[1]

Блажени старац убеђиваше их премудрим речима као отац, да престану од јецања и плача, пошто то све по вољи Божјој бива, па изабра[2] свога племенитог и драгог сина Стефана, који беше Богом венчани зет господину Алексију, цару грчкоме, те им га предаде говорећи: „Ево вам њега на место мене, корен благи, који је из моје утробе изашао. Њега посађујем на престо у држави, коју ми је Христос даровао". Па га сам венча и изврсно благослови као што оно благослови Исак Јакова, сина свога, сваким благословом, па га поче учити, како ће у својој влади бити напредан у сваком добру, како ће бити блага срца према свету хришћанском, који му, као своју Богом напасену паству, предаде с речима: „Драго моје чедо, паси[3] овога мога Израиља и старај се о њему, и води га као Јосиф овцу". Заповеди му, да се брине о црквама и о служитељима црквеним, да у сласт слуша је-

[1] Овај део као и о смрти Немањиној из дела Св. Саве превео је Г. Стојан Новаковић и штампао у *Хришћанском Веснику* за 1879. г., одакле га и доносимо. [2] Немања се одрекао престола на сабору у Расу, на Благовести, изабрав сина Стефана за великог жупана, и Вукана за великог кнеза у Зети. По том покалуђерив се и добив име Симеун отиде у манастир Студеницу, а 1197. на позив Св. Саве отиде у Св. Гору. [3] Од глагола *пасти* — чувати, хранити.

пископе и служитеље црквене, да јереје поштује и црнорисце заштићује, „еда би се они за то молили Богу и еда не било ничега, са чега би те могло бити зазор пре Богом и људима“.

Па благослови и другога племенитога и драгога сина Вукана, и постави га за великога кнеза, и даде му под руку земљу довољну. Па пошто и њему заповеди, што и Стефану, благо их отац изведе обојицу преда се, и стаде им говорити:[1] Синови! Немојте заборавити моје науке, и нека ваше срце чува моје заповести, јер ће вам донети дуг живот, добре године и мир. Нека вас не остављa милостиња и вера: имајте их вазда о грлу, напишите на плочама срца вашег, па ћете наћи благодат. Уздајте се свим срцем у Бога. Немојте се величати својом премудрошћу. На свакоме свом путу знајте, да ће вам путови бити прави, па вам се ноге неће потицати. Не уздајте се само у своју мудрост, бојте се Господа, и склањајте се од свакога зла. И онда ће вам тело бити увек неповређено. Поштујте Господа од праведне своје трудбе, дајте му првине праведних својих доходака, па ће вам се житнице испунити обиљем пшенице, а вино ће вам се из каца преливати. Синови, не клоните, ако би вас Бог који пут казнио; не ослабите — ако би вас накарао. Јер Бог кара онога кога љуби, као и отац сина, који му је мио. Благо човеку, који нађе премудрост, и човеку који добије разум. Јер је боље куповати премудрост, него сакровишта злата и сребра; она је скупља од драгога камена, њој се ништа лукаво не противи, а слатка је свима, који би јој се приближили. Нема ништа што би било скупоцено према њој; у њезиној су десници дуг живот и многе године, а у њезиној су левици богатство и слава. Из њезиних уста излази правда, она закон и милост на језику носи. Пути њени су пути добри, све су њене стазе у миру. Она је дрво живота свима,

[1] У овој беседи знатан је део из главе треће Прича Соломунових. С. Н.

који се ње држе и који се на њу као на Господа тврдо наслањају. А ја вам ево заповедам, да љубите један другога, и да међу собом никакве злобе немате. Овоме, који је и од Бога и од мене посађен на мој престо, ти буди послушан и покоран. А ти, што ћеш владати, немој вређати брата свога, него га поштуј. Јер ко свога брата не љуби, ни Бога не љуби. На томе је вас закон, на том наука апостолска и венчање мученичко, на томе су пророци. И тако, ако мене усхтете послушати, припашће вам блага земаљска. Ако ли не усхтете и не послушате ме, сатрће вас оружје. Синови моји драги, нека вам је мир од Господа Бога и спаса нашега Исуса Христа, и нека на вама почине дух Божји крепећи вас и заклањајући од свију видљивих и невидљивих непријатеља, упућујући вас на пут миран. Мир нека је вама, властело моја и бољари! Мир нека је вама, младићи, што вас васпитах од рођења матера ваших. Мир нека је вама свима, разумно стадо Христово, које ми би од Бога предано, и које пасући неповређено сачувах као добар пастир, душу своју за вас полажући. За то вас молим, драга моја чеда, богати и сиромаси, стари и млади, држите се упуства мојега, упуства оца вашега. Бојте се Бога, поштујте владаоца, просвећујте цркве да би и оне просветиле вас, слушајте јепископе, одајте част јерејима, будите смирени према чину монашком, еда би се молили Богу о вама, а ви међу собом храните правду и љубав и не заборављајте милостињу. И благодет Господа нашега Исуса Христа и љубав Бога оца уз учешће светога духа нека је са свима вама, амин!“

б) Смрт Немањина.

Дванаести дан поменутога месеца[1] спазих, да се већ спрема на одлазак, па му стадох говорити:

[1] Т.ј. фебруара, у претходној глави већ је било говора о болести Св. Симеуна, и у којој је он поучио и благословио Св. Саву. Немања, као калуђер Симеун, умро је у својој задужбини Хиландару, у Св. Гори 13. фебруара 1199. год.

„Блажени оче Симеуне! Видим да је већ ту благи твој полазак у покој вечни. И слушао сам већ како си благословио потомство твоје, али те молим да му и сад поклониш твој последњи благослов“. А он подиже руке и поче говорити са сузама: „Тројице света, Боже наш, славим те и благосиљам те, и молим те и замишљам те, јер ево трећи пут благосиљам своје потомство. Господе сведржитељу, Боже наших отаца, Аврамов, Исаков, Јаковљев и свега послетка[1] праведнога! Сахрани их и укрепи у држави, којом сам ја владао. И нека је с њима одсад па до века помоћ пресвете Богородице и моја, ако и грешна, молитва. А што сам им заповедио пређе, нека им је заповеђено и сад. Будите у љубави међу собом! Ко ли не послуша и одметне се од ове моје заповести, да Бог да и њега и семе његово гнев Божји сатро“. А ја на све то рекох: амин!

Истога дана ми рече: „Чедо моје, принеси ми свету Богородицу, јер сам заветан, да пред њом испустим душу“. Пошто и то би извршено, и наста вече, рећи ће он: „Чедо моје, учини љубав, те ме обуци у расу,[2] у којој ћу се погрепсти, и уреди све на мени по светоме начину, како ми ваља за гроб. И простри по земљи рогозину, па ме положи по њој. И метни ми под главу камен, да на њему лежим, докле ми не приспе похода Господа, који ће ме узети одавде!“ И ја испуних све као што ми беше заповедио. И сви ми гледасмо, горко плачући, таку неизречену Божју милост на овоме блаженоме старцу. Јер као што је у Бога молио, па му је и подарио у држави његовој, тако ни до овога часа не хоћаше лишити се никаква чина духовнога; па му Бог све тако и поклони. И ва истину, драга браћо моја и оци, беше чудо гледати где као туђинац, убог, обавит у расу, пружен на земљи по рогозини, с каменом испод главе, свима се клања, свима умиљава и од свих иште проштења и благослова — он, којега се бојаху и од кога трептаху на све стране!

[1] *Последак* — потомство. [2] *Раса* — калуђерска одећа.

Кад наста ноћ, сви се опростише и благословише у њега, па се разиђоше по ћелијама, да службу творе и да мало отпочину. А са собом остави мене и једнога јереја, те ми остасмо с њиме сву ту ноћ. Кад приспе по ноћи, блажени се старац умири, и потад ми већ ништа не проговори. Кад наста јутро и започе јутрење певање, блаженоме се старцу лице разасја, руке диже горе и проговори: „Хвалите Бога у светињи његовој, хвалите га на тврђи славе његове“. А ја му рекох: „Оче, кога си спазио проговарајући?“ А он погледа на ме и настави: „Хвалите га према сили његовој; хвалите га према високоме величанству његову!“ И то рекавши испусти свој пребожанствени дух, и успе[1] о Господу.

А ја падох на лице његово, плаках горко дуго и дуго, и кад устадох, благодарих Богу што сам видео таку смрт преподобнога[2] човека!

[1] Од *уснути* — заспати у Господу. [2] *преподобни* — предостојни.

Из „Живота Св. Симеуна“ од Стефана Првовенчанога.

а) Немања војује с Грцима и ослобађа српске земље.

После свега овога устаде у Константинову граду други цар, љут и крвопролитник[1], и поквари мир с Предостојним и Светим. Чим развали уста своја, мишљаше да прогута и државе других, што не учини безумник, нити постиже такве намере, него хотећи озлобити Незлобивога и Светога нанесе на се и погибао своју и хулу на царство своје и опустошења на земљу своју. Јер пође предостојни свети Симеун са угарским краљем и дође до града званог Среца, и разруши га и опустоши до краја. А кад се краљ угарски врати у своју државу, то Свети, растав се од њега, отиде са силом својом на град Перник, па и њега разруши силом својом и опустоши, и град Стоб, и град Земун, и град Велбужд, и град Житомитски[2], и град Скопље, и град Лешки у доњем Пологу[3], и град Градац, и град Призрен, и град

[1] После смрти цара Манојла дошао је на престо брат његов Андроник, 1180 год. — Немања, користећи се нередима у Византији, склопи савез с угарским краљем Белом III 1183 год. и почне ослобађати српске земље од грчке власти. [2] Сви су ови градови у западном крају данашње Бугарске, који је некад као чисто српски био под српском влашћу и звао се Знепоље. Нека места као Перник и данас стоје. *Средац* је Софија, *Велбужд* — Ћустендил. [3] *Горњи и Доњи Полог* крајеви су око горњега тока Вардара

Сврљиг, и град Равни, и град Козли[1]. Те градове поруши и до краја темеља их искорени, јер не оста камен на камену, који се не поруши. И не подигоше се ни до данас. И земље њихове и богатства њихова и славу њихову приложи богатству и слави отачаства свога и слави велможа и народа свога. Придодаде земљи отачаства свог област нишавску до краја, Липљан[2] и Мораву, звано Врање, призренску област и оба Полога до краја с међама својим. И живљаше у захваљивању Богу дан и ноћ. Победи непријатеље своје као Мојсије Амалика[3], крст Христов неослабно носећи пред очима и њиме односећи победе над непријатељским варварима. Поврати Диоклитију и Далмацију[4], отачаство и рођење своје[5], праву дедовину[6] своју, заузету од грчкога рода, који сазидаше градове у њој, тако да се прозвала грчка област, а којима су имена: Дањ град, Сарданики град, Дривост, Росаф град звани Скадар[7], град Свач, град Уцињ, град славни Бар[8]. А Котор остави, утврди га и пренесе свој двор у њ, који је и до данас. Остале градове поубара и поруши и претвори славу њихову у пустош, истреби грчко име, да се нигде не помиње име њихово у тој области, а народ свој у њима остави на миру, да служи држави његовој, са страхом, и са уреченим данком од Светога.

[1] *Сврљиг* — развалине данашњег Сврљига; *Равни* и *Козли* (данас Кожељ) и данас су места близу Књажевца. [2] Јужни крзј *Косова*. [3] Мојсије водећи Јевреје кроз пустињу у Ханан победио је Амалика, цара хананског. [4] *Диоклитија* — *Дукља*, названа тако по главном граду који је био близу данашње Подгорице, и коју је подигао римски цар Диоклитијан. То је синониман назив за читав крај, назван по реци *Зети* (данашња Црна Гора), али који је имао и шире значење. Појам *Далмације* протезао се и на Диоклитију, па чак и на исток и југ обухватајући већи део данашње Старе Србије и Арбанаске. [5] Немањин отац због немира у Рашкој (дан. Старој Србији) морао је бежати у Зету, где му се у месту Рибници (дан. Подгорици) родио најмлађи син Стеван Немања. [6] *Дедовина* — исто што и очевина, баштина. [7] *Скадар* се звао и Росаф. [8] Сви ови градови, од којих већина и данас стоји, налазе се у близини ушћа Дрима.

б) Стефан Немања прогони богумилску јерес.

Дође један од православних војника његових, па павши на колена с узбуђењем и унижењем многим говораше му: „Ја сам међу најхуђим слугама твојим најмањи, и видећи усрдност твоју према владици твоме Господу Исусу Христу и пречистој владичици Богородици и светим угодницима њиховим, заштитницима твојим, који крепким дланом подржавају твоју власт неповређену, усудих се јавити држави твојој, да се мрска ти и проклета јерес већ укорењује у држави твојој“.

А овај предостојни свети мој господин, ни мало не задоцнев, одмах призва свога архијереја, по имену Јефтимија, и црнце с игуманима својим, и часне јереје[1], старце и велможе своје, од малога до великога, па говораше светитељу[2] и црнцима који су били и свима сабранима: „Дођите и видите, оци и браћо, ако сам и најхуђи међу браћом својом, али Господ Бог и пречиста владичица Богородица, мати његова, не гледа на лице човечје, него удостоји мене најгрђега, који верујем у јединобитну нераздељиву Тројицу, да чувам ово предано ми стадо, које видите сада, да не посеје кукољ лукави и одвратни ђаво, и никако нисам мислио да је он у области мојој, јер већ сад чујем да се лукави брзо укоренио и да хулу наноси на Светога Духа и да дели недељиво божанство, што говораше безумни Арије[3] пресецајући недељиво божанство. Кад су проговорили богоносни оци: „Ко ти, Спасе, ризе раздра?“, рече: „Арије, безумник, који Тројицу пресече“. Тако и ови безумни следују учењу његову, и не знајући, бедници, да ће, пошто су тако веровали, сићи с њим, проклетим, на дно скровишта адових[4].“

И док је говорио овај свети, и док је била велика препирка, дође кћи једнога од велможа ње-

[1] *Јереј* — свештеник [2] *Светитељима* се називају архиепископи и епископи. [3] *Арије*, свештеник александријски, око 318. год., порицао је јединство и недељивост Св. Тројице и није признавао божанство Исусу Христу. То његово учење осуђено је као јерес, на Никејском сабору. [4] *Ад* — пакао.

гових правоверних, удата за мужа од тих кривоверних, која је била у њих и сазнала нечисте одвратности њихове, али се ни мало не косну вере њихове, и павши к ногама Светога исповедаше јасно говорећи му: „Господине, господине мој, ево видим како се твоје владање[1] препире о овој ствари, мрској и одвратној вери; у истину, господине мој, бих испрошена, по брачном закону у оца мојега, слуге твога, који је мислио да је једноверство у твојој држави. И бих у тих законопреступника и видех заиста, господине, да служе отпаднику од славе Божје, самоме сотони[2]. И не могући трпети смрада глухих кумира[3] и мрске јереси, истргавши се из руке њихове и пребегавши вапијем држави твојој: порази крстом оне који се боре с нама, да науче нечастиви[4] непријатељи како може вера твоја, господине“.

А Свети изведав ову пред сабор свој, сабран противу те лукаве јереси, изобличи криноверје њихово, и сабеседова се са светитељем Јефтимијем, и са часним црнцима, и са велможама својим, и ни мало не задоцнев посла на њих војску, наоружану од славних својих, говорећи: „Ревнујући[5] поревновах за Господом Богом сведржиоцем“. Као некада пророк Илија[6], који је устао на бестидне јереје, и он изобличи безбоштво њихово, и једне попали, друге разним казнама казни, треће прогна из владавине своје, а домове њихове и све имање сакупив разда прокаженим[7] и убогим. Учитељу и начелнику њихову језик уреза у грлу његову, што не исповеда Христа, сина Божјег, и књиге његове нечисте спали, и изагна га, запретив да исповедају и помињу по свим странама проклето име. И на све стране искорени ту проклету јерес, да се и не по-

[1] Под речи *владање* овде треба разумети: владаоца (Немању), свештенство и властелу, сав дакле државни апарат. [2] *Сотона, сатана* грчка реч — ђаво [3] *Кумир* — идол. [4] *Нечастиви* — безбожни, атрибут за ђавола и јеретичаре. [5] *Ревновати* — подражавати, угледати се на кога [6] Пророк Илија је за време цара Ахава наредио да се побију идолопоклонички свештеници. [7] *Прокажен* — губав

миње у владавини његовој, него да се слави једнобитна и нераздељива и животворна Тројица: отац и син и свети дух, свагда и сад и увек на веке векова. Амин.

в) Напад Михаила, драчког деспота, на Стефана Првовенчаног.

Друго дивно чудо испричаћу вам, браћо, дивна дела овога господина мога, светога Симеуна. Јер се велика и преславна и чудна и страшна дела чине њиме непрестано у све дане. Јер ако ко може избројити звезде небеске и песак морски, то ће избројити и овога Светога чудеса и благодети и силе предивне, које учини. Јер се задивљава ум и страши све људско знање. Јер од човека је немогућно, а од Бога је све могућно. Причаћу о овом чуду његову.

Устаде неко од грчкога рода, од царског рода, по имену Михаило[1], у страни драчкој и у поморју његова острва[2] великог, које је близу Диоклитије и далматинске стране и отачаства светога Симеуна. И он подиже рат на мене, слугу његова[3], кога остави на престолу свом. И улучив време, кад сам се био далеко удаљио од те стране, узе један од мојих градова, по имену Скадар, који по праву Далмацији припада.

Послав му посланике рекох: „Остани, брате, сад. Јер Господ не остави то острво у твоју државину, него у праву државину господина мога светог, а његовим молитвама и предањем дато је мени на управљање. А ти се сети речи Претече и Крститеља Јована, који запрећује и говори да човек остане при свом и да буде довољан својим оброком. Буди довољан својим, а о оном, што је од увек мојега отачаства, то надајући се на Господа мојега, Исуса Христа, и на пресвету владичицу Богородицу и на предостој-

[1] Напад Михаила, драчког деспота, био је године 1215. Убио га је у постељи његов слуга. [2] Под острвом великим као да Стефан Првовенчани разуме Скадар, као што мало ниже то изрично вели [3] Т. ј. Св. Симеуна.

нога господина ми светога, неће се посумњати срце моје, нити ће се устрашити од твоје пакости, него ћу шта више викнути из дубине срца мојега: „Благословен Господ Бог мој, који учи руке моје на напад и прсте моје на одбрану[1]“. И ако ме нападне пук, неће се покајати срце моје. И предања његова нећу оставити, док не сврши душа моја. И погнаћу, Господе, тобом непријатеље моје, док не погину“. И опет обратив се вапијах: „Господе мој свети, дођоше народи на достојање твоје и оскврнише твоју свету цркву, слугу твога озлобише, трудећи се да твоје достојање узму. Умоли владику твога и Господа, да се врати посрамљен у нади својој. Јер си ти прибежиште моје и утврђење, и ти си који ограђујеш отачаство од свакога зла, које наилази на њ. Јер си ти поставио земље твоје, и не преступи га досад нико. И сад не остави нас, који се надамо на те и уздамо у тебе. Јер си ти весеље наше и похвала“. Овај предостојни свети Симеун, топли у молитвама и брзи на поход[2] и бадри у помоћи, који брзо приклања божанствене уши онима који га призивају, не одврати лица свога од мене, него као што ме је и пређе љубио, и сада ме до краја не остави.

И умоли својим молитвама светога и великог мученика Ђорђа, кога узе себи за помоћника и победиоца над непријатељима, и као што Меркурије прободе нечастива мучиоца Јулијана, тако и овај великомученик, умољен господином светим, на јави такну у ребра игумана Јанићија, у храму свом у средини српске земље, говорећи: „Устани, проповедај величину моју. Јер сам ја послан од Господа да убијем Михаила Грка, који је у драчкој страни“. И одмах један од робова његових устав прободе га мачем на одру његову, и злом смрћу предаде душу своју, на срамоту свима гледаоцима, а на радост свима, који се уздају у Господа и на свете угоднике његове.

[1] Сав је овај говор састављен по псалмима Давидовим.
[2] *Брз и на поход* — брз да дође у помоћ.

Из „Живота Св. Саве" од Доментијана.

Св. Сава отклања напад угарског краља Андрије[1].

И задеси их невоља од краља угарског због земље отачаства њихова. И благоверни краљ, брат његов, умоли Преосвећенога и посла га краљу угарскоме, да утоли ту невољу. А он послушав брата свога отиде с љубављу, веома осећајући за стадо своје. И дошав краљу угарскоме би примљен од краља с великом почашћу, по достојанству његову. И ту пробави много с краљем ради свршивања посла, јер краљ много насрташе на земљу отачаства његова, не слушајући молбе његове. Али Господ, који је некада ишао са слугом својим Јаковом и који није дао многим царевима да му пакосте, него га је у свем добро помагао, и овога још из младости прими и раније му припремаше све путове, по речи богооца Давида: „Гледах пред собом увек Господа како седи с десне стране мене, да се не бојим, и тога ради обрадова се срце моје".

И Бог, који увек прославља свога човека, и тада подиже веома жарко сунце у тој земљи, у којој живљаше тај краљ угарски, да се растопише леденице те земље. И кад се утрошио лед у двору краљеву, овај Преосвећени, прозирући духом светим шта ће бити, посла слугу свога к самоме краљу с речима: „Заповеди да ми пошљу леда, јер сам навикао у земљи мојој пити увек хладно вино, а

[1] Угарски краљ Андрија, незадовољан што се Стефан крунисао за краља 1217., спремао се да га нападне, али га је Св. Сава умирио.

сад пак не могу да трпим због велике жеге сунчане". А он дозва слугу свога и заповеди да му се да. А слуга његов рече: „Тако ми главе краљевства ти, немам га ништа ни самом теби дати, пошто се растопише све ледениће у земљи овој од жеге сунчане". А посланик дошав исприча Преосвећеноме све шта је чуо од слуге краљева.

И у тај час уста Преосвећени и став на молитву отвори очи умне и душевне и срдачне и дигав руке у висину небеску к владаоцу небеса и земље, к дарежљивоме и премилостивоме човекољупцу, слушаоцу свога угодника, вапијаше му молећи се: „Преблаги вођо слуге свога, који седиш на херувиму[1] и провидиш у бездан, ти који имаш државу неизмерну и милост безбројну, ти, Боже једини, који утврђујеш громове и множиш муње, који подижеш ветрове, и ти који си послушао угодника свог пророка Илију огњем, на исти начин, молим те, благи и љубазни, који си излио велике дарове милости своје на мене изрaна, и који ниси никада презрео молитава мојих него си сва прошења моја испуњавао, и овде ме послушај градом, да и ови разумеју, како си ти са мном, и дај смелости робу твојему и буди са мном слугом твојим, који зна и исповеда тебе Творца сваке твари, и да утече у мене твоја вода непогибна, и да ми се да реч ради отварања уста мојих и разум твој добри, утврђен тобом, високоугаоним каменом,[2] те да узмогу говорити како допусти тајна твојега старања".

И још стајаше на молитви с рукама к небу уздигнутим, кад наједном се осети ваздух на том месту, на коме стајаше Преосвећени, и узе се вихор као из уста његових и узиђе горе; и у том часу бише ветрови и громови велики и муње страшне, и смрачење велико, и страх велик у самог краља и војника његових и у свих који су чули и видели чудо које сиђе с небеса, јер Бог прослав-

[1] *Херувим* — анђео вишега реда. [2] *Високоугаони камен* — темељац цркве Христове сам је Христос.

љаше љубитеља свога, који га је из младости заволео, и који му је следовао у истини до последњега даха свог. И послушљиви Бог послуша слугу, који га истином призиваше, и превеликим градом отвори хлебове небеске[1] у великом грумењу, какво се пређе не виде *да је пало* из висине небеске, и покри то место, где беше стан Преосвећенога, а не по својој земљи тој. И они који су били с њим повикаше: „Помилуј нас, јер умиремо од страха, и од нашега живота ништа неће остати, и учини молитву да престане“.

И послуша оне који су били с њим, и одмах учини молитву, да би престао, и би тако. А по престанку града напуни паларију[2] царску превеликога комађа и посла великоме краљу с речима: „Ако ти мени не посла леда, то ја теби шаљем, који ми је послао мој чувар с вишњих висина својих. Пошљи слуге да и остало узму, колико ти треба краљевство“. И дођоше слуге краљеве и узеше, колико им требаше, и сви војници краљевства његова дођоше и узеше колико им беше по вољи; и сви се страхом застрашише од чуда које се десило.

[1] *Хлебови* небески — дажд. [2] *Паларија* — грчка реч, јамачно неки суд.

Из „Живота Св. Саве“ од Теодосија.

а) Одлазак Св. Саве у Свету Гору и потера за њим.

А кад уђе у седамнаесту годину узраста, родитељи његови саветоваху се како ће га по закону оженити. А по молитви Богом дани божанствени младић непрестано жељаше како би и на који начин избегао овај свет и да се одвоји од свих и прионе к Богу. Јер беше слушао о Светој Атонској Гори и о испосницима у њој и у другим пустињским местима. А долажаху његову оцу од свих страна да приме што им треба, а иначе и сам шиљаше у света места ради раздавања онима који смерно живе, јер бејаше човек благ и милосрдан, те даваше много. А Бог, готов на молитву и жељу људи својих, изврши и њему вољу, па га крену да дође родитељима из краја[1] дарована му. И примише њега и благороднике, који су с њим дошли с великом љубављу, па настаде неизмерна радост и весеље са пиром због доласка драгога сина родитељима.

И тако се много дана весељаху, и гле, као Богом упућени дођоше родитељима његовим неки калуђери из Свете Горе, Атона, да просе потребну им убоштву помоћ. И случајно бејаше међу њима један родом Рус. Овога божанствени младић узе на само, па га распитиваше о Св. Гори, заветовав га

[1] Раније је било речено, како је Немања био одредио један део земље Св. Сави.

најпре ди никоме не прича његове тајне. А овај му исприча све о животу пустињском: о заједничком животу по манастирима и засебном, по два или три заједно, и о онима који удаљено и усамљено живе у посту и мучању. Све му то исприча тачно, јер и тај калуђер не бејаше прост него зналац онога што прича, велим, од Бога послан. А младић саслуша све о животу калуђерском и о труђењу њихову, па проли читаву реку суза из очију својих. После одахнув мало рече старцу: „Видим, оче, да је Бог, који зна све, видев бољу срца мога, послао твоју светост да утеши мене, грешна. Сада се утеши срце моје и душа се моја обесели неисказаном радошћу. Сада разумех чему вечито жуђах. Блажени и преблажени они који се удостојише таква безбрижна и неметежна живота. Шта дакле да чиним, оче, како да избегнем многометежни живот овога света, па да се удостојим таква анђеоског живота? Ако ме родитељи моји ожене, задржан љубављу према ономе што је телесно, нећу достићи таква живота, па зато после овога не бих хтео да останем овде ни једнога дана, да ме се како не би коснула сласт љубави овога света, те да ми и против моје воље отргне душу моју од љубави према анђеоском животу, о ком учиш, оче. Хтео бих бежати, али не знајући пута могао бих далеко залутати, а отац би ме, како му је могућно, стигао и вратио, чиме бих и оца ожалостио и себе осрамотио, а по том не бих постигао оно што желим“.

А старац узев реч рече му: „О пресветли, жудна је љубав родитељска, нераскидна свеза природна, а милосно јединство и заједничко живовање с браћом својом. Али и владика заповеда да се све ово лако презре и да се узевши крст на раме усрдно иде за њим, да се све лако подноси, да бисмо тако били слични његову страдању ради нас, да се не благује у мекоти, да се не тражи телесни мир, него да се шта више привикава на голотињу и глад, бдење и молитву, и да се на невољу и плач обраћа пажња с уздахом и потресеним срцем. Јер све се

ово предлаже богољубивим душама као неки пут који лако води к врлини, и ово доноси истинску славу и поуздану част“. И младић слушаше ово, и као што родна земља у себе прима семе, тако и он примаше к срцу старчеве речи непрестано јецајући.

А старац се дивљаше његовој топлој љубави према Богу и божанственом огњу, који је тако јако зажегао душу његову, слушаше његове речи пуне чедности и умилности, па му рече: „Видим, чедо, да ти је душа зашла дубоко у Божју љубав, него се пожури да извршиш своју добру жељу, да не би како сејач зла[1] посејао кукољ у срце твоје, који би укоренив се угушио пшеницу твоју, добру мисао, те би се одрекао такве намере, а задржан сувишним старањем о телу и љубавним сластима, како кажем, ништа нећеш постићи, него ћеш подлећи пороку и срамоти, које у јеванђељу осуђујемо, као они који се ради течења имања и јармова волова и женидбе одрекоше слатке вечере и бесмртне хране, и праведно се назваше недостојнима изабраног звања и весеља небеског. Ја ћу ти за такво дело послужити и с помоћу Божјом спровешћу те до Свете Горе, камо желиш отићи, само нека буде (спреман) коњ и за мене, како бисмо могли одбећи од оца твога“. А он чим ово чу од старца, одмах се сагласи с њим и рече: „Хвала ти, Господе, што ми срце увери овим странцем“. Старцу пак рече: „Оче, да си Богом благословен, што укрепи душу моју.“

Испуњен ради тога великом радошћу, не одложив ни мало, отиде родитељима, да би измамио отпуст. По обичају запроси од њих молитву и благослов говорећи: „Господари моји, рекоше ми да у тој и тој планини, и име јој помену, има много звериња. Ако задобијем вашу милост, ви ћете ме благословити и пустити да ловим, па, и ако задоцнимо, немојте се љутити на нас, јер чух да онде има много јелена“. Отац му учини по вољи и рече:

[1] *Сејач зла* — ђаво.

„Господ нека је с тобом, чедо, нека те благослови и на добро упути“. А мати као мати загрли га и слатко пољуби, па га отпустише с миром, али му заповедише да се брзо врати. А не знађаху да он неће да лови јелене, него да хоће извору живота, Христу, да њиме напоји јелену сличну душу своју, распаљену огњем жарке љубави његове.

Да би уверио своје родитеље, посла у гору ловце, па тако спремљеним као да ће гонити зверињe рече: „Под гором чекаћу вас до у јутру.“ А кад наста ноћ, и кад благородници, који се с њим весељаху, поспаше, он одбеже са мало њих, који су знали за његову тајну, имајући Бога и калуђера за вође. И кад сутрадан свану, они благородници тражаху господина свога, и не могоше га ни видети ни наћи. Говораху међу собом: „Да се не шали с нама, да се није вратио к оцу?“ Потражише и калуђера, који бејаше с њим и друге од слугу његових, и не нашавши ни њих говораху: „Какав је ово ужас с нама? Камо се деде господин наш?“ Тако забринути оставише лов и одмах се вратише господару, оцу његову и испричају му о нестанку сина његова. А родитељи, чувши о свом сину тако ненадан и непријатан глас, тако се ожалостише, да у мало не свискоше. И дошавши себи сетише се да нико други него га је онај Рус, калуђер, одвео у Свету Гору, јер још израније знађаху да је жудео тамо. Одмах се сакупише благородници, а слеже се и мноштво народа говорећи: „Идимо да чујемо беду, о којој се сад говори да је задесила нашег господина“. И сви плакаху и ридаху много и неутешно, родитељи за сином, браћа за братом, а народ за господарем, гласно га призивајући ради утехе у жалости, и све се више растуживаху, јер их све избезумљиваше страдање господара њихова и красота младићева.

На један мах самодржац отац са страхом заповеди свима да престану плакати, па захвалив Богу много рече онима који су били и матери детињој: „Будите бадри, не треба због овога да тужимо,

неће пропасти мој син. Бог, који ми га даде преко наде, удостојиће ме да га опет видим и да се наситим љубави његове". И одмах дозва једнога од војвода својих, па му рече: „Знаш колика је болест љубав према деци, огањ који увек гори и који се никад не може угасити. Дакле, пријатељу, ако си икаква добра од нас видео, сад је време да љубав покажеш. Ако се потрудиш и вратиш ми сина, те тако утешиш срце моје. а матери избавиш душу од смрти, обдарићу те многим благом, више него пре, и имаћеш у мени, друже, још већега добротвора".

По том призва и многе благородне младиће, па обадривши и њих истим надама посади их на добре коње да их с њим пошље. Заповеди им да га гоне до у саму Свету Гору, и написа писмо ипарху[1] солунске области, да га отргне и од саме Свете Горе, па да га њему врати: „И ако тиме, драги мој, утешиш срце моје, додаде, примићеш од нас многе части у даровима и љубави, а ако пак презреш нашу молбу, знај да ће место љубави завладати непријатељство међу нама".

И војвода узе писмо и отпуст с благородницима, па уседавши на силне коње гонише дан и ноћ што више могоше, и не постигавши ништа најзад дођу у славни град Солун, у ком војвода с чашћу би примљен. Предаде ипарху писмо и исприча жалост свога господара. А ипарх прочитав писмо сневесели се због тога веома, јер га веома љубљаше. И, пошто је војводу и благороднике с њим љубазно дочекао, одмах написа писмо проти Свете Горе: „Пошто није мала ствар, то да се учини по овом тражењу; просим и молим твоју предостојност, да не презреш ову молбу. Ако је где тамо дошао син великога жупана, господара српског, нека се што брже врати своме оцу, да нам не би отац његов због жалости за њим од пријатеља постао непријатељ, чиме би ти све нас и многе друге ожало-

[1] *Ипарх* — заповедник, управник.

стио“. И тако отпусти војводу, а посла с њим људе, који ће их с чашћу провести до Свете Горе, дав им и писмо написано.

А они ушавши у Свету Гору питаху за траженог, да ли је ту дошао, описујући узраст младићев и красну појаву његову. А неки им рекоше: „Такав, каква тражите, ушао је мало пре вас у руски манастир, и ту је још“. А кад они ово чуше, пожурише, да не би како чуо и побегао од њих, па оставише пут к проти[1] и уђоше у руски манастир. И видеше га где хода по манастиру са косом непостриженом и у световном оделу, па да га не поплаше *чињаху се* као да ће да гоне до сред Свете Горе, али бол родитељски савлада и издржљивост и ту *намеру*. И нашавши га обрадоваше се неисказаном радошћу. И уђоше сви у цркву Светога Пантелејмона и поклонише јој се.

И саставши се с њим љубљаху га са сузама, тако да од радости заборавише на толику удаљеност места и на толики трудни даноноћни пут, јер нађоше кога су желели, а надаху се и великим даровима и многим почастима од родитеља његових, што им угодише. И помишљаху да га вежу, а опет га се бојаху као господина својега. Па, пошто су наредили стражу, која ће што оштрије пазити над њим, и пошто су се коњи, а и они сами, одморили од пута, пођу с њим. А младић се дивљаше своме оцу како потруди толико господство војводино са толиким благородним младићима, па се стиђаше да војводи у лице погледа, што се ради њега много потрудио да дође у туђу земљу. Па одведав га на страну упита га: „Како превалисте тако брзо толики пут и како се наканисте на тако далек трудан пут?“ А он му тада исприча превелики срдачни бол и вечити плач његових родитеља. Рече му и о писму његова оца о њему, које је донео ипарху, и о ипархову писму проти. „И људи су, рече, за то

[1] Они су имали ићи у средину Св. Горе, Крeју, где је седиште проте, управника, целе Св. Горе.

послани, који ће нам те предати, да те вратимо господину оцу твоме".

Видев младић чврсту одлуку војводину рече му: „Ако би хтео, драги мој, могао би ме оставити на миру, а знам, кад отидеш, да можеш, како си моћан, умирити господина ми оца. Ја бих му пак писао и одвратио бих га од те намере, само ми ти учини братску љубав и остави ме при оном чему дођох". А он рече: „Не, господине мој, не управљај слузи своjему такве молбе, које ми није лако испунити. Јер господар мој, отац твој, сматрајући ме за верна, посла ме за то. Уз то да смо тебе, господине мили, нашли у калуђерском лику, како бисмо се за то оправдали? А пошто је Богу било у вољи да се догоди онако како желе родитељи твоји, велможе и браћа твоја, ко сам ја да смем тако што и помислити? Боље би ми онда било да и не идем твоме оцу. За то те молим, господине мој, све такве мисли избаци из главе, па пођи весело с нама, твојим људима, да угасиш пламен родитељима својим, чија си срца запалио својим одласком у туђину, као и срца браће твоје и свих благородника. Ти сам знаш како си ти родитељима и свима нама нада и утеха од Бога. Ако ли пак ти што противно помишљаш, и нећеш с нама да пођеш, принудићеш ме, тешко мени, на оно што ми није лако ни изрећи, (али оца се твога бојим), *то јест* да те вежем и на силу поведем, јер такву заповест и примих".

Видев младић да је војвода неумољив и да му је тврда вера према свом господару, и чув да хоће и на силу да га поведу, а да нема никог, који ће га избавити од беде, због бојазни од оца његова, пошто је писао и ипарху, рече: „Нека буде воља Господња!", па весело загрли војводу уверавајући га како ће поћи с њим. А тајним уздасима призиваше Бога за помоћника у напасти, јер смишљаше дело и побожно и преварно, јер срцем бејаше привезан за мудрост, као што Давид каже, и смишљаше како ће разумом благога духа надмудрити оне пре-

мудре, који му сметње праве. Шта дакле да ради? Замоли игумана да заповеди да се спреми сјајна трпеза, да се утеши[1] са војводом и благородницима, јер ће сутра поћи кућама. Своју пак намеру каза игуману и замоли га да још за ноћи отпочну јутрење песме. И тако се учини велика гозба, на којој игуман гошћаше војводу и благороднике, а младић весео сам својим рукама их служаше. И кад при вечери дубоко зађоше у ноћ, заповеди игуман да се удари у бйло,[2] јер бејаше дан недеље. Устаде игуман, а с њим и младић, и пођоше у цркву на молитву. Устаде и војвода с благородницима да одстоје у цркви, јер га не смеђаху пуштати с очију својих. Певање се продуживало и читало много пута по заповести, док сви они, и који сеђаху и они младићи који стражараху и стратилат,[3] не заспаше у заборав, нешто од путнога труда, а нешто и од гозбеног весеља.[4]

Чим божанствени младић осети да су заспали, у тренутку устаде од њих, и поклони се пред светим олтаром, и заветова се Господу, па благословив се од игумана и узев једног старца, одликована чином свећенства, попе се на велики манастирски пирг.[5] И затворив га око себе захвали Богу речима: „Узносим те, Господе, што си мѐ примио“.

И јереј, пошто изврши молитву, постриже му власи с главе, и обуче га у ризу анђеоскога лика, и измени му име Ратско именом Сава. А он многим сузама окропи земљу, упућујући Богу захвалне и похвалне речи говорећи: „Ти испуни жељу срца мога“, тако да се и старац постиде од силна плача његова.

А кад се ово извршило и читање довршило, бејаху сви устали, и они који су стражарили потражише господина својега, и гле, он се не могаше

[1] *Утешити се* — еуфемизам за *почастити се.* [2] Бйло — звоно. [3] *Стратилат* — војвода. [4] Како је јутрење било дуго, то су сви они могли и седети у столовима, и тако су заспали. [5] *Пирг*, грчка реч, висок четвртаст стуб близу цркве, на врху кога је била и мала црквица.

нигде видети. Потражише га свугде, и у цркви и у манастиру, и узрујаше се, па не нашавши га почеше нападати на игумана и бити калуђере. А војвода утишав узбуну рече игуману и калуђерима: „Каква је ово неправда и срамота од вас, о часни оци? Ми пак стидећи се лика, који носите, презресмо вашу злобу, па бисмо према вама кротки и човекољубиви! Зар није најпре један од вас долазио да проси милостињу? Ево овај лажљивац, смрти достојан, па показа на једног, који презрев дар као ништа уграби од оца сина и побеже, чиме изложисте оца и матер самртноме плачу, а нас великоме труду. А сад пак, када смо дошли, од руку наших сакристе господина нашег, и једнако радите по својој вољи. Што вам тако паде на ум, да нам се поругате? Или ви мислите, да се ми потрудисмо залуду, ради ваздуха, а не ради господина нашег? Сад ће вам главе полетети! Реците, где сакристе нашег господина?“

А младићи чувши ово од војводе, будући готови на суровост, љуће и нештедно почеше бити калуђере. А кад то чу тражени младић, ради кога овај метеж и биваше, побоја се да се свађа не заврши убиством, па се наже преко стуба и позва их у мраку. А кад они чуше његов глас, врло се обрадоваше и сви потрчаше стубу и гледаху у вис, назирући кроз таму да би га видели и утешили се. И узев реч рече војводи: „Много си мудар, а понашаш се као дете; имајући пук људи са собом у туђини, (по памети) високо мудрујеш“. А благородницима рече: „Зар се не постидесте образа, како се не побојасте Бога? Зар је то лепо нападати с оружјем такве људе у цркви? Шта вам они зло учинише? Ако пак мене тражите, ево мене где сам. Сад сам у послу, у јутру ћете ме видети, а ове оставите“. А кад они ово чуше, обузе их страх и стид, и не знађаху шта да одговоре, него ућутавши лежаху око стуба стражарећи.

А кад свану, он опет пригнув се преко стуба позва војводу и благороднике и показа се свима

украшен анђеоским калуђерским ликом. Они пак, угледавши га тако и у таквом облику, не знађаху шта да раде, него обузети плачем и ридањем падаху на земљу. А он, видев их у крајњој срдачној тузи, изговори многе речи и утеши њихова срца говорећи: „Све ово што се збива са мном, Богу је тако у вољи, јер онај који ме је провео од оца мога довде, и ви ме не стигосте, и сад ће ме избавити из руку ваших. Јер ви хоћасте отргнути ме од благога и жељеног пута, па да се мноме похвалите господину своjему, како сте му угодили. Али Бог мој, у кога се уздах и коме изиђох, би ми помоћник, као што видите, и он ће и у напредак изводити мој живот по својој вољи. А вас пак, моје драге, молим да ради тога не тужите и не жалите, него шта више да са мном Богу захвалите, што ме је удостојио лика, који сам од увек желео. Узмите дакле моју познату вам хаљину и власи с главе моје, па се вратите мирно кућама, а ове знаке дајте родитељима мојим и браћи мојој, како би веровали да сте ме жива нашли, и то као калуђера с Божјом благодаћу, а Сава је моје име“.

То рекав свржe са стуба хаљину своју и младосне чисте власи с главе своје, а с њима и писмо написано родитељима ради утехе: „Немојте ради мене никако туговати, мољаше, нити оплакивати ме као погинула, рече, него шта више молите Бога, молим вас, да бих молитвама вашим добро извршио дело, на које изиђох. Ви пак, колико вам је могућно, старајте се о својој души, и не предузимајте поново да ме опет тамо видите за живота свога, него, ако усхте Бог, ја ћу овде у Светој Гори дочекати и видети господина оца мог, и насладићу се свете и часне старости његове и наситићу се слатке и вечите љубави његове“. И поменув им многе јеванђељске речи о правди и милости, о истини и суду, и што није човек рад себи да не чини ни другом, додаде и ово: „Ако ко остави дом и браћу, жену и децу, богаство и села и остало, наследиће небеско царство за навек“.

И узеше војвода и благородници збачену с врха хаљину и чисте власи и писмо и положише их посред себе, па оплакиваху живога као мртва говорећи; „О невоље од тебе, господине, шта нам ово учини, да си нам горчи сад, кад си се нашао, него пређе кад си нас одбегао? О наласка несрећнијег од смрти! О хаљино жељенога, каква си ватра онима који га желе! Како да те понесемо и дамо родитељима и браћи, кад си као копље или мач оштар с обе стране? О власи с љубљене главе, које треба привити срцу и очима родитељским ради утехе, како да вас предамо као дар њима? О дара, који носимо, пуна не радости него плача, не весеља него ридања, како да те понесемо? Какво ли ћемо уздарје ми добити? У какво ће светло рухо *нас* обући, када њих саме у тужно и црно одело облачимо? О пира ноћи ове, испуњена и весељем и преваром, па ако се и каже: „И одобри лукавство, превару“, којом Јаков[1] преварив Исава узе благослов његов. О чаше твоје, господине, којом си нас служио, пуне меда љубави, а која нам је горче од жучи припремила. О ноћи, које заспасмо, буди по Јову тамна,[2] и да се не убројиш у ноћи месецем обасјане! О нас, и од лудих безумнијих! Како га за толико дана трудно гонисмо, па ухвативши га испустисмо га у једном часу! Како бисмо безумни! Какав нас то грешни сан задржа, те тако заспасмо? Зашто га узама не свезасмо, како нам је и било заповеђено, па бисмо били ослобођени самртне туге! Сад пак шта да радимо? Како да иза-

[1] Исав је као старији требало да прими благослов и старешинство од оца Исака, кад је био на самрти. Али Јаков, користећи се слепилом очевим, а по савету матере своје Ребеке, навуче рукавице од јареће коже да би био сличан Исаку, који је имао рутаве руке, и тако преваром задоби од оца благослов и старешинство. [2] Праведни Јов, кога је Бог кушао, изгуби имање и синове, и најзад и сам допаде страшне болести. У љутом болу он проклиње дан кад се родио, (књ. о Јову, гл. 3), али се не одриче Бога.

ћемо пред свога господина? Који је то камен, која то гвоздена природа, која ће одавде понети тако тежак глас, који ми имамо да носимо родитељима и браћи?“

Изговорише ове и многе налик плача речи, тако да се плач за дуго ширио, плакаше и онај горе на стубу и они доле на земљи, да се и хладно камење потресало. После, пошто су мало одахнули, гледајући горе к њему и клањајући му се даваху му опроштајне целове, и милостивно и са сузама прекоревајући га и замерајући му говораху му: „Остани здраво, господине, остани здраво, распространи се сам без нас, насити се каменосрдни, немилостиви, а хоће ли те примити Господ? Превари оца, па превари и нас, а мислиш ли да ти се ваља Бога бојати?“

Ово и још више изговоривши му с узбуђеним срцем, и испросивши молитву и благослов од њега, и узевши тужне хаљине његове одлажаху кућама. И идући тако непрестано се окретаху стубу, застајкујући с плачем и ридањем, докле су год могли угледати га. И тако отидоше својим кућама.

Он пак сишав са стуба захвали Богу, поклони се игуману и свој браћи, и сви га целиваше као нова брата, анђеоским ликом украшена. И он грлећи увређене њега ради мољаше их све светло за оне који су им досађивали, да би на миру и без вреда стигли кућама, говорећи: „Бог нам је прибежиште и сила, и би нам помоћник, кад нас је задесила велика невоља. Ђаво дакле, који се надао да ће ми превеликом тражњом мојих родитеља смести стопе моје ка Господу и отргнути ме од вашега у Господу сродства, изиђе посрамљен и без успеха, с помоћу ваших молитава Господу, а и телесних напора за мене“. А они чувши таку смерну и покорну реч његову, како је пун сваке мудрости, заборавише ране на телу, нанесене им од младића, па сматрајући то као добит радоваху му се.

б) Св. Сава обилази пустињике у Св. Гори и његова заробљења од разбојника.

Пријатељски угошћен са свима, који су били с њим,[1] одавде се попе на давно жељени Атон, где издржа клањања на коленима и обноћна стајања приносећи Богу молитве из дубине срца свога, и, пошто је овај свети врх довољно наквасио радосним и топлим сузама, какве захвалне речи није изјавио Богу, што га је удостојио узласка! И обиђе са свих страна свети врх и сагледа у раскриљу и подножју горе мноштво испосника, чији је мученички живот сишав с горе испитао. Видев њихов пустињички и тихи живот чуђаше се и весељаше и у души расташе, што је био тако срећан да види такве Божје људе, за које, од многе жеље да их достигне, говораше да није лако ни видети. Јер они добри оци, ако и није добро звати их анђелима због пу̑ти у којој су, у истини бејаху Божји људи. Од свега *одвојени* дођоше у мир к њему,[2] немађаху земље за обделавање, не мућаху се телесним бригама, не занимаху се трговином за живот, нити виноградима и селима (имањима), него је све њихово старање било молитве и сузе и да умом увек Богу приањају.

Они дакле, живећи на високим горама заједно са јеленима, имађаху небо за цркву гледајући Христа у души насликана; тесне им колибе беху травом украшене, у којима трпљаху. Шум дрвећа и птичји гласови бејаху им гласила, они их такође покретаху да хвале Бога; сити чистога и мирисног ваздуха, безбрижни, увек весели, и тако рећи, жељом к Богу врло узвишени над земљом, мишљаху да су богатији од најбогатијих. Други пак живљаху у каменим пећинама или у провалама у земљи или на камену морском као птице угнежђене, кишом и

[1] Говор је о његовој походи манастиру Св. Атанасија.
[2] Т. ј. Богу.

ветром шибани, сунцем и знојем опаљени, и зимом и мразом измрзли, бејаху убоги и сироти; осим потпуне утехе и пушења дима ништа немађаху што би им крадљивци могли украсти, изузев потребно кудељно рубље, па и то недовољно за покој телу, него колико да се прикрије нагота тела, од које стид сазнасмо праочевим сагрешењем.[1] Храна им бејаше како ко могаше: неки узимаху мало хлеба и то ретко, други пак задовољаваху потребу родовима разнога дрвећа и дивљега биља, пиће им бејаше из камена брдска слатка жива вода, којом гашаху жеђ, и не беху сну много поробоћени. Видев их све да су наједном обрнули од света и онога што се у свету налази, и да се уз то не старају о оном што је светско, да је њихов живот чист и безметежан, беспутан и бестелесан, скоро анђеоски, задиви се и утувив труде њихове и старање и блажена њихова зближавања Богу записа то на хартији срца свога, дубоко уздахнув и осудив своје задоцњење плакаше и падаше к ногама предостојних. Па примив од њих многе и корисне поуке, молитву и благослов, понесе стрелу ревновања у срцу своме и врати се у свој манастир Ватопед.

Падне к ногама, целива игумана и сву браћу клањајући се свима до земље. И сви га примаху љубазно распитујући га о обласку по Гори, и видећи ослабели и изнурени лик му младости, мишљаху да је увео због босотиње ногу, од великога пута по камену, на који није навикао. И отпусти га игуман да се одмори. А не знађаху да му тело једе жудња у души за оним пустињицима. Пошто се одмори, дође игуману и исповеди му болест срца свога не тајећи узрок промењености своје, паде на колена и замоли за благослов да га отпусти да с оним пустињицима одвојено проводи живот. И не доби ово никако, јер се игуман зачуди неумесној молби његовој, па му рече: „Не, драго дете, не пристоји се ономе, који још није утврдио ноге

[1] Т. ј. кад је Адам сагрешио у рају.

ни на темељу (корену) првога степена општега жића, машати се службе врхунца — мучања и усамљености, и пре времена по својој се вољи управљати, јер ни по времену ни по узрасту твоме није лепо да то иштеш, јер све треба у своје време. Јер о теби се у многим *земљама* прочуо глас чији си син, и твој долазак к нама није се затајио од садашњих владара. А да ти се деси нешто, чему се није надало, у пустињи, од општег непријатеља људског ђавола или од убилаца, сви би нас осудили, што смо се покорили твојој вољи". И тако му би забрањено, и то није било без Бога, него је шта више то била воља његове благости и милости, да се не би светлило у пустињи, зашавши међу горе, сакрило као под судом, те би се тако многи, који се њиме после просветлише као светлошћу, лишили спасења, па се покори игуману и рече: „Воља Господња преко тебе на нама, часни оче!"

...Један пут припреми топле хлебове, па натоварив манастирске мазге и узев уз њих слуге за сапутнике, дубоко у ноћ крену се на пут, пешачећи сам пред њима босоног, журећи се да насити по пустињи оне који усамљено живе, који пошћаху по три и пет дана, па и сву недељу, колико ко могаше. Јер беше свети велики четрдесетодневни пост, а тај дан субота, па хиташе да их засити топлим хлебовима желећи од њих примити топле молитве. Али кад дође у место звано Милопотам, нападоше га разбојници и заробише њега и оне који су били с њим. А праведни се веома сневесели, не ради тога, него што би спречен од пута, те не може стићи пустињицима старцима у време обеда.

Упиташе га: „Ко си и од кога си манастира?" А он одговори: „Ученик сам оца Макарија, који ме посла послом у манастир Свимен; а настојатељ манастира и браћа задржаше ме да са мном пошљу хлебове старцима који посте по пустињи и страдају Христа ради. Јер такав је обичај отачаски." Ово говорећи из дубине срца призва бездну милости, с вером у свете и надајући се у молитву од-

мах би ослобођен, јер се разбојници умилостивише, па га Богом учени отпустише са свима. И тако у време у које жељаше донесе хлеба предостојнима, исприча им: „Како нас је молитвама вашим избавио Бог из руку непријатеља наших“. Ови пак са сузама помоливши се захвалише Богу, па га љубазно грлећи благосиљаху.

А они пак разбојници после, тргнувши се као из несвести, говораху: „Шта нам би, те испустисмо онога младића и оне који су с њим, као да смо били без свести? Да ли је неки обајник или у истини Божји човек, те тако га без икакве пакости од нас сачува Бог? Пођимо и видимо да ли је заиста, као што рече, ученик оца Макарија“. Јер бејаше старац чувен по делима и свима познат. И кад узидоше старцу, видеше божанственог младића, где седи с њим. Па испросивши од старца молитву и благослов, понуђени од њега и седоше. И старац им изнесе све што беше у ћелији: варено пустињско воће и с њим маслине и хлеба, те их љубазно угости наситив им и душе многим мудрим речима. А они видевши старчево старање с љубављу према њима умилостивише се у срцима својим, па сматраху да ће их прождрети огањ с небеса или живи земаљски, ако би што лукаво према њима помислили. И утврђујући се у вери говораху: „Христа ради, оче, реци нам да ли је овај младић заиста твој ученик, јер видесмо данас на њему преславно знамење“. А старац чув о чуду као о божанственом младићу, пошто оми своје предостојно лице многим сузама, говораше: „Децо, овај је младић Божји ученик, а калуђерским ликом један је брат од нас, син је пак слободног цара српског, па остави оца да влада, а сам презрев славу земаљску и све красоте као нешто што не суштаствује (као лажно), заволе Христа ради убоштво и заједнички живот с нама. И, као што видите, Богом послан обилази сада пустињу, те теши походећи оне који по горама и провалама и пећинама страдају Христа ради...“

в) Св. Сава отклања напад Добромира Стреза.[1]

Уз друга многа чудеса хоћу овде да испричам и о убиству, учињеном молитвама Светога. Бојим се да ко не узнегодује противу мене, да хоћу да оклеветам Светога као убицу. Не, за ово није крив ни Свети, нити сам ја зазоран, који ово причам. Ако није тако, то су онда *криви* и Илија и Јелисеј и пре њих Мојсије, јер у таквим делима не *чине* нам *се* ни они похвални. Јер онај сажеже два педесетара са људима, огњем скинутим с небеса молитвом, и сам закла ножем триста пророка срамних као Богу противних, а пре тога речју небеса затвори, а многе глађу умори ревнујући Господу Богу Сведржиоцу. А други, кад му се ругаху јелинска деца, заповеди медведу да дође из пустиње и да их све подави, те да се родитељи видевши ово поплаше, те не буду противни његову побожном учењу о Богу. А први пак Фараона морем потопи, а Амалика победи и погуби молитвом с подигнутим рукама.[2] А да пређемо многе свете из старих и нових времена, који молитвом убише противнике, да не бисмо дуљили причање и били задржани оним што је било некад.

Све је дакле Божје што ураде свети, без њега се не извршује ни дело ни реч. „Јер без мене, рече не можете ништа учинити“. И што је од Бога преко светих учињено, све је њему добро и угодно, ако се коме зломисленику и чини рђаво. Неки пут нас Бог узме к себи, те нас раном[3] других застраши, па нас уздама у чељустима срдаца наших страхом к себи притеже, кад нећемо да му се *сами* при-

[1] *Добромир Стрез,* најпре штићеник Стефанов, који је владао у *Просеку* (близу Велеса) на Вардару, одметну се од њега, и, измирив се с бугарским царем и епирским деспотом Михаилом, спремаше се да нападне Стефана 1214. год. Кад Св. Сава не успе да га склони на мир, Стрез би убијен од својих људи, који не хтедоше рата са Стефаном. [2] Писац се труди да оправда Св. Саву примерима из Библије, а и да и тим докаже светињу његову. [3]Раном т. ј. мукама.

ближимо. А неки пут бивамо кажњени за наша сагрешења, за то што се због непокајане злобе нећемо да обратимо Богу, јер многе ране, рече, грешнику, који се нада у Господа, доносе милост. Други пут Бог своје свете освећује као своје изабране угоднике, кад им се ко руга или досађује, или кад се који неправедно дижу на њих хотећи им наудити, да бисмо се и ми видевши ово постидели и побојали, те да се не противимо Божјему учењу и не презремо њихова добра савета, као што је учинио овај безумник, о ком хоћу да говорим, јер не хтевши примити добар савет Светог сам себи поцрпе чашу гнева Господњега.

Беше дакле неко по имену Стрез, ако и пакостан, али високога рода, од бугарске стране, царскога рода, сродник Калојована, цара Загорског, кога, како причају, уби Свети Димитрије. Јер тај Калојован, цар загорски,[1] подиже се и разори многе грчке градове по свој Тракији и свој Маћедонији,[2] а тада су владали и Цариград држали Фрузи,[3] који не мараху за разоравање осталих градова и не помишљајући на њих као на своје, а он налазећи их пусте и безмоћне разораваше их, а све, што биваше, од Бога биваше. Тако дође с многом силом као некад Синахерим на Божји град, на крајеве света православљем чувени, Богом чувани велики град Солун, отачаство светога великога мученика страстоносца Димитрија, и у ком и његове часне мођи леже точећи миро. И не постиде се светости Светога, нити се поколеба због чудеса која бивају услед истицања мира из његове свете раке, него помишљаше како ће и Солун, као и остале градове, разорити и сасвим опустошити. Али топлим у Бога представништвом Светога не постиже своје луде намере, јер не просу тулац стрела, нити извади

[1] *Бугарска* се у старих писаца наших зове и Загорје. [2] Калојован је освајао те градове 1203 и 4 године. [3] *Фрузи*, како се називаху у нас Франци, јесу Латини, који су пошавши на Исток да ослободе Јерусалим, освојили Цариград и њиме владали од 1204—1267 год.

оружја; јер кад дође к граду, Божјим судом од неке невидљиве муке у срцу умре, напрасно сврши. И тако Бог молитвама Светога заштити неповређен град. Сва силна војска, ужаснута, бојећи се Светога науми бежати, али начелне војводе не хотећи оставити свога цара на поругу грађанима или на храну зверовима и птицама, будући му верни, указаше му и последњу љубав, те собом понесоше мртва цара. Али бојећи се дугога пута распорише му утробу, па бацивши сав дроб тело му пресолише, и тако донесоше у своју домовину.

Тај више споменути Стрез бејаше гоњен од цара Борила,[1] који после смрти Калојованове беше предузео царство и хоћаше га убити као царскога рођака. Јер и поменути Стрез беше Готин,[2] славан храброшћу тако много, да су му због тога још више завидели, па тражаху да му душу убију, јер га се бојаху, да се не зацари, па да њих не поубија. Тако дакле гоњен од њих и одонуд одагнан, немајући где смирити се, добеже благочастивоме великом жупану и самодршцу Стефану. А он, христољубив прими га радосно са свима, који су дошли с њим, указав му сваку љубав и душевност своје кротости. Поштоваше га не као пребеглицу него као драгога сина, те њега, недостојна, удостоји своје трпезе, тако да многи начелници Стефанови раптаху због те многе љубави према њему. А они, који тада владаху у Загорју, много пута мољаху у самодршца Стефана за Стреза, али не да се спасе него да се убије, и час велике дарове шиљаху да би *задобили* љубав, а час ратом прећаху, али увек за њ мољаху, да Стрез ово разумеваше, те се бојаше и трепташе, па помишљаше и на другу страну бежати, да не буде како предан у руке непријатеља својих. Али побожни Стефан клетвама га увери да се тога не боји. Да би га боље уверио о правој вери и љубави према њему, побратими се с њим, недо-

[1] Дошао после Кало-јована 1207. год. [2] Стари српски писци зову често Бугаре и Готима.

стојним, на светом јеванђељу и обдари га много коњима и људима и свима потребама. А пре тога, као што казасмо, Готи се много осилише и, нашавши многе грчке градове пусте и беспомоћне, заузеше их и владаху њима, па заузимаху и градове око Солуна држећи у рукама Охрид.

А побожни Стефан неке од властеле загорске, који тада држаху оне градове, придоби за овога Стреза као за сродника царева и свога брата, и они му се са својим градовима придружише. И прво га Стефан уведе у један тврди град по имену Просек,[1] дав му и своју војску у помоћ, а и сам га поможе и утврди у власти и огосподи удостојив га да има у њему друга и брата. И, пошто уговорише да се један другом налазе у свакој помоћи, заузе и градове других и људима их умножи. Јер га знађаху загорски људи, те му многи прилажаху.

Хоћу овде да испричам безумље његово, и ако дуљимо причање. Много се дакле обогати, да би се могло згодно о њем рећи: угоји се, задебља и рашири безумљем и заборави на Бога понесав се умом. Бејаше убица и немилостив. Јаростан и опак и врло нечастан. Јер утврди свој дом на камену у више поменутом Просеку, а тај камен бејаше врло висок, до двеста сежања[2] и више, под којим одмах тече велика река, по имену Вардар. На том дакле камену, помостив га дрветом, начини своје позориште. Кад би се, бедник, хтео да весели, он би ту седео пијанчећи на мрском, смртном судишту играјући и веселећи се. А весеље његово бејаше смрт човечја, и за малу кривицу осуђиваше кривца на смрт, и заповедаше да се баци са оног страшног високог камена од онога позоришта. Кад кога тако бацаху, он весео узвикиваше: „Пази да не исквасиш кожуха!“, јер низвргнути немађаше где на друго место пасти до у саму реку. А ако је ко имао кога од својих, то *би они* или људи који се

[1] Просек је ниже Велеса, на стрмом брду над Вардаром, и чије се развалине и данас виде. [2] *Сежањ:* мера од шест стопа.

Бога боје обилазили ону реку тражећи га да ли га је где вода избацила, па да га погребу, као што доликује човеку. Ако би се где у дубини задржао, то би био храна рибама. Тако, као што рекосмо, његово весеље бејаше смрт човечја, тако он рађаше, јер уздајући се, каменоумни, у своју силу и тврдињу на високом камену а не у Бога, у себи рече: „Ко је тај, који ће ме одавде свргнути?“ А не сети се, бедник, онога што је речено таквоме: „Пошто си био врло бешчастан, а срце се твоје охолошћу узнело, подижући храм свој на висину и говорећи у срцу: Ко је тај који ће ме свргнути?, вели Господ: Да се и као орао узнесеш, и да усред звезда гнездо свијеш, и отуда ћу те свргнути“.

Слушајући ово побожни Стефан туговаше и бојећи се Бога у савести се осуђиваше, што је тако сверепа јунца од смрти спасао, хранио и огосподио, па му беше мрско и само његово братство. Ради тога много пута му писаше поучавајући га и молећи да престане тако што *радити*, али као што Соломун каже: „Укори мудрог и заволеће те, укори безумнога, омрзнуће те“, тако и овај, у истини, безумни, омрзе онога који га љубљаше и предаде забораву све што му некада учини Стефан, те му се за доброчинства показа незахвалан, јер погазив заповед Божју постаде клетвопреступник и презрев јеванђелско побратимство одбеже љубављу од њега и одступи и вером, те постаде роб зависти и злоби, и не страшећи се Бога поквари душу своју, јер за небројена добра Стефанова према њему враћаше му безбројним злима, празноумни. Јер измирив се са Грцима и прионув својима Готима сабра од обојих велику војску од свакојаких народа, па с великом охолошћу ричући као лав крену се на отачаство његово с намером да му напакости и да му на све стране опустоши земље. А кад чу ово побожни Стефан, шиљаше много пута своје благороднике овоме незахвалнику молећи га да се сети пређашње љубави и да се окане тако сверепог пре-

дузећа. А он, неосетљив као камен, упоређиваше ово са ветром, који духа мимо камен тврда (жестока) срца његова. А кад Стефан виде да се са безумља његова не може савити његов железни врат и да води мноштво народа на њ, бејаше у великом шкрипцу од свих страна недоумевајући се шта да ради, па оставив да иште сваке људске помоћи прибеже Богу с речима: „Боже, обрати ухо на помоћ моју. Господе потруди се да ми поможеш, не остављај ме на радост непријатељу мојем, *него* молитвама пречисте ти матере и увек деве Марије и светога оца нашега, твога угодника Симеуна, којим си нам показао да те познамо као *извор* истинитог живота, молитвама његовим погледај на мене, грешника, који се у тебе узда, те судом твојим праведним пресуди распру моју. Јер ево вратише ми зло за добро и мржњу за љубав. Јер онај који је јео хлеб мој, подигао је на ме пету своју, и труди се да ме сплете, те да паднем. Помози ми, Господе Боже мој, и спаси ме по милости својој, нека се јави безбројно силна твоја рука, која ће запретити онима који су се подигли на мене, да мој непријатељ угледа стид свој, да се посрами и да руку своју положи на уста своја, да се ужасне и поплаши, и да од страха уши његове оглухну, а ја слуга твој да се зарадујем и обеселим милости твојој, што погледа на смерност моју и спасе ме од гонилаца душе моје“.[1]

И одмах, пошто сакупи своју Богом даровану му војску, и пошто се надом као неким оружјем обложи, усрдно се спремаше да изађе *на сусрет* непријатељу. А Богом мудри Сава, архимандрит, као Мојсије и други Самуило стајаше тада отворено пред Богом и саосећаше срцем у бризи брата свога. Састрадаваше дакле душом за отачаство своје и за своје сународнике, помишљајући како у судару мно-

[1] Цела ова молитва, као и сличне раније, састављене су по псалмима.

гога оружја није могућно, а да не буде много крви, а особито за оне који се боре с топлом вером и усрдно, па заустављаше самодршца и све начелне војводе речима: „Идем прво ја непријатељу и говорићу му, па ако и мене, као и многе до сад, не послуша, кад га будем поучавао о Богу, онда ви чините своју човечанску дужност“....[1]

[1] По том се даље прича, како је Св. Сава отишао Стрезу, како га је саветовао да се остави рата, па како је не успев вратио се Одмах по том уби Стреза на спавању анђео Божји, како Теодосије легендарно прича.

Из „Живота краљева и архијепископа српских“ од архијепископа Данила.

а) Рат краља Стефана Дечанског с бугарским царем Михаилом.[1]

За време краљевања овога благочастивога и христољубивога краља дигла се велика узбуна и мржња противу њега од цара бугарског Михаила. Јер овај цар бејаше зет превисокоме краљу Стефану Урошу, родитељу овога благочастивога краља, јер од њега беше чуван и крепљен и подигнут у време немоћи своје.[2] Он му чињаше достојну помоћ и љубав преко мере, тако рећи, као чедољубиви отац старао се о њем, што му би на славу и крепост. И овога се, празноумни, не сети како му је тај превисоки краљ учинио велику љубав и сва добра, него све то одбацив подиже велику војну противу овога благочастивога краља, хотећи напакостити његову отачаству. И тако учини једномислено саветовање и маловремену љубав с царем грчким, (као што и би). Али у брзо њихове мисли расу до земље владика Христос и лукавства њи-

[1] Главна битка била је на Велбужду, код данашњега Ћустендила (Костадинова бана) у Бугарској, 28. јула 1330. г. и свршила се потпуним бугарским поразом и убиством цара Михаила.
[2] Краљ Милутин је дао своју кћер Ану Михаилу, док је овај још био престолонаследник, а његова оца Шишмана оженио је кћерју Драгоша, властелина, и тако их привезао себи. Доцније Михаило отера Ану и узме за жену Теодору, сестру грчког цара Андроника III, с којим је начинио савез и пошао на Стефана Дечанског.

хова отидоше ни у шта. Јер овако се зломисленици договараху: „Пођимо и убијмо га, и наше ће бити достојање", мислећи лукави да то неће видети Господ и да неће разумети Бог Јаковљев. Али зар да не чује онај који усађује ухо? И зар да не види онај који је саздао око? Јер ђаво који мрзи на добро од искони, ненависник[1] рода људског, испуни срце овом бугарском цару велике злобе и неситости, а не знађаше овај лукави да онај који хоће туђе ускоро бива лишен свога, убијен, посрамљен и понижен, по Богооцу: „И да буде двор пуст и да царство његово заузме други, и да буду синови његови сиромашни и жена његова удова".[2] А лишени својега на скоро ће горко заплакати. И овај мислећи неослабно злу мисао сабра десетинама хиљада свакојаких народа и подиже се на погубљење отачаства овога превисокога краља идући од славнога града Трнова.

А овај богољубиви краљ, по предању очеву у благој вери васпитан, имајући увек страх Господњи у свом срцу, никако се не уздаше у силу своју него у Господа, по Богу оцу Давиду: „Помоћ моја од Господа, који је створио небо и земљу, њему дакле јављам своју тугу и с топлим сузама вапијем и говорим: „Саваоте, Боже Израиљев, ти си сила моја и крепост и необорљив темељ и држава[3] моме отачаству; ти дакле видиш беду моју и тугу моју, које ми нанесе мој противник. Него, владико Христе, учини по вољи твојој, како хоће твоја безбројна милост".

И тако превисоки краљ посла посланике своје овоме цару бугарском говорећи му мирне и љубавне речи: „Опомени се у уму свом, драги и љубазни брате краљевства ми, како ти не учиних ни једнога зла дела на многе твоје злобе, које ми ти нанесе; ни на ум ми не паде зла мисао противу тебе и државе царства ти. Него чујем да водећи многе народе идеш к земљи отачаства ми; али уђи

[1] *Ненависник* — мрзилац, од *ненавидети*: мрзети. [2] Сви су ови наводи из псалама Давидових.

у разумевање истините љубави Христове, и поврати се првој љубави, коју си имао према родитељима мојим. Тако буди и са мном". Овај пак, имајући у срцу свом несаломљиву и злу мисао, не обрати се у смерну мудрост и не чу његове љубавне речи, него се брже поче спремати противу овога превисокога краља говорећи: „Хоћу дакле да се бијем с тобом".

А превисоки краљ видев неунижену вољу његову, па подигав своје руке у вис и погледав на небо отвори богохвална своја уста и рече: „Ти који седиш на херувимима и почиваш на серафимима,[1] око које све видиш, Боже, сваке ствари видљиве и невидљиве, имајући оружје силе и крепости твоје, убрзо учини, владико, освету твоју између мене и њега, да разумеју сви који се хвале силом противу државе отачаства ми, које насади и утврди десница твоја, да си ти Бог једини, славан на свој земљи".

И тако заповеди превисоки краљ да се саберу сви војници из земље српске, отачаства свога, на пољу званом Добричу, јер је то поље дивно и велико у крају званом Топлици, а лежи уз реку Мораву.[2] Јер на том пољу многи од старих царева бише страшне битке међу собом. А ту се и овај превисоки краљ надаше да ће се бити са царем бугарским.

А кад се сабра војска овога благочастивог и превисоког краља од велике множине изабраних војника, и кад се спремао на рат очекујући долазак зломисленога цара, дођу уходе (његове) овоме господину краљу говорећи: „Нека ти је знано, превисоки краљу, да се подигао цар са силама својим од града свога славнога Видина,[3] од реке зване Дунава, и да иде на државу краљевства ти, у ме-

[1] *Серафими* — анђели вишега реда. [2] И данас се зове *Добрич* крај око ушћа Топлице у Мораву. [3] Напред је речено: од Трнова, а то отуда што је Михаило најпре владао у Видину, а после је завладао целом Бугарском.

сто звано Земун,[1] и ту хоће да се бије с тобом". И у тај час превисоки краљ узе своје војнике, и устрмив се брзо пође према њему, јер у напред знађаше да ће њему, превисоком краљу, у овом помагати благодат Божја. И идући са својим војницима дође у свој манастир светога мученика Христова Ђорђа Нагоричког[2]; и тако пав пред ликом мученика Христова поче влажити земљу сузама, молећи му се и говорећи: „Крепки међу мученицима страстотрпче Христов Ђорђе, види велику жалост и тугу срца мога, и иди напред и помози ми у битки овој противу овог љутог цара, који се хвали силом противу отачаства мога, и објави силу твоју, као што си некада помогао господину моме Стефану Немањи противу непријатеља његових, да и ја, грешни, видев силу крепости твоје прославим име твоје свето и украсим овај светилник твој и приложим храму твоме многе изабране потребе". Тако се исто мољаше и светоме оцу Јоакиму, који је у Сарандапору,[3] пришав гробу тела његова, и са свом властелом земље српске ради помоћи даваше велике завете са сузама овоме предостојноме и блаженом оцу.

И како чу да је цар бугарски дошао са силом својом и да стоји у држави његовој, у месту званом Земуну, на обалама реке зване Струме, и да плени околне земље, пожури и стаде близу њега са својим војницима, на реци Каменчи.[4] И кад чу овај цар о доласку превисоког краља, забрину се врло, *али* мишљаше да није могућно превисокоме краљу борити се с њим и са силама његовим.

[1] *Земун,* по К. Јиречку, Землен (дан. Зёмен), град онда у српској држави, данас у западној Бугарској, у клисури реке Струме. чије се развалине и данас виде, на путу од Софије за Ћустендил. [2] Манастир Св. Ђорђа Нагоричког, задужбина краља Милутина, налази се и данас близу Куманова у Ст. Србији. [3] Манастир Св. Јована Сарандапорског находи се близу Криве Паланке, на граници данашње Бугарске, а што је онда било дубоко у српској земљи. [4] *Каменча* — притока Струмина, данас: Соволштица.

И шаљући посланике међусобно задоцнеше за два или три дана, јер очекиваше господин краљ да се сакупи сва војска, јер нека властела задоцнеше по послу његову. И у петак на ноћ учини обноћну молитву владици своме непрестано вапијући из дубине душевне: „Боже, без почетка и без краја, владико, Господе, Творче неба и земље, који седиш на висини и гледаш на смерне, знај, владико, да од мноштва безакоња мојих нисам достојан погледати на висину твоју. Него падам к ногама човекољубља ти и говорим: „Види, владико, насиље оних који војују на човека твога и који хоће без милости да разнесу достојање[1] твоје. Али не нама, Господе, него имену твојему дај славу, и суди, Господе, онима који ми неправду чине, и немој јарошћу својом обличити мене, него по милости својој учини са слугом својим благо у ово време, да се постиде и посраме и погину; и анђео твој, Господе, нека их растужи; и уништи их, Господе, силом својом, да не могу ступити на моје царство, као што, Господе, послуша молбе господина мога, а угодника твог, Светог Саве, и молитвама његовим посла анђела свога те прободе Стреза,[2] кнеза бугарске стране, који се исто тако хваљаше противу отачаства слуге твога првовенчаног краља Стефана. Тако исто, Господе, по милости твојој пошљи силу крепости своје и мени, слузи твоме, да победим овога противника мога, који хоће да се бори са мном, да славим име твоје навек, амин“.

И разуме овај благочастиви краљ да Бог услиша молбу његову, а то је било у суботу у свануће, када му је била сва војска приспела, када овај цар мишљаше да се превисоки краљ неће с њим бити. *Али* на један пут, тако рећи, у само подне, у суботу, крену са својим војницима и пође брзо у бој. И кад су дошли на место, на коме се превисоки краљ прославио с велемоћним својим војницима,

[1] *Достојање* народ, имање. [2] О нападу Стрезову на Стевана Првовенчаног види напред — код Теодосија.

поче их крепким, слатким речима храбрити, као и силни цар маћедонски,[1] кад је учинио битку с царем персијским Даријем. И тако кад је видео цар бугарски долазак господина краља, да је изишао противу њега у бој, бивши у великом метежу, и ако принуђен, не хтеде ићи у бој противу њега.

А господин краљ уреди своје војнике на пукове врло смишљене и разумно: једну чест изабраних својих војника одвоји са сином својим младим краљем,[2] да иде у бој, а сам с другом чести војске; и тако се устрми на борбу говорећи: „У име твоје, Господе, погнаћу непријатеље моје и победићу их“. И тада затрубише војне трубе из обе војске да се оружјем сукобе, и коњи врчући рзаху, и би велика вика; младићи превисоког краља тако беху уређени за борбу, да стрељајући на обе руке ништа не грешаху, и почеше се бити моћно, и стајаху крепко не одвајајући се један од другог. И тако борећи се паде много Бугара, и тако одоле сила српска.

Видев цар Михаило падање својих војника поче бежати, и у бежању сила Господња сапе ноге коњу његову, и пав с коња разби све тело своје. И тако војници господина краља видевши пад његов, дотрчавши умртвише га оружјем својим, и тако издахну. И положивши тело његово на коња донесоше га господину своме краљу. И видев превисоки краљ такав пад тога зломисленога цара, на једанпут отвори своја богохвална уста и у узбуђењу срца подигав руке у вис прво прослави Бога који седи на херувимима, и опет рече богохвалну песму с Давидом: „Који је Бог велики као наш? Ти си Бог једини који твориш чуда; и ево ја познадох како је велики Господ; и помоћ моја је од Господа, који је створио небо и земљу; и на тебе се, Господе, ослоних од утробе, из црева матере моје; и сви народи нападоше ме, и именом твојим противљах им се; и кад се збираху заједно противу мене, дого-

[1] Т. ј. Александар Велики. [2] *Млади краљ* — Стефан Душан, син Стефана Дечанског.

варајући се да ми душу узму, ја се на те уздах; и ево видим, како нестаде бегства мојега, и нема никога који је тражио душу моју; и ево великог Господа нашег и велике крепости његове, и разуму његову нема броја“.[1]

И рече силнима својим: „Дођите сви, народе отачаства мога, и веселите се са мном Господу говорећи; „Диван јеси, владико, који си на висини и твориш чуда, и показао си међу народима силу твоју видљиво данас, на помоћ нашу, од лица крепости твоје“. И пошто превисоки краљ изговори ове речи, скинуше рањено тело овога празноумног цара и положише га пред очи господина краља. И прегледав га како лежи пред њим, отуђен од сваке почасти и славе царске, поруган високом охолошћу ума свога и несмисленом хвалом својом, и тако рећи смеху изложен, и овај господин наш превелики краљ узев реч Богооца рече: „Видех нечастивога како се преузноси као кедри ливански, и прође, и ево нема га, и потражих га, и не нађе се место његово“.

И док се ово збивало, војници и сила господина краља гоњаху силу и многе народе цара Михаила, једне секући, друге стрељајући, а треће бодући, а неке рањене вођаху са силом превеликоме краљу и сину његову, младоме краљу Стефану. Јер и овај млади краљ врло се прослави у рату том, као Исус Навин[2] противу иноплеменика, који озлобише Израиља, по неком писању које о њему сведочи; да, млад бејаше телом, али велики ратоборац, јер Мојсије боговидац васпита тога Исуса Навина да му служи у побожности и чистоти и мудрости, да по њем би други вођ сабору Израиљеву. Тако и овога превисоког васпита у чистоти и мудрости, упућујући и учећи богољубазним речима. Јер знађаше да ће бити на место њега вођ и хранилац отачаства свога.

[1] Све из псалама састављено. [2] *Исус Навин* је, по смрти Мојсијевој, преузео вођство над Јеврејима и прогонив и победив непријатеље увео Јевреје у Ханаан.

Велика је и страшна битка била тога дана, и толико је било пролиће крви тих безбожника и толиких народа, који су пошли на земљу српску са овим царем, да се, велим, сама та река Струма изменила сва у крв, јер бејаху сечени као пољска трава по Богооцу: „И секао си у ужасу главе силних, јер претњом силе своје умањи их и јарошћу својом обори их". Јер трупине телеса њихових бише храна зверовима земаљским, а нечисте пӯти[1] птицама небеским, јер не беше кога да их погребе. Јер они бише на прекор суседима својим и на исмевање и поругу многим народима.

А овај господин мој превисоки краљ сети се у уму свом речи владичиних, које веле: „Сваки који се узноси понизиће се". И богогласна свирала, апостол Павле, вели: „Покорите се под крепку руку Божју, да вас узнесе у време туге наше, јер се он брине о вама". Тако и овај превисоки краљ сећаше се речи ових, те му не уђе у срце високохвална мисао што је победио оваква силна цара са силама његовим, као што је и боговидац Мојсије Сиона, цара аморејског, и сва царства хананска. Јер и мој господин подражавајући смерности његовој не узнесе се хвалећи се, него имајући наду на Господа и тим хвалећи се говораше: „Тобом се, владико мој, спасе Христе, разбише савети ових нечастивих, и овај цар зломислени не спасе се многим силама својим; а мене немоћна препаса силом својом, јер не уздам се у лук мој, нити ми поможе оружје моје, него ти сам, Господе".

И као што је некада силни цар маћедонски Александар, пошто је учинио битке с царем персијским Даријем и Пором, царем индијским, и пошто их је победио, имајући телеса њихова у својим рукама љубазно плакао за њима, и заповедио да се с чашћу погребу; тако и овај превисоки краљ, просузив над телом цара овога, рече му: „Зар ти не

[1] *Пут̄* — тело, месо.

беше довољна земља царства твога, коју имађаше, и држава и имање богаства твога? Што се дакле потруди противу отачаства мога? Зар ти не шиљах љубазне и мирне речи да будеш у љубави са мном? Зар те благодат Божја не настављаше на покајање, да се вратиш од злобе своје? По жестини својој и немилостивом срцу хотећи туђе наследити ево сад си лишен својега. Него дакле учини са мном препирке и говори, да би више одолела множина правде твоје над мојим злобама, које ти нанесох".[1] И не беше ни проговора, пошто се његов језик бејаше завезао смртном узом разлучења душе његове од тела.

Сутра дан, који би по тој жестокој битки, овај превисоки краљ сабра сав сабор, у недељу, и у први час дана[2] приношаху му војници много злато и свите царске и небројено богатство, коње прекрасне овога цара бугарског и силе његове, које се дигоше на отачаство овога превисокога, јер ево сву славу њихову и богатство, које имађаху, предаде Господ у руке овоме превисокоме краљу, као што је у причи: „Моје је сребро и злато, и даћу их коме хоћу", и опет: „Ако ме не послушаш, богатство ћеш као цар појести".[3]

И све велможе тога цара, које заробише у боју, ове све доведоше пред лице господина краља, и имађаху железне окове на ногама својим. Многи дакле од њих не вероваху да је погубљен цар њихов него мишљаху да је избегао смрт у великом том боју. И наједном заповеди господин краљ да се изнесе тело овога цара. А они видевши да је истина, горко се заплакаше бијући сви своја лица, и једним гласом повикаше говорећи: „О љубљени и слатки наш господине, крепки царе, тако ли погибе, и сад лежиш немајући никакве потребе од славе царства ти? Где је сад твој златни престо? Где је слава богатства твога? Где је скупоцени бисер твој и драго камење и различне златне

[1] Т. ј. докажи да си прав, а ја крив. [2] Сахати су се онда рачунали од 6 сахати изјутра; у *први час*, дакле, око 7 часова у јутру. [3] Из Соломуна.

свите? Где су мисли твоје? Устани и види жалост нашу велику и тугу, која нам се догодила данас. Ево дакле, лишени славе своје и у великом унижењу, стојимо вођени силом, ако и нећемо". И тако почеше молбе чинити превисокоме краљу говорећи: „Благочастиви и христољубиви и Богом постављени краљу, ево ми сви видимо благодат Божју, која се на теби данас збива, и да је наш господин и хранитељ пао под руком твојом, као што се види. Ну опомени се, превисоко ти краљевство, колико је био силан и крепак овај наш господин владајући над многим народима и како је скоро, јуче, имао славу своју, а данас је понижен и посрамљен као прах, и *како је* такву смрт искусио ван своје државе. Него помилуј нас, превисоко ти краљевство, и заповеди твојом прославном речју да се погребе тело овога господина нашег, до јуче твога противника, а сад недостојнога ти роба".

И господин краљ чув молбу њихову посаветова се са свима силним својим, и тако заповеди да се с чашћу пренесе тело овога цара и да се положи у цркви светога мученика Христова Ђорђа, у месту званом Нагоричком. И ту лежи и до овога дана на хвалу Богу, а на прослављање и част овога превисокога краља и свега отачаства његова, (где лежи тело овога цара бугарског Михаила).

И тога часа господин краљ посла гласнике преосвећеном архијепископу све српске и поморске земље кир-Данилу, подружју[1] свом благочастивој краљици и госпођи Марији и свему сабору српске земље, овако написав им: „Нека вам је знано, да с помоћу Божјом и заступништвом светога нам господина предостојног оца Симеуна и Саве и молитвама вашим бејах заступан и укрепљен и силом Светога Духа наоружан, те заштићено ми краљевство са предрагим сином краљевства ми Стефаном и војницима мојим, које зовем чеда мога отачаства, *победих* онога пакоснога непријатеља, цара Бугара,

[1] *Подружје* — супруга, жена.

који је дошао са многим силама иноплемених народа хвалећи се противу отачаства краљевства ми. С њим сам дакле бој био у држави краљевства ми, у месту званом Земуну, и Бог ми је помогао, и те силе моћне и многе победих, и самога тога начелника злобе цара умртвих, и заузех много богатство њихово и славу, као дано ми помоћу Господњом. Зарадовавши се овоме, као што је достојно, одајте хвалу Богу, што нам поможе. Сад идемо на пут који нам предстоји, у државу царства земље Бугарске".

И чув овај глас хвале господина краља господин преосвећени архијепископ кир-Данило одбаци велику тугу и ужас, којима бејаше обузет, да не дозна да се што *зло* случило господину краљу, па испунив се многе радости и отворив богохвална уста своја прослави најпре Бога свих, који је учинио милост слузи својему и који му је даровао такву милост и крепост да победи све непријатеље његове и противнике.

б) Други напад каталонских разбојника на архијепископа Данила.[1]

После мало времена од одласка тих безбожника из Свете Горе чу се да се *поново* спремају доћи на свети манастир Хиландар и на предостојнога игумана Данила, да изврше своју вољу. Као дивљи зверови шкргутаху *зубима* на овога господина мога говорећи: „Ако га ухватимо, узели бисмо многобројно богатство од њега". И за то мишљаху којим би лукавством положили руке на овог предостојног. Кад чу мој господин за такав савет

[1] Каталоњани, који су у почетку помагали као најамници Андронику II, пошто новац би потрошен, удружише се са турским пљачкашима и пленили су јужну Маћедонију и Тракију, па су нападали и српски манастир Хиландар, у времену између 1307—1311. год. Архијепископ Данило, први писац живота краљева и архијепископа српских, био је у то време игуман у Хиландару и јуначки га бранио, као што пише о *животу његову* један од ученика његових.

њихов да иду, узе са собом два црнца[1] и мало чеда[2] својих, и устав отиде у манастир руски светога Пантелејмона, духовноме оцу да му се поклони, видећи оне безбожнике како се труде да га убију.

И кад је дошао у манастир, поклони се светој цркви, и узев духовнога оца узиђе с њим на пирг. Ту у заједници с њим пробде дан тај и ноћ беседећи о духовним пословима. А они безбожници нађоше два човека из области хиландарске, који беху драги овоме мом господину, по имену Николу и Ђорђа, и обећаше им дати мноштво злата, ако предаду Предостојнога. А ови ђавољим радом наведени обећаше да ће им то учинити. И док је овај Предостојни био у напред реченом манастиру руском, подигоше се они безбожници на Хиландар. И кад чуше да је Предостојни изишао, нашавши оне људе, које бејаху задобили, послаше их, да ушавши у град, где бејаше он, њих уведу за собом. А они дошавши у ноћ почеше звати казујући имена своја и говорећи да им брзо отворе врата, јер су због неког великог хиландарског посла послани до Предостојнога. А црнци тога манастира бојећи се сами безбожника не отворише им, нити јавише Предостојноме о њима.

А кад би пред зору, јавише о овом Предостојноме. И он заповеди да их уведу к њему. И кад су дошли, поче их питати господин: „Ради чега сте дошли?“ А они му казаше оно, чиме би могли утајити злобу своју. А он у истини незлобиви, верујући свакој речи и њима лажљивцима не увиде лукавство. А кад би у зору, када је овај блажени ходао око пирга и појао часове,[3] погледав на једно високо место виде како као птице велике лете к ономе манастиру, где он бејаше. И после мало времена, кад поче светлост обасјавати, видеше многе пукове безбожника како иду, и тако наједном у наоколо обиђоше град, отворише борбу, и велика

[1] *Црнац* — калуђер. [2] *Чеда* — овде у смислу младићи војници. [3] *Часови* — црквене песме које се певају на јутрењи.

вика наста од њих, јер пробивши градске стене као крилати ускочише унутра и као зверови граб.љаху све. И почеше звати к себи оне, које бејаху придобили да им предаду Предостојнога, и говораху власницима тога манастира: „Ако хоћете да вам не учинимо никакве пакости, то нам дајте, (именујући га), блаженога. Ако ли то не учините, све ће се ово ваше огњем запалити“.

И тако у један час запалише цркву божанствену и све палате тога манастира, и навукоше велико мноштво дрва около пирга, у ком бејаше Предостојни, и довукавши шуму и даске, снопове и лан запалише, док се не разбукта тај пирг као огњена пећ. А ти лукави и безбожни ратници све већи плам подстицаху, да је високо лизао. Чеда пак Предостојнога, која су ту била, устрелише многе од безбожника. А она поменута двојица лажљиваца договорише се предати у пиргу све и Предостојнога. И видећи мој господин рђав смер њихов, како је имао из младости бистар разум, овде га показа. Јер бејаше црква на врху тога пирга, која је имала с поља јаке гвоздене кључе, и узев их тајно себи рече онима који су га хтели предати: „Браћо, уђите у цркву да се помолимо и да се опростимо међу собом, јер се делим од вас у смрт, коју предвиђам“. Ово чинећи, Блажени, умном молитвом досизаше до небеса, очекујући помоћи од Господа; а бејаше рекао деци својој, кад уђу у цркву, да устану и отму им оружје и да их затворе у цркви. И кад сви уђоше у цркву с Предостојним, не знајући ништа шта ће бити, тада чеда Блаженога отевши им оружје искочише напоље с Предостојним и закључаше ове унутра. И пламен огњени достизаже до врата, а Блажени нашав ту мало воде погаси га. Јер Бог који никада не одступа од људи својих, него који је сачувао три детета од пећи огњене, и претворио им пламен у росу,[1] такву благост и према њему по-

[1] Из библије: кад је Навукодоносор бацио у пећ Даниловe другове: Ананију, Азарију и Мисаила, што се нису хтели поклонити његову идолу, и Бог их сачувао од огња.

каза. Јер се могаше осетити некакав предиван хлад, који је придухнуо од Атонске Горе и који је расхлађивао јару огњену и разгонио пушење дима, јер толику страшну борбу подизаху на Предостојнога од јутра све до подне.

И изиђоше изван града ти безбожници и седоше хотећи јести. И наједном наста међу њима узбуна и метеж, јер дохватајући се свога оружја брзо уседаху на коње, и могаху се видети како беже. А овај господин мој мишљаше да ради какве преваре кушају или да иду по другове своје, да дошавши с многом силом доврше вољу своју. И много часова очекиваше да се врате, вапијући из дубине душе и с топлим сузама молећи се Господу и говорећи: „Господе, пред тобом сва је жеља моја, и уздисање моје не утаји се од тебе“. И не могаху видети, да се враћају, и шта више Блажени чу о жалости која им се догодила; јер начелници њихови бејаху отишли са силом својом, а они бејаху сами остали, па зато и они побегоше за њима бојећи се пораза.

Видев благи мој хранилац такву победу над непријатељима својим, отворив своја уста захваљиваше Богу свих, чијим заступањем најезда ових празноумних би исмејана. И изишав отуд и уседав на коње са чедима Богом дарованим му дође у манастир свете четрдесеторице мученика на обали морској, који се зове Ксиропотам, и који из основа украси и утврди богоносни отац кир-Сава давањем много злата, и записав ту себе и родитеља свога у помен. Проведав ту неколико дана опет отиде у ћелију своју у Хиландар за све славећи Бога. А они безбожници и злогласни народи погани, које зовем љутом смрћу грешницима, дошавши у Свету Гору стајаше у њој три године и три месеца, дрско чинећи штете. Јер телеса људи лежаху као пожњетена пољска трава, јер не беше места, где не лежаху мртваци. Божанствене цркве и домови многи падоше, и растурише се се многа места, да није лако познати ни где су била. Јер ко ће

испричати о тој љутој несрећи, колико јарост њихова беше покрила многу земљу? Не беше тада дома, где није било плача. А кад све опустошише, да ни сами не могоше наћи за себе хране, хтедоше поново ићи ћа до Цариграда хвалећи се како ће силом многе земље опустошити....[1]

[1] Даље се причају њихова пљачкања по Тесалији и Тракији а неки од њих отидоше у службу краљу Урошу Милутину.

Из „Живота Стефана Дечанскога" од Глигорија Цамблака.

а) Стефан Дечански добива вид од Св. Николе.

Пета година његова боравлења онде[1] већ се навршиваше и кад настаде часни помен чудотворнога оца Николаја, чињаше се свеноћно бдење по обичном уставу манастирском. И бејаше много свећа запаљено, и кадило се. Стајаше и Стефан на одређеном му месту, уздишући из дубине душе и молећи се скрушеним срцем. А кад седоше по обичају за време читања, на средини *цркве* живота заједно са чудима овога великога оца, Стефан седећи на столу од многога труда задрема и угледа очима срца свога онога божанственог мужа, који му се пређе био јавио. И став преда њ рече му: „Имаш ли у памети оно што ти рекох, кад сам се јавио?" А он се као мишљаше, па павши на земљу говораше да га познаје, да је он велики Николај, али да се не сећа његових речи. А он, милостиви, рече: „Рекох ти, да не тугујеш, јер су у мојој руци твоје зенице, и показах ти их." А он се стаде присећати и паде ногама светитеље-

[1] Стефан Дечански кажњен је 1314 г., због побуне, од свога оца краља Милутина ослепљењем, и по том послан у Цариград грчкоме цару Александру II на чување. На свршетку пете године, како легендарно прича Цамблак, добио је ранији свој вид чудотворством Св. Николе. Савременик писац архиепископ Данило вели да је Дечански све до смрти свога оца носио везу на очима, а када је дошао на владу, скинуо је везу, пошто није ни био потпуно ослепљен.

вим, и прошаше милости. И онај који се јавио рече: „Оно што ти тада рекох, сада сам послан да ти испуним“. И даровалац вида, подигав га и ставив му на лице знак крста и дотакав се очију крајевима прстију, рече му: „Господ наш Исус Христос, који је дао вид слепоме од рођења, и твојим очима нека дарује пређашњи зрак“. И њега нестаде. А он бејаше уплашен и дошав себи — о неисказана ти милосрђа, Христе! — гледаше као и пређе. И тако узме палицу, с којом иђаше, па на исти начин изађе из цркве, и кад бејаше у ћелији, паднув на земљу, изливаше сузе, на много часова. Због богодарованих му зеница приношаше сузне дарове ономе који му их је дао, прси бијаше, сматраше себе за земљу и пепео, говораше да је он недостојан таква доброчинства, него напротив да је достојан мука и страдања. Јер су такви свети, када се удостоје онога што је највеће, тада мудрују и оном што је најсмерније. Кад се довољно наплакао, сакрив очи убрусом, с палицом опет отиде у цркву, да стоји по обичају. И тако се затаји од свих премудро смислив, и ни од кога не би познан да има силу вида до дана, када га Бог изабра да влада правдом, и када га постави на своје (његово) отачаство, што ће се изложити напред

б) Стефан Дечански подиже манастир Дечане.

Како је божанствени крепко био обузет неизказаном жељом: „Шта да дам Господу за сва она добра која ми даде“, што је имао увек на срцу, то одлучи зидати храм у славу Христа сведржиоца, и ту положити све своје усрђе. И обилазећи многа и различна места по свој својој области тражаше какво приличи таквоме делу. И нађе тако место у крајевима хвостанским[1] звано Дечане, и чим добро

[1] *Хвосно* — данашња Пећ.

сагледа, многим сузама захвали Богу и обратив се велможама, који су били с њим, рече: „Колико се чини ово место страшно, није него дом Божји, као што рече Јаков“. А они одговорише: „О царе светли, слушасмо пророка како у псалму говори Богу о цару: жељу срца његова дао си му и ниси га лишио воље уста његових, а сад се научисмо на самом делу“. А цар обрадовав се рече им: „А шта ми је друго било више у жељи, о изврсни међу богољубазним друговима, него тако место, које се саглашава с мојим усрђем?“

И тако с речју. Наскоро заповеди да дођу каменосечци и осим тога да предстану из поморских градова начелници зидања,[1] и сам поставив сеницу, ту борављаше дивећи се красноме месту. Јер је место на висини, украшено свакојаким дрвећем, шумовито и плодно, равно а уједно и травно; слатке воде са свих страна теку ту из великога источника, и то место напаја бистра река, чија вода много пре но што се окуси одаје лепоту лица,[2] а пошто се окуси, много више освежава тело, да нико не може да се насити пријатне воде. Окружено је високим горама од западне стране и затворено њиховим странама, и ода свуд здравим ваздухом испуњено. Од источне стране велико се поље шири наводњено истом реком. И тако је дакле место, да је за подизање обитељи часно и достојно хвале. Најпре начини около град довољан у дужину и ширину, утврђен честим стубовима,[3] врата обитељи према црквеном лицу нагињући мало јужној страни; врх ових утврђен превелики стуб, да се једначио с врхом црквеним; по стенама около града бејаху прилепљене ћелије иноцима као каква птичја гнезда, којима и приличи пророчка реч: „Бих као птица, која се усамила на зиду“.

Велику трпезу назида, величанствену по ве-

[1] Т. ј. неимари, архитекти. [2] Т. ј. тако бистра да се у њој може огледати. [3] *Стуб* — кула

штини неимаревој, маћерије[1] и маћипије[2] уреди простране, па начини и игуманију,[3] чудно неко дело и достојно приче, и, сазидав све по реду и лепо, покри многим оловом. У средини свега подиже он благолепан и боголепан храм, изнутра много дуг и широк, а висок толико, да очи умараше у гледалаца, на стубовима, изваjаним од мрамора и ишаран различним камарама.[4] Споља је састављен од углађена мрамора многочудни манастир, од шареног и белога и свакојакога камена, један с другим спојена, дивно и врло вештачки, да се мисли да је лице свега онога храма од једнога камена, предивно вештином *тако* састављено као срасло у једну целину, појављујући се у некој неисказаној лепоти, да гледаоцима блиста као нека велика благодат. И лепота камена и величина дају још већу красоту храму,[5] пошто су га зидари раскошно изваjали, на достојну лепоту његову. А златних и сребрних сасуда и многих свећеничких одејања и свилених тканина, бисером и драгим камењем снабдевених, време ми не даје исписати.

Толики и таки храм саздав предаде сведржиоцу Богу, па призва и настојника за оно братство, једнака анђелима, по имену Арнија, човека у врлинама остарела и у испосничким знојевима довољно претруђена; многа села и приходе по различним местима своје области[6] приложи обитељи[7] на потребе браће, што у премудрим хрисовуљама стоји и до данас, показујући његову жељу и усрђе к Богу. И све то њему уручи. Такође подиже из основа и цркву доброме походиоцу[8] великоме Николају близу

[1] *Маћерија* — реч грчка — кухиња. [2] *Маћипија* — грчка реч — хлебарница, одељење за брашно. [3] *Игуманија* — стан игуманов. [4] *Камара* — одељци између стубова, горе сведени и ишарани. [5] Т. ј сваки је храм већ и по себи леп због смера коме служи, али његову красоту још више појачавају лепота камена, величина и уметничка израда. [6] *Област* — власт, држава. [7] *Обител* — манастир са свима грађевинама [8] *Походилац* — овде *помоћник*.

обитељи споља, на вечито његово напредовање. Али и изнутра обитељи с јужне стране великога олтара и други олтар у част и славу овога светога оца.

в) Прича како Стефан Дечански као светац брани своју задужбину од насиља војничкога старешине.[1]

Али ћу вашој љубави изнети и друго сведочанство, још страшније од првога,[2] које и сувише наше очи видеше, а и многи други бише гледаоци. Мислим на онога Јунца, који је према делима достојно име задобио, јер као неукроћен и бесан јунац дође у манастир: био је послан од тадашњих благочастивих владара да чува место, јер због тадашње међусобне борбе чињаху се ненадни и чести пленови и не мала проливања крви.

И као безуман, по оном писаном, рече у срцу свом: „Нема Бога“, поквари се и омрази у служби, јер све што имађаше у рукама у манастиру обрташе камо му воља беше. Заповеди да се игуману даје само неки мали део хлеба и других потреба, и то не када он хоће, него кад се прохте даваоцу, и запрети свима у манастиру да иду к њему. Него и кад би ко отишао настојнику обично, ради посла, излазећи од игумана упадао би у руке слугама овога, који пажаху као ловачки пси и жељно очекиваху лова. И ако би тај дакле био неки инок, искусио би многа бешчашћа и претње, а ако би био светски човек, добивао би довољно рана, и ноге му се љуто мучаху у кладама.[3] Али блажени они и у истини Христове овце не полагаху ни у што претње онога звера, те пажаху пастира, као

[1] И ако је ствар легендарна, доносимо је због занимљивости причања, а и ради познавања тадашњих друштвених и административних прилика. [2] Напред је био говор о сличним самовољствима једнога начелника, којега је била поставила царица Јелена (Душанова). [3] Справа за мучење.

што лепо беше, с топлом вером и жарким усрђем доносећи му довољно хране и остало на обичну употребу, и не трпљаху ни мало да буду одвојени од његове љубави, и бoрављаху даље очекујући, већ и сувише, помоћи утехе, држећи се једнога с настојником, једно мислећи и једним устима молећи се да се избаве од оне беде.

Мало нешто по том прође времена, а би Јунац позван писмом на војну. Кренувши оне које имађаше у власти полажаше много се величајући, заветовав оне које беше оставио на управи, да много растужују представника, да би поплашив се одвојио се од манастира; јер ако га буде нашао вративши се, заклињаше се многим клетвама, да ће га својом руком убити. И на њега, грешна, дакле као што рече Давид, мотраху, али Господ не остављаше онога који ништа зло није био учинио, у рукама његовим, јер виђаше да дође дан његов. Он дакле имајући такву наредбу дође у пук, где бејаху држали неки град опкољен. А игуман, у муци будући, много ноћи провођаше молећи се. Тако и једне ноћи, по свршетку јутрењег певања, остане у цркви, знан само црквењаку. И отворив ковчег, у ком мученик лежи, целиваше свете његове руке и из дубине душе овако му говораше: „Види беду нас, људи твојих, Христов војниче; види облак туге који нас је прикрио; види последње поробоћење твога достојања; види, како од обитељи коју ти сазда Богу на станиште, гнусни Јунац начини пећину разбојничку; види, и не оћути!“ И рекав ово из цркве изађе.

У тај час Јунац, у војсци спавајући с друговима, виде у сну како се беше вратио из војске и пролази кроз манастир идући к цркви. И прошав припрату уђе на звана царска врата, и мишљаше да је код стола настојникова и да га је убио гвозденом палицом, која је у рукама његовим. Али га пресрете неки страшан човек, украшен царским оделом, изишав из места где стоји ковчег, с бра-

дом дугом и проседом, како је и написан,[1] и удари га по лицу и прсима свећњаком, који у руци имађаше, да му се чињаше да се свећњак од силнога удара преломио и половина од њега отпала. А Јунац се опет обрну у бегство, а онај страшни, стигав га, удари га, као копљем, остатком од свећњака посред леђа у грбину и у десну мишицу, рекав: „Ево ти награде, да се научиш да не бесниш противу моје обитељи и људи". Рикнув дакле као звер, којој је сличан, и скочив иза сна запомагаше много стењући силно и мећући руку често на места, која претрпеше казну с Божјим попуштањем; обрташе се на десно и на лево у постељи. А другови, који су били с њим, бејаху у ужасу и много часова бејаху као избезумљени, и, када је једва после мало дошао к себи, питаху га да би сазнали узрок ове његове изненадне занемоглости.

Он и не хотећи исповеди истину. И тако обузет силним пламеном ужасно страдаше, да, кад би пренесен и у манастир, лежаше седам седмица трухлећи телом и костима на местима прободеним, да се виђаше и сама унутрашњост, и тако су била иструхнула, да би се онима, који су се налазили по светом манастиру стужавало од смрада оних рана. Беше му језик отпао, а зуби се прецепили од превелике жестине бола, и могаше се видети пређашњи охолник како лежи кас мртвац, који је одавно био и иструхлео. Узбудљив за очи призор и неутешан повод за сузе! И о чуда! јер не предаде пре душу по дугу природе, то јест, да тело подлегне природноме трухлежу, него пошто најпре тако иструхле, грозно и необично, а унутра се одржаваше душа по невољи ради поуке другима, да и њу најпосле преда како треба. О добра преставништва, о брзога старања Стефанова, о урођеног осећања за своје људе! И одмах метежи престајаху, узбуне се утолише, рђави гласови умучаваху, бешчиња,

[1] *Написан* — насликан.

која бејаху по среди манастира, уклањаху се, и њему слична чета бејаше одагнана. И да скупив речем, очисти Господ земљу народа свога послав Стефана. Слушајте ви, који хоћете да нападате на Бога и који желите да отимате оно што је црквено; слушајте, да од огња избегнете, да вас умудре напред речене страшне приче, а особито написаном: „Смрт твога брата нека те поучи!“

Из „Живота деспота Стефана" од Константина философа.

а) Бој на Косову.[1]

А кад умре и Оркан, подиже се млађи син Орканов по имену Амурат, и покори многе народе на западу. За тим се наоружа противу благочастивога кнеза Лазара. А овај се не стрпе да и у будуће чека и пренебрегава чланове своје, боље речи Христове, да се секу и отржу, него *је хтео* или да срамоту од ових у свем истреби, или боље да и сам умре, него да буде сведок мучењâ. Устав дакле, обузет оваквим мислима, пође на Исмаилћане, и бој, на месту званом Косову, био је овако. И кад су се ратни људи борили пред заставама, бејаше неки врло благородан *муж* (Милош), кога завидљивци облагаше своме господину, и сматраху га за неверна. А он да покаже верност, а уједно и јунаштво, добив згодно време, устрми се самоме великоме началнику[2] као да одбегава, те му и као пут начинише. А кад би близу, наједном се залете и забоде мач у онога грднога и страшног самодржца. И ту и сам од њих паде. У почетку одолеше Лазареви и добише победу. Али још не беше време избављења. Због тога и син тога цара опет се по-

[1] Константин је први наш писац који је, после четрдесет и две године од самог догађаја, описао Косовски бој. Он први помиње Милоша, за кога не вели да је зет кнеза Лазара, и који је убио Мурата за време самога боја [2] *Велики началник* — Мурат.

диже у самом том боју и одоле, јер је Бог тако попустио, да се и овај велики *кнез* венча венцем мученичким *као* и *они* с њим. Шта је дакле било по том? Блаженом је смрћу свршио, пошто му би глава одсечена, а пре њега његови драги другови, наваљујући на њ узбудљивом молбом да пре њега сврше. како не би видели његове смрти.

Би овај бој године 6897[1] (1389), јунија 15. И он дакле умре мученичком смрћу. и види се и сад као жив у великој обитељи, званој Раваници,[2] коју је сам сазидао, јавно је дакле примљен од оних, с којима и ликује на небесима. А тада? А тада не беше места у свој страни тој, где се не чујаше узбудљиви глас ридања и вапај, који се ни с чим не може поредити, тако да су и ваздух испуњавали, као да је у свима овим крајевима Ракила, која плаче, и не шћаше се утешити не само за својом децом, него и за богоизабраним господином својим, што га нема и што их нема.

б) Бој са Мирчом, влашким војводом, на Ровинама.

После овога онај грдни и хвалисави (Бајазит), намисли *подићи* војну противу Угро-Влаха и подигав се са свим силама дође и пређе Дунав године 6903. (1394.), и сукоби се у боју са великим и самодржавним војводом Јованом Мирчом, где се изли неисказано много крви. Тада погибоше краљ Марко и Константин. А ту се налазио у тој борби с овом господом и кнез Стефан, о ком говоримо. Дакле сви ови бејаху с Исмаилћанима, и ако не по

[1] Године су се онда, по грчком, бројиле од створења света, и како по рачуну наше цркве од створења света до рођења Христова има 5508 година, то толико треба одузети од горњег броја да би се добило време, по садашњем рачунању, од рођења Христова. [2] *Раваница*, задужбина кнеза Лазара, и данас стоји у Србији, близу Ћуприје. Тело пак кнеза Лазара пренесено је доцније у Фрушку Гору у манастир Врдник, који се сад зове и Раваница.

вољи него по невољи, као што причају да је блажени Марко рекао Констандину: „Ја велим и молим Господа, да Хришћанима буде помоћник, па нека ја будем први међу мртвима у овом боју“. А цар, пошто пређе у своју домовину, учини мир с њима.

в) Београд.

(Опис положаја и грађевина, насеље и трговина).

...А он се ни мало не одмори, него, као што се много пута одликовао, и *сад* се лати поменутога града, који бејаше *један* од великих, старих градова на красном месту, као што више пута рекосмо, као ретко који у васељени: особито пространога обима и с лађама као с крилима, на царски *начин,* и са свакојаким утврђењима и довозом свакојаке хране. Нигде слично у мислима не могосмо наћи, нити у *погледу* таква прибежишта, нити доласка (помоћи) водом и са суха, да, и кад би га и мноштво десетина хиљада опсело, *могла* би му доћи помоћ, и спремивши се унутра да наједном изиђе у борбу. Нека каже ко, ако где има такав град. И деспот то сагледав и размотрив, брже него ли онај равноапостолни,[1] ако је и брзо речено, са журбом сврши како је желео. И ко би могао довољно писањем исказати какви бејаху положаји и лепоте и доброте, колико ту многобројних ипалкса[2] сазида за људе, који живљаху унутра и изван, и високе грађевине да би се могло рећи као Соломун о Јерусалиму: „Од здања падаше сенка на пределе“, или да је као вавилонска јака и висока врата и на зидовима врт узвишени,[3] на који је узишав онај охоли[4] рекао: „Зар не саздах ја све ово крепком десницом и високом мишицом? А ови[5] заиста имају и бољи изглед из царских палата, али

[1] *Равноапостолни* — Константин Велики. [2] *Ипалкс* — грчка реч — зид, бедем. [3] На зидовима вавилонским био је подигнут велики врт, тако звана висећа башта. [4] Т. ј. Навукодоносор. [5] Т. ј. положаји и грађевине у Београду.

деспот увек смерно прочитаваше јеванђељске речи тумачећи их изабраницима својим и учитељски их поучавајући.

Бејаше украсио царске палате многим шареним узвишењима,[1] а око града *начини* изврсне прокопе споља, иза двојих зидова. А овај у истини бејаше као седмоврхи,[2] јер као велики и красан град једначаше се по изгледу са Сионом високога Јерусалима,[3] којега ради и пророк тамо вапије: „Радуј се врло, кћери Сионова, јер си међу високим и угледала си долазак царев“. А други је на рекама, ниже овога, у ком је пристаниште лађа, са северне стране великоме граду, који се може поредити са доњим Јерусалимом,[4] кад би се и с истока ширио, као што говораше: „Јер у васељени не видесмо *ништа* слично Јерусалиму као овај град“; нити истину говори, ако ко друкчије говори, сем Јелеона, али овоме место Јелеона[5] тече на исток рајска река. У овом дакле другом граду свака је сличност са *местом* под Сионом, где је живоносни гроб.[6] А трећи[7] је, где је пристаниште царским лађама, који има и мноштво утврђења. Четврти је велика кула налик самога дома Давидова, и ровом и здањем и местом. Пети је, кад се онај прође, у ком су сва царска скровишта. А шести стуб, који је овоме с истока, дели обе куле, да би се у истину по Соломуну могло рећи: „Стуб Давидов на ком висе хиљаду штитова и све стреле њихове“. А овај се као неко изврсно чудо види из свих даљних крајева, утврђен на бедемима. Седми на западу с

[1] *Узвишења* — куле, кубета и украси по палатама. [2] *Седмоврхи* — поређење са Јерусалимом. [3] Ово се тиче горњега града београдског. [4] Ово се тиче доњега града. [5] Т. ј. недостатак је Београду што нема Јелеонске горе, али то се надокнађава тим што место ње има на истоку Дунав, који он зове рајском реком. [6] Т. ј. Христов гроб. [7] Даље се говори о појединим деловима града, стубовима и кулама, мада по овом опису није лако добити слику тадашњег града београдског, а треба знати да је град од тога доба претрпео многе измене. Међутим кад говори о вратима (капијама), скоро се сасвим подудара са данашњим стањем.

другим царским узвишеним домом. Кроз ове дакле пролажаше овај благочастиви к лађама, као тајним путем.

А горњи град има велика четворна врата: на исток и запад и север и југ, а пета воде у унутрашњи град. Велика дакле на исток и југ, са стубовима великим и мостовима покретним на веригама, а на западу мала врата, и ова с мостом такође, и на северу мала, и та уводе у доњи град к рекама. А врата, која воде кули,[1] имају такође мост преко рова на веригама. Имађаше приступа само с југа, а од истока и запада и севера био је јако, и опет рекама, утврђен.

А велика црква је с истока града, где се силазило као у Кедарски поток, и наличаше на Гетсиманију.[2] И она је дакле била митрополија Успења пречисте владичице и имађаше около опште жиће,[3] различне садове, украшене свакојаким дрвећем, с многим достојањем,[4] селима и другим обитељима, где је дакле био престо митрополита београдског, егзарха[5] свих српских земаља. Ова дакле црква бејаше најбогатија, више од других у дане овога благочастивога. Сагради и цркву из основа у Периволији[6] трима великим светитељима[7] ради погреба архијереја те цркве. Сазида и склониште за болне и цркву у њем у име светога чудотворца Николе на слаткој води, и насади садове свакојакога изабраног воћа, и приложи села и многа достојања, где храњаше болне и стране и даваше им одмора.

Сабра од свих страна својих најбогатије људе и насели их у том граду и удостоји их, као равноапостолни дванаесторици у свом граду негда. Даде

[1] Јамачно данашња сахат - кула. [2] Ово као да је била ван града, где је данашњи Дорћол. [3] *Опште жиће* — заједнички живот калуђера, а можда је била и богословска школа. [4] *Достојање* — имање, право. [5] *Егзарх* — већа титула црквеног достојанства у погледу надзора над вером. [6] *Периволија, перивој* — грчка реч — врт. Неки мисле да је то било у данашњем Булбулдеру, близу садашњег гробља, где има лепе воде. [7] Т. ј. посвећена празнику Трију Јерараха, 30. јануара.

и ослобођење том граду од свакојаких послова, а даде им и завет са сваким потврђењем[1] да се то не поколеба, у ком су и благодати Божје, које су се на њем збиле; слободе од работа написа и са златним печатом даде овом граду, да онај који хоће да тргује може ићи на сваку страну, *само* да прими књигу с печатом, да је становник тога града,[2] *па да* не да нигде ни царине нити за пролазак.[3] Измоли и утврди и од господара страна око себе, па и од самога угарског краља, да и по тим странама буде тако ослобођење трговцима.[4] И почеше и од свих околних страна непрестано с дана у дан долазити; и за мало времена јако се насели тај град. Ну у колико већи биваше, у толико се више овај човек широке руке не насићаваше. За то нареди да се још од његових страна сабере и пошље, и насели као Нејемија некад у Јерусалиму. И тако све се више град његов подизаше и светљаше свима потребама, као и дом царски. И тако дакле за све дане његова живота град се овај просвећиваше и расташе, да би се као и за Јерусалим могло за њ узвикнути и рећи: „Узведи около очи своје и види сабрана ти чеда.“ И оволико дакле о овом.

г) Смрт деспотова.

А Блажени или плодове и дарове цару шиљаше,[5] или земљу обилажаше, да још који храм подигне. И одатле чу да је тај острв[6] узет, па подигав се иђаше Београду. Кад је био на месту званом Главица, пошто обедова, изиђе у лов, и ловећи још узе крагујца[7] на руку своју. Узев га не ношаше

[1] Т. ј. дао им написмено — повељу, у ком је споменуо и све благодети Божје, које су се на њ излиле. [2] Т. ј. имао је да покаже путни лист да је Београђанин. [3] Није се тада плаћало само у месту — циљу путовања, царина, него и у местима кроз која се пролазило, транзито. [4] Дакле склопио је трговачке уговоре. [5] Т ј. слао султану дарове. [6] Раније је био говор о једном угарском острву код Видина, који су Турци по том заузели. [7] *Крагујац* — нека врста извежбаних за лов соколова којих данас више нема.

га како треба, што је дотле све вршио и чинио како треба и на дивљење свима, и преклањаше се на сваку страну да падне с коња. И узевши га с обе стране под руку вођаху га до стана. И у шатору лежаше (узбудљива свима појава!), испустив само један глас: „По Ђурђа, по Ђурђа!“[1] И тако не одговараше ништа све до јутра, кад и дух своју предаде Господу.

Представи се године 6935. (1427), 19. дана месеца јулија, у суботу, у пет часова дању.[2] А кад с коња би скинут, такав је гром наједном био у граду, какав нигда нисмо чули и страшан, од кога часа и тама би по свој тој страни, да се мислило као да је и ноћ, и тек се по заласку сунчеву опет мало просветлило. А ово је било у по дана.[3]

А кад је ово било, какви се узбудљиви гласови тада не могоше чути! Падаху лицима на земљу и проливаху крв из њих, и друго, ридајући за њим не само као за господином него и као за милим оцем. По том пошљу по Ђурђа, а сами узевши га ношаху га ка гробници (о којој се ствари много стараше војвода Силам), коју сам сазида у Ресави.[4] О драге војске драгога господина! Не погледаше тада ни жене, ни чеда, ни стране[5] своје, нити друго што. Ту је негде близу била и исмаилћанска војска али ни живот свој ни за што не сматраху, да би га положили у месту где заповеди. А тамо какви се жалосни гласови не могаху чути? Драху лица и трзаху власи и сматраху, да све светло одело треба одбацити, јер место у много светле хаљине

1 Како деспот није имао деце, то је био одредио себи за наследника сестрића Ђурђа Бранковића, који се том приликом није десио уза њ. 2 Дневно време се тада рачунало од шест часова изјутра, те би према томе пет часова падало око подне, што се доцније и каже 3 Деспот Стефан умро је напрасно на месту, код данашње *Црквинске* цркве, сахат далеко од Младеновца идући Аранђеловцу. Узвишица се и данас зове Главица. Место на ком је издахнуо, обележено је високим каменом, на ком је урезан натпис, пун туге и жалости, јамачно Константинов. 4 Његова задужбина у Ресави, која се често зове и Ресава, јесте манастир Манасија. 5 *Страна* — земља, имање.

облачаху се у вреће, и ове би, кад не би где нашли бачене калуђерске, узели и цепали на парчад, да би свако чудновато био у чудноватој измени. И коње сецијаху и остало. А угарски[1] витезови, слуге његове, вапијаху избезумљенмм гласовима: „Коме нас дакле шаљеш? Шта згрешисмо твојој држави, те нас тако наједном одгониш? Где ћемо наћи налик твоје славе и красоте и многе дарове, од сада се лишисмо сладости и красота овога света; од сада се видимо сиромашни и туђи, као и они у калуђерском лику“, деруђи одело и чупајући власи из браде. Многочасне и знамените од њих он веома поштоваше и љубљаше дотле, и један једно, други друго говораше у жалости. И сви би падали у избезумљеност, кад би свећеник или ђакон узгласио: „Јеште молим се о блаженеј памети приснопомнимаго господина деспота Стефана.“[2] Један од славних трзајући власи своје из браде довикиваше: „Не, иноче, никако не смеш ово рећи.“ И сви заједно из дубине срца рикнувши као лавови учинише велики плач као нови Израилћани над новим Јерусалимом. Због хитње у времену брзо га сахранише и положише с десне стране улазећи у храм...

[1] Угарски витезови то су они, које је он добио од краља угарског. [2] „Још се помолимо о блаженој успомени увек помињаног господина деспота Стефана“.

Из „Живота цара Уроша“ од патријарха Пајсија.

Убиство цара Уроша.

... И остави[1] сина својега младоумнога, још млада узрастом, и уручи Вукашину управу државну и клетвама закле да не чини насиља сину његову, докле не одрасте и буде своме отачаству наследник по роду и колену, као што му је од прадеда. И тако уговорише и заветоваше се да не преступе више речени завет. И благочастиви цар Стефан одрече се овога таштег света. Авај тада српској земљи! И би плач непрестани и жалост и туга и ридање неутешно! О велика надо и заступниче српски; о утешиоче сиротних и заступниче оних који тугују, победиоче у борбама; авај нама, српска велика похвало; плачите горе и сва лужна места и све околне стране, данас се раздвајамо од *њега* и нећемо га више видети!

Многе године прођоше од управљања Вукашинова, док цар Урош не ојача. А када му бејаше седамнаест година, толико бејаше разуман, да се сви дивљаху, из дана у дан напредоваше у благости и разуму, савете старих одбацујући, а држећи се савета младих. Тога ради ђаво који још од искони мрзи на добро, подиже рат између младога цара и Вукашина, и бише многи метежи и распре међу њима у те дане. Једни беху помагачи цару Урошу, а по правди тако и јест, а други Вукашину, по не-

[1] Говор је о цару Душану на самрти, како је одредио Вукашина за намесника своме младолетном сину Урошу.

правди, тако да су били многи метежи, и раздори, и неправде. Због неправеднога суда[1] бејаше велика жалост, пошто насиљем оте престо његов, и после толике клетве и заветовања ипак се показа као преступник. После толике доброте[2] рину себе у јаму и ров изри, и што учини, ускоро и прими праведним судом.

И тада бејаше сабор у граду Призрену у храму архистратига силе Господње Михаила, који је на реци Бистрици под градом, више места Призрена, који сазда из основа превисоки цар Стефан, где му бејаше и гробница с телом. Сабра се сабор не мали, а архијепископ и митрополит бејаше тада кир-Данило, и *сабра се* епископа и игумана и свећеноинока и инока и не мало осталог збора благочастивих, и сав сабор српски, који је под управом њиховом. И суђаху Вукашину, који се не покораваше, говорећи: „Мени је предано". И сабор са архијепископом и са свим народом *говораше:* „Знамо да је теби наручено, докле млади цар не одрасте, и његово је и по роду и колену; престани, Вукашине, насиловати." И би многи метеж и узбуна; авај неправеднога суда! И никако се не хте покорити. Тада патријарх са сабором рече: „Слава теби, Господе, дуготрпљиви и многомилостиви, погледај са свете висине своје на беду својих људи и види неправедни суд, који[3] с насиљем узимају." И разиђоше се, свако на своју страну, а Вукашин раздели на три чести: Угљеши даде Серез, и назва га ћесаром, а Гојка деспотом у Трапезунту, то јест у Трнову,[4] а сам у српској земљи.

И тада благочастива царица са сином својим сврши цркву, која је остала несвршена од благочастивог и превисоког цара Стефана, у Црној Гори.[5]

[1] *Неправедни суд* — овде треба разумети — неправедно дело Вукашиново. [2] Ваља додати: која му је учињена. [3] Нисмо хтели мењати стилизацију, а овде се *који* односи на *престо*, што није речено него се замишљало. [4] Пишчево незнање историје види се и у ово, кад Трапезунт, који је у М. Азији, изједначује са *Трновом*, местом у источној Бугарској. [5] То је скопска Црна Гора.

И трудом и подвигом и с помоћу пречасне владичице наше и Богородице и увек деве Марије,[1] која се и до данас зове Црногорска Богородица, пошто је цар Стефан Велики беше основао, и бејаше недовршена, јер га је смрт задесила. Тако исто и у Скопљу, према граду, подиже из основа преславну цркву у име живоначелне Тројице, пошто је пређе била мања, подигнута од прародитеља, по имену Милутина, и названа митрополија првопрестона, још при великом цару Стефану. После је млади цар рашири и украси свима красотама, часним иконама и одеждама и сасудима красним, И ту је била чудотворна икона Тројеручице,[2] која је и до данас у Хиландарској цркви, и после Божјим попуштањем и агаренским насиљем би сасвим порушена, и до данас се место зна.

И неколико година прође и Вукашин побесне, авај неправедног суда, и научи Вукашина ђаво, који од искони мрзи на добро, и научи своје слуге убиству. После неколико дана изиђу у лов, као што имађаху обичај, и онда му би крај живота, убише га ни у чем крива. О неправде, о зависти, о неситости Вукашинове! Која се рука могаше дићи? Како не усахну? Како га земља отрпе? Како сунце не помрча? Како и ваздух могаше отрпети? С каквим срцем, с каквом мишљу, с каквом савешћу? Свакако бејаше помрачен умом, изашао из памети, бејаше ослепео душевним очима, као некада спекулатор[3], када посече божанственог Претечу Јована, тако се и овоме помрачи ум.

И убише праведнога ни у чем крива тамо негде, ниже Неродимље[4], у месту званом Судимља. И дубоко у ноћ унесоше га у манастир звани нови храм успења пресвете Богородице, у поткриљу града Петрича, више Неродимље. Пређе се зваше Породим, после се назва Неродим, од трећег Уроша Сте-

[1] Треба овде додати: сврши се ова црква. [2] *Тројеручица* — чувена икона Богородичина, чува се и данас у Хиландару. [3] *Спекулатор* — џелат. [4] *Неродимља* — јужни део Косова, с леве стране Ситнице.

фана, који је у Дечанима, и који је дед овога младог Уроша. Пошто облагиваху превисокоме цару Стефану његова родитеља трећег Уроша, *то овај* претрпе многа зла од свога сина: и везивање везама и тамницу и злостављања, као што пише и у житију. Пошто станиште овога блаженога бејаше час у граду Петричу, а час у Звечану[1], то му онде би и крај живота, којима[2] је, једини Господ зна, таква судбина била. А превисоки цар беше час у Скопљу, а час у Призрену, а често у грчкој страни Серезу.

Да се вратимо на пређашње. И код тога је манастира река, која силази са горе села званог Шариник[3], и ту донесу тело младога цара Уроша, као што више рекосмо, и нико то не знађаше сем оних злочинаца и манастирског настојника са црквењаком. И положише га у гробницу, унутра у цркви, где се божанска дела врше, још од прародитеља му сазданој. И покрише каменом плочом и извршише опело ноћу, и нико за то не знађаше сем Вукашина и оних злочинаца.

О Вукашине, кад те сотона испуни и поучи убиству, као некада Јуду противу Господа својега и учитеља, ко те научи однети тело праведниково унутра у цркву? Свакако Божјом вољом. Ускоро се разгласи, као некада о Каину, који је убио Авеља, па га Господ упитао: „Где је брат твој?“, а он се одрицаше како не зна, а Господ рече: „Крв брата твојега вапије к мени.“ Тако и ови не могаше утајити, и у скоро се разазнаде.

Мати плакаше за чедом својим, и бејаше сабор у царским палатама, и сродници се сабраше, и настаде плач и ридање, и друг друга питаше: „Шта

[1] *Звечан* — близу Митровице. [2] Т. ј. Стефану и Душану. Пајсије прича, свакако по Цамблаку, како је Цар Душан насилно узео престо од оца Стефана Дечанског. Стефан је ухваћен у Петричу, па по том, по наредби Душановој, пренет у Звечан, где је, по неким, убрзо умро, а по неким, удављен. [3] *Шариник* — село источно од Призрена, између Петрича и краљевскога двора Неродимље.

би данас?“ Мати тражаше сина, људи тражаху цара, и на све стране потицаху тражећи, и ништа не налажаху. О невоље која нас притисну! Царица великога и храброг Стефана дође Вукашину плачући и ридајући и са дворанима упита га: „Где је млади цар, и шта би, и камо пође?“ А Вукашин одговараше: „Ни ја не знам шта је било, ако не буде поревновао својим прародитељима, па отишао у Свету Гору. Ко зна?“ Мати плачући и прси бијући отиде и пошље до града Солуна и до Свете Горе, и свугде потраживши га ништа не успеше, и опет се вратише.

И би плач на плач и ридање и вапај не мали: „Авај, шта би младоме цару? Камо пође? Шта му би?“ И никакве користи. Ускоро прочу се о његову неправедном убиству, и опет се понови плач и ридање од сродника и знанаца. И отиду у манастир пресвете Богородице и запитају представника, и он им потанко исприча. И уверише се и умолише представника да им открије раку да га виде. И тада би гора жалост, и ридање, и вапај. И љубљаше га, и царском дијадемом тело његово обложи, и убрусом покри лице његово и у мало себе не лиши живота.[1] О жалости љуте и неутешне! И подиже је представник, и угости духовним беседама, те се једва мало утеши, и славу дадоше Богу, који је тако изволео по Јову: „Како је Господу било по вољи, тако и би, и нека је име Господње благословено од сад па до века.“ И једва се мало утеши. И нико ово не дознаде: бојаху се Вукашина. А он раздели власт као што више рекосмо: Угљешу за кесара у Серезу, а у Трнову Гојка, а сам у српској земљи.

[1] Говор је о царици Јелени, матери цара Уроша.

VI.

П о х в а л е.

Натпис монахиње Јефимије на свиленом покрову кнеза Лазара.[1]

У свему што је овога света лепо васпитан си још од младости, о нови мучениче, кнеже Лазаре, и моћна рука Господња показа те јака и славна међу свом господом земаљском. Владао си земљама свога отачаства, и у свему си добром развеселио Хришћане, који ти под руку бише дани, па си с јуначким срцем и с благочастивом жељом изашао пред демона и противника божанствених цркава, расудивши, да твоје срце не може отрпети, да мирно гледа, где Хришћанима твога отачаства завладају Турци: и волео си и оставити трошну висину земаљске владе, па се попрскати крвљу својом, и стати у друштво небескога цара, него ли то отрпети. Тако си двоје постигао. И убио си демона и примио си од Бога венац мученички. Ни сад немој заборавити мила ти чеда, која си твојим преминућем сиротна оставио, јер од како ти оде у вечита небесна весеља, драга ти чеда обузеше многе туге и бољке, у многоме јаду свој живот проводе, јер над њима владају Исмаилћани, те нам је свима твоја помоћ од потребе. За то ти се молимо, да се помолиш заједничкоме владици за драга ти чеда, многим јадима спутана. И који хлеб њихов једу, поди-

[1] Похвалу је написала 1399. г. удовица деспота Угљеше, кћи ћесара Војихне, која је покалуђеривши се добила име Јефимија. Златом ју је извезла на свиленом покрову Лазареву у Раваници. Ову је похвалу превео Г. Ст. Новаковић и штампао у „Хришћанском Веснику“ за 1880. год.

гоше плетке велике на њих, а твоја добра у заборав бацише, о мучениче! Али ти знаш тугу и бољку деце твоје, ма да си овај свет оставио, ти ћеш као мученик имати слободу пред Господом. Приклони колена пред владиком који те је венчао, моли се, да многолетни живот у добру богоугодно проводе драга деца твоја; моли се да и без тебе православна вера хришћанска неодступно стоји, као да си и ти с њом, моли се да Бог победник победу поклони драгој твојој деци, кнезовима Стефану и Вуку над непријатељима видљивим и невидљивим, јер ако Божјом вољом помоћ примимо, похвалу ћемо и благодарност теби указати. Сакупи лик својих другара светих мученика, па се са свима помоли Богу који те је прославио; подај глас Ђурђу, крени Дмитра, убеди Тодора, поведи Меркурија и Прокопија, не остави ни четрдесет севастијских мученика; у њиховоме мучењу војују драга деца твоја, кнез Стефан и Вук. Моли, да им се од Бога помоћ учини, дођи у помоћ нашу, где био да био! Погледај и на мој мали принос и прими га као да је велики, јер ти принесох похвалу не како би достојало, него колико сам малим разумом могла, па по томе и награду малу очекујем. Али ти, мој мили господине, ниси био тако малоподатљив ни за трошнога и кратковекога живота на овом свету, камо ли да би то био у вечитоме и великом животу, који си примио од Бога. Мене телесно туђинку,[1] ти си као туђинку прихватио и свачим изобилно снабдео, с тога те и молим да се за ме постараш, те да утишаш љуту буру душе и тела мога. Јефимија ти ово усрдно приноси, о свече!

[1] *Туђинка* — јамачно по том што је као жена деспота Угљеше живела у источним, грчким крајевима око *Сера*.

Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу.

Ва лето 6965 (1456) месеца декембра 24 дан престави се господин деспот Ђурађ у граду Смедереву.[1]

О чуда страшнога! о још чуднијег гласа! Најтиши и превисоки и у свему најблагопоучнији господару мој, свети и саборнејши (најјачи) лаве, му́чи̑ш тако, и не дајеш ми медоточни глас — (ни) твојој супрузи, а нашој светејшој[2] госпођи и царици, ни многожељеним и сладчајшим твојим чедима свима! Како ово сатворио јеси, реци ми, о божанственејша и свештенејша главо?

„Да, рече, му́чи̑м и не говорим зато што је праведни судија и Бог мој ово заповедио, јер земаљским и кварним обложен јесам телом: но не му́чи̑м мислено сада, но се додирујем Господа Бога мојега по могућности, и о својих[3] ми и љубазних мојих непрестано молим се, да им победу на свакојаке враге и (на) напасти у садашња лета дарује."

А нас, својих, како оставио јеси? Како ћемо горко и тужно осиреније (осироћење) претрпети? Како ћемо претрпети мрачну ноћ? Ко ће нас за-

[1] Превод овај учинио је један од најбољих познавалаца наше старе литературе у *Срп. Књ. Гласнику* за 1903 год. књ. VIII., бр. 2., који овде прештампавамо. Преводилац се држао верно текста, задржавајући исти ред речи, па по могућству и старије облике, речи и изразе, да би показао какав је био стари српски књижевни језик у то доба. [2] *Светејшој* — први степен поређења, који се употребљава и за други — најсветијој. [3] *О својих* — стари 7 п. мн. — о својим.

штитити, рану тешку, ради твојега одласка? Како ћемо крепку зиму, и бурно духање, и такове вале прећи, многоцењеног пристаништа и бисера лишивши се? Којима ћемо чистима очима сунце угледати, кад је сладчајше наше (сунце) наједанпут од сред нас угасло жалосно, и жалосно покривено?

Како ћемо погледати на небо, које горко и тешко бреме пређе времена показа нам у димљивим звездама? О звездо горка, што нам ово објави?[1] Који си мач јавила што жање наш живот; коју нам тужну објаву, непознату нам, објави? — Да смо знали да горко ово знаменије тадашњег времена нас јадних ради би, твога творца и нашег саздатеља Господа Бога могли бисмо умолити о непретрпљивом злу, од кога пострадасмо.

Којим ногама недрхтавим земљу газимо? Која туга наша срца и колена ослаби ради укрића наше часне и свештене главе? Кад си ти умро, како ћемо ми живети? О земљо и сунце и ваздуше, и проча[2] створења твари, шта касните? придите, с нама заплачите, с нама заридајте, с нама жалите жалост велику, и непретрпљиво претрпите!

Лепо нам је рећи: ко даде глави нашој воду, и очима нашим источник суза, да како треба тужно жалост љуту исплачемо? Али недовољне су нам капље даждевне, и речних вода струје у место суза, да би испунили дужну нам потребу! Где наш сладчајши живот крије се? Где светлост очима нашима угаси се? Где (је), од младости чак до старости, сила и крепост, од које се ужаснуше и подивише (јој) се цареви земаљски, и начелници, и кнезови нехришћански; јер твоје борбе и победе превазидоше (оне) древних и великих и чудних мужева: Ахила, Самсона и Александра, и других свих силнејших? Где (је) лавовски глас због којега те царствени и најсилнији Господ за славна постави? Где прекрасно и од туђих очију жељено зрење[3] и поглед, ко-

[1] Године 1455 јавила се велика репата звезда. [2] *Прочи* — остали. [3] *Зрење* — гледање.

јим као магнит железо привлачећи, штитећи и настављајући, створи послушну вољу достојних — веселећи, животворећи све; — противнике пак Праведноме врећајући, грмећи страхом над њима, и гонећи мрачне (од себе) због недовољног зрења? Где (је) христоподражателно срце и рука којима сви четвороконачног[1] света милостињом насићаваху се?

И ти седмоврхи, пређе велики граде Константинов, а сада (од) свих малејших градова последнејши и малејши царски престоле јадних хришћана, заридај пређе (за) себе... јер плача и ридања достојан си постао, ради квара који је на те наишао...; ридај.[2]

Ридај и сад (за) праведнејшим и блаженејшим и светим нашим господином Георгијем, деспотом свих Србаља, толико свештенејшим и частнејшим — благороднејши доме, свима хранитељем и старатељем! Твоја пређе чеда, а сада од твојега лишења горки заробљеници, било архијереји, и свештеноиноци, и духовници, и сви уопште људи који богато милостињу и благодетељство[3] при животу блаженејшега и светејшега господина нашег примисте, који источник милости познасте, који се богато с благоразумијем одаристе и испунисте — с нама, *јер преко мере јесте,* заплачите, с нама заридајте, с нама закукајте: јаох, јаох! С великим клицањем закукајте: Јаох мени! јаох мени!

О нашег великог ништавила! Ти заступник би, светејши господару! О колико зло пострадасмо! О колико ужаса и страха испуњени бисмо! Колико би могуће дужину времена належећег на нас тамног облака облакшати, пресећи? Ако би и камени били, камени нечуствени,[4] не би никад могли овога твога толикога и таквога благодејанија заборавити; само тада сладчајшег зренија и примања заборавни бићемо, када нас свепрождирућа покрије земља!

[1] *Четвороконачни* — четворострани. [2] Цариград је пао 1453, три године пред смрт Ђурђеву. [3] *Благодетељство* — доброчинство. [4] *Нечуствен* — неосетљив.

А ти, чуднејши и светејши господару мој! Када те покрије и прими трилактни[1] гроб, онако како прима благе, (што си заслужио неисцрпним извором милостиње своје имајући за помоћницу светејшу и пресветлу, јавних доброчинстава ради, супругу твоју, а нашу благоподражателну и светејшу госпођу царицу); и када примиш, ради светејшег и добродетелног живота којим си живео и превазишао, а на првом месту благочастиве цареве, којих си — великих и у посту и у доброчинству — ти, о блажени! венац мученички примио, и носио га у мучним данима краја живота свога;[2] — када, дакле, находећи се по правди, ради свих и сваких других благих дела која ти учини, у близини праведног судије, коме си достојно и благочасно послужио — када примиш рајско насеље, веселећи се са Аврамом, Исаком и Јаковом и са свима праведнима, — моли се, блаженејши и светејши господару мој, за своје ти све: (моли се) за твоју супругу и светејшу нашу госпођу и царицу, да се од сваких нужда избави у садашњем животу, а на скончању да јој се, као праведнејшој и благочастивејшој, даде мирна и праведна смрт; моли се за свој подмладак (од благог корена блага младица отцветава); за благонарочитог и високог деспота свих Србаља и светога господина нашега Лазара, просвећеног сваким јавним благим делима да види... напредовање чедâ и синове синова... јер твојих молаба ради биће наследник твој, и имајући враге под ногама, и владајући и управљајући послушнима, даће подобно благодареније сведавцу Богу;

моли се за блаженејшу, за целомудренејшу, и много ти ридајућу и светејшу кћер, која доброту и време тела утроши ради праве вере к Богу,

[1] *Трилакшан* — од три лакта дужине. [2] Годину пред смрт, 17 дец. 1456 године, напао је на Ђурђа из заседе Михаило Силађи, командант Београда, ранио га и заробљена са сином довео у Београд; и пустио га тек онда, када му је Ђурађ дао откупа 100.000 дуката и два града у Угарској: Шомљов и Бечкерек.

благочастија, родитељске љубави и благог повиновања;[1]

моли се, о блаженејши, за часнејшу двојицу својственејших твојих чеда, а господе наше — стубове благочастија, живе мученике, који су садашњег света лишени ради праве вере и повиности, и који су наследници мисленог света и вечног живота[2];

јер све је теби могуће, светејши! као присном рабу Господњем, и божанствених његових заповести делатељу и испунитељу!

А мене, троструко јадног раба и молабника, где си оставио? Хотео бих да с твојим светим одласком оде и моја јадна душа; али ово не би ради мојих грехова! Где ћу наћи свакодневна благодетељства твоја? Где ћу наћи сладчајши и медоточни твој пријам, који ме је веселио и напајао до костију и до сржи? Никад то нећу наћи, већ ћу од сад стењати, плакати и ридати, до краја живота мога.

Придите сви! нови лик (хор) саставимо! (Придите) његови архијереји, и начелници, и свештеноиноци, и монаси, и нужднејши[3] житељи Константинова града.[4] и сви христоимените Господњи људи! и руке ваше подигните и с великим клицањем праведному судији свију, човекољупцу Богу, са сузама сведушно молећи се, завапимо: — Човекољупче, владико (господару) храбре и свете господе, учини ове (да буду) онде камо стиже светлост лица твога, веселећи све свете тајне: у књизи живота, у рајској пићи[5] са светлим анђелима, с Аврамом, Исаком и Јаковом, са праведнима преподобнима свима мученицима! А молећи се о овом, имајући (уза се) пресвету и пречисту владичицу Богородицу, лик апостола и пророка и све свете — њиховим молитвама удостојићемо се да добијемо што молимо.

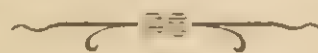

[1] Мара је, као што се зна, дата за жену султану Мехмеду. [2] Гргура и Стевана је ослепио цар Мехмед 8. маја 1441. год. [3] *Нужнејши* — најневољнији. [4] После пада Цариграда многи су Грци нашли гостољубив пријам у Србији. [5] *Пића* — храна.

VII.

Историјски списи и белешке.

Запис Исаије, монаха, о поразу краља Вукашина на Марици.

...А књигу овога светога Дионисија[1], велим, почех у добра времена, када божанствене цркве и Света Гора цветаху као рај, као неки сад код извора, увек напајан, а сврших је у најгора од свих злих времена. Када? Када се Бог разгневи на Хришћане западних страна, и подиже деспот Угљеша све српске и грчке војнике и брата свога Вукашина краља и многе друге велмуже, око шездесет хиљада изабране војске, и пођоше у Маћедонију на изгнање Турака, не просудивши, да нико није могућан противстати Божјему гневу. Њих дакле не изгнаше, него сами они бише убијени,[2] и тамо њихове кости падоше, и осташе непогребене, и велико мноштво од њих умре од оштра мача, неки бише одведени у ропство, а неки од њих избегавши и дођоше. И толика невоља и несрећа обли све градове и стране западне, колике нити уши чуше, нити очи видеше. По убиству овога храброг човека, деспота Угљеше, расуше се Исмаилћани и полетеше по свој земљи као птице по ваздуху, и неке од Хришћана мачем клаху, друге у ропство одвођаху, а остале немила смрт пожње, заостали од

[1] Напред вели, како је преводио *Диопшру* (огледало) од овога писца, дело богословске моралне садржине, на које га је подстакао сереск митрополит Теодосије, па се тужи на тегобу превођења због несавршенства словенског језика. [2] Маричка погибија, у којој су Срби под Вукашином страдали од Турака, била је 26. септембра, 1371. год.

смрти[1] глађу бише погубљени, јер таква глад би по свима странама, каква не би од створења света, нити по том да буде, Христе милостиви, а које глад не погуби, ове попуштањем Божјим вуци ноћу и дању нападајући једоше. Авај, узбудљив призор бејаше видети! Оста земља пуста од свега добра: и људи и стоке и других плодова, јер не бејаше ни кнеза ни вођа ни наставника међу људима, ни избавиоца ни спасиоца, него се све испуни страха исмаилћанског, и храбра срца витешких људи претворише се у слаба женска срца. У то време и племе српске господе, мислим седми род, пропаде.[2] И у истини живи тада сматраху за срећне оне који су пређе умрли, и верујте ми, не ја, који сам у свем незналица, него и онај премудри међу Јелинима Ливиније[3] не би могао у писању представити невољу, која постиже Хришћане западних страна. А они који ће преписивати и прочитавати ову књигу, будите милостиви и не замерајте[4], молим вам се, мојој умној немоћи и недостатку, и самима вама, пошто сте и ви људи и подлежите свему што је људско, треба милости од Бога и опроштаја од људи, па удостојите и мене опроштаја свога, просећи у Бога остављење[5] бездне[6] мојих црних грехова.

[1] Т. ј. од насилне смрти — убиства. [2] Мисли на изумирање династије Немањића, јер и Урош ускоро, после Маричке погибије, умре 4. декембра 1371. год. [3] Који је ово јелински писац Ливиније није познато, ако не мисли на римског Ливија. [4] У старих писаца честа је стилизација, да се почне трећим лицем, па по том пређе на друго, и обратно. [5] *Остављење* — опроштење. [6] *Бездна* — безброј.

Бој на Косову.

(Из летописа Јосифа Троношца).

...А кнез Вук Бранковић бејаше такође лукав, противу Лазара подстрекаван од Баоше и Марка. Милош Обилић бејаше човек борац пресилан и прехрабар, и у војним делима искусан, и ако млад, али у свем и у заповестима беше Лазару бадар и веран. Тога ради Лазар му даде кћер своју за жену, и учини га кнезом и начелником пред свом војском својом, и тога ради у потаји гневљаше се Вук на Лазара и Милоша. Бејаше и спора међу кћерима Лазаревим, а женама Вука и Милоша, о лепоти и јунаштву мужева њихових, због чега Вукова удари Милошеву. Тога ради Милош се освети Вуку у двобоју збацив Вука с коња и ударив га о земљу, а Вук, не могући друкчије осветити се Милошу, поче код Лазара опадати Милоша. Бејаху још два бојара, звани по рекама земље, недалеко од Косова, Милан Топличанин и Иван Косанчић, од којих један бејаше преводник на језик турски, то јест тумач, и бејаху људи знаменити у сили и разуму, и често они хођаху у војску турску, једно ради општих послова до Амурата, а друго ухођаху војску и силу турску. С њима Милош имађаше велику љубав и свагда с њима саветоваше се, да се Лазар почео сумњати по лажи Вуковој, који говораше Лазару: „Милош с Миланом и Иваном хоће да те предаду, господине Лазаре, силама Амуратовим."

А кад је било у вече, у суботу, у очи недеље 14. јунија, кад су за трпезом великога кнеза Лазара седели сви кнезови и војводе, по многом разговору

о изменицима[1] царства, а особито Баоши, који је указао тајну срца свога, Лазар од туге срца свога много часова ћуташе за трпезом, наслоњен главом на десницу, па по том узев чашу рече: „Здрав, сине и војводо мој Милошу, нова неверо са саветницима твојим!“ А Милош разуме да је ово од Вука, који седи код Лазара, па устав поклони се краљу и одговори: „Царе, невера ти код колена седи, а ја нисам,“ па разјарив се устаде од трпезе говорећи: „У јутру ћемо видети ко је вера ко ли је невера, јер ја желим умрети за тебе и Амурата цара убити.“ И с речју сам отиде од трпезе, а за њим пођоше Милан и Иван, и те ноћи бејаху заједно спремајући се за бој. А Лазар, остав на вечери с другом властелом, не надаше се таквој измени[2] од Милоша. И у јутру врло рано Лазар се дигне у цркву, која је на Самодрежи реци, која је далеко од турске војске више од два часа. И би јутрење појање, а заједно и света литургија, коју Лазар саслуша.

А Милош са Миланом и Иваном уседоше на коње своје и отиду до стана Амуратова. И они дадоше реч стражама, да Милош иде до цара; и овај се глас брзо Амурату достави. Кад он чу о доласку Милошеву, брзо заповеди да му дођу начелници, и с чашћу уведоше Милоша с Миланом предводником к Амурату. Надаше се Амурат да ће се, што је Милош дошао, предати власти његовој, или ће говорити о покоравању свих Срба. А кад дође Милош пред Амурата и приближи се да му пољуби руку, извукав нож прободе цара. Видевши они који су стајали викнуше на Милоша и Милана, кога и убише тамо; а Милош изишав из чадора царева уседе на коња својега, са Иваном Косанчићем, извукав мач свој. И опколи га сва војска, али он оружјем прављаше себи пут, да нико није могао стати противу силе његове. Ивану одсекоше најпре десну руку, па га за тим убише. Милош сам оста, и већ

[1] *Изменици* — то су јамачно *пизменици*, т. ј. они који су роптали противу Лазара. [2] *Измена* — прекрет, обрт.

хоћаше избећи од руку турских, али од многога ударања, која чињаше мачем, крв му силно лијаше на обе ноздре. За тим по савету неке бабе, којој после Милош свезан зубима нос одгризе (и од тада се село то прозва Бабин Нос), Турци подметнуше оштре мачеве под коња, те му тако коња убише. Тако Милош оста с копљем, на које опрв се прескочи преко Турака тридесет лаката дужине, по други пут и више; кад се по трећи пут опре, копље се сломи, и тако се лиши оружја. Ухватише Милоша жива и доведу пред Амурата. И заповеди овај начелнима да даду знак за борбу говорећи: „Учините битку, док сам жив, да не буде на празно овај скуп војске, да и ја видим на ком ће остати победа;“ и тако ненадно Турци нападоше на стан.

А Лазар бејаше још у цркви, јер се не бејаше довршила света литургија, кад му дођоше војници причајући како Турци на њих нападоше силно ратном руком. А Лазар пошље Милошу и осталим војводама да уреде војску, али у том дођоше и казаше Лазару, како је Милош с Миланом и Иваном отишао у стан турски. Кад чуше остали кнезови и војни начелници, сви се ужасоше и ослабеше срцима својим, мислећи да се Милош предао Амурату, који је нападао на њих нагло да би, док је још мала војска, победили Лазара (јер не знађаху поуздано о Милошу, шта је Милош учинио). Али Лазар крепке душе и свагда победилац, и ако се више уздаше у Христа спаса свога, у тај час уседе на коња и слатко-речним говором укрепи срца у војника, које мачем прекрсти. Први пред свима навали на Турке тако силно да за мало све Турке отера назад до царева шатора. Тада Турци видевши да је мали број српске војске, укрепише се и опколише са свих страна. А Вук Бранковић са свом својом силом од Босне, то јест с десет хиљада (10.000) војника, одступи од војске Лазареве и стаде с друге стране реке Ситнице. Кад га је Лазар видео, рече: „Проклет Вук у свима делима својим, у животу и по смрти, да буде“, и обратив се

свој војсци рече: „Онај који хоће да се одвоји од мене, нека иде за проклетим Вуком Бранковићем; јер ја данас хоћу да умрем за веру Христову и цркву Божју, а онај који остане по мени горе ће дочекати;“ јер ово рече због несагласности кнезова. А Лазар с малом својом војском тако навали силно и крепко у другом судару, да се река Ситница од крви људске и коњске бејаше закрвавила; јер сам Лазар био је човек великога тела, једним ударцем од превелике јарости по два, човека и коња пресецаше са човеком. Могао је бити победилац, да није војска његова побегла и устрашила се, или је била нека Божја воља. Њему би коњ убијен, док на другог уседе, војска помисли да је убијен, тога ради војска, немајући другог преводника, побеже. Лазар се брзо показа и војску поврати; но у тој сметености Турци се опет укрепише силно, видећи мало српске војске. А Лазар се бораше силно, док и другог коња не изгуби, и опет војска не видећи Лазара предаде се бегству; но и опет по други пут Лазар поврати војску. Већ изнеможе снага његова, али продужаваше борбу, јер бејаше извештен о скором доласку захумског кнеза Радича; али и трећи пут изгуби коња, и људи бејаху нешто побијени, нешто пак одведени, а мало нешто спасло се бегством. И тако су погинули велики кнез Југ-Богдан с девет синова својих, који су водили лево крило војске. Лазар уседе на коња, па *видев* себе од свих остављена и изнемогла, даде се у бегство, сав у крви својој и туђој обагрен, шеснаест рана имађаше на себи од мача и копља и беше ослабљен, као што се и данас види.[1] А Турци силно гоњаху за Лазаром. А Лазар бежећи с коњем упадне у ров, ископан од људи сеоских ради хватања курјака (то јест вукова), и ту Лазара жива ухватише и приведоше пред Амурата, којега Амурат видев рече: „Лазаре, што си данас безумно на превару убио и мене и себе?“, а коме Лазар одговори: „Не ја, рече, царе,

[1] Мисли на мошти Лазареве, а и на иконе.

него ти ниси очекао времена". И по заповести Амуратовој Лазару одсекоше главу свету, тако и Милошу. А Лазар још жив, угледав Милоша, виде да је његово дело на цару, и рече: „Благословено дело твоје и ти од мене, али за пролиће толике крви данас да даш одговор Господу Богу". И тако оба бише посечени (дана 15. јуна 1389.). И Амурат умре тога часа, коме утробу извадише и у Косову закопаше, где и данас на том гробу турбе стоји; а тело у град Брусу однесоше са собом. И тога лета остаде земља на миру, докле Турци сина Амуратова Бајазита поставише себи царем.

ДОДАТАК

ОБЈАШЊЕЊА

а). Из историје књижевности.

I. Приповетке.

Приповетке и романи нису изворни, него су, као и скоро све остале књижевне врсте у старој српској књижевности, преводи, или су рађени по туђим обрасцима. Више их је дошло из византијске књижевности, а мање и из књижевности западних народа. Приповетке су рађене још у заједничкој јужнословенској књижевности (X., XI, и XII. в.), па су отуд после пренесене и у српско-словенску (од краја XII. до краја XVIII. в.), која их је особито неговала. Већина рукописа, која је до сад нађена, припада српској рецензији, из чега се изводи да их је у њој највише и постало.

Од многобројних приповедака ми смо изабрали ове: *Царица Теофана* (Сборник за нар. ум. књ. VIII), од које се превод налази већ у рукопису XIV. в., што не мора значити да је тада први пут учињен, него и раније; *Еладије* (Сборник за нар. ум. књ. VIII.), превод у рукопису XVII. в.; *О девојци без руку* (П. Поповић — Приповетка о девојци без руку, 1905.), дужа приповетка из збирке *Чудеса пресвете Богородице,* у рукопису из XVII. в; *О прењу између душе и тела,* (С. Новаковић. Примери) из романа о *Варлааму и Јоасафу,* познатог у рукопису из XV. в. *Корњача хоће да превари мајмуна,* (С. Нов. Примери) из старога источњачког романа *Стефанит и Ихнилат,* који је у

нас преведен вероватно још у XIII. в. и *Муке блаженога Гроздија,* у нас у рукопису XVII в. Starine II.) Све су узете приче у целини.

У њима је садржина скроз фантастична, мешана с доста и грубог реализма, све у тону бајака вулгарне грчке књижевности, а зачињена јаком побожношћу.

II. Приче о лицима из Старога и Новога Завета.

Међу Јеврејима и другим мало-азијским народима, а доцније и међу Грцима, постале су многобројне приче и списи о разним догађајима и лицима из Старога и Новога Завета, које су особито неговале разне хришћанске секте, н.пр. павлићанска или богумилска (на Балканском полуострву). У великој множини разноврсних списа и прича о разним догађајима и лицима из Старог и Новог Завета, особито о Христу, настала је потреба да се све то прегледа, па да се све оно, што се слаже са учењем хришћанске вере, прими у *канон,* а све друго да се одбаци. Тако је у II. веку по Христу то учињено са списима за Стари Завет, у који су примљени: закон, пророци и списи, а у IV. в. за Нови Завет, у који су ушли: јеванђеља (4), дела апостолска, писма и откривење Јованово. Све друго оглашено је као јеретичко или као нескладно с учењем Христове вере. То су тако звани *апокрифи,* одбијени, лажни списи.

Међутим, то ништа није сметало, да се ти апокрифи све више шире и напредују, не само међу Грцима, него и међу Јужним Словенима. Њих је нарочито ширила богумилска јерес, али су их неговали тајно и правоверни калуђери због велике поетичности и занимљивости њихове.

Од многобројних познатих апокрифа ми смо изабрали: а) *од старо-заветних: О премудром Соломуну и жени његовој* (у целини, А. Архангельскій, Къ ист. южносл. и древнорусской апокр. лит. 1899), који би могао доћи и у чисте приповетке, у нас се налази рано, већ у XIV. в., и о *пророку Јеремији*

и плењењу Јерусалима (одломак), (Ст. Нов. Starine VIII.), у нас у рукопису из XIV. в.; а б) *од новозаветних: Васкрсење Христово* (одломак) из апокрифног јеванђеља Никодимова, (Ђ. Даничић Star. IV) које је постало у IV. или V. в., има га у две редакције: краћој и дужој, у нас већ се налази у рукопису из XVI. в.; и *Чудо о убрусу* (о цару Авгару, одломак) легенда, која је постала у III. в., а у нас се налази у штампаним црквеним зборницима из XVI. в. (Ст. Нов. Star. XVI.).

И апокрифи су пуни фантастичности и побожности, али и лепих, песничких места.

III. Животи туђинаца и Срба светаца.

(Хагиографија).

Од приповедака и апокрифа мали је прелаз к животима светаца. У њима се износе страдања и испосништва појединих Христових следбеника, и они су чинили читаву врсту средњевековне књижевности — хагиографију. И они су нам дошли из Византије, отуда су у нас преводи живота светаца, Грка и осталих народа. Доцније, кад се и у нас јавише испосници и мученици, и кад се они почеше оглашавати за свеце, писаху се и у нас животи светаца по већ готову обрасцу живота грчких светаца.

Од доста великога броја живота светаца туђинаца узели смо: *Св. Ђорђе убија аждају* (у целини), (В. Јагић, Archiv VIII), једно између многих чудеса овога свеца, које се налази у нас у рукопису XIV. в., о *Алексију, Божјем човеку* (у целини), (Ст. Нов. Примери), у рукопису XIV. в., дело врло популарно, које се у нас преводило и штампало и у XVIII. в., а од живота Срба светаца узели смо: *Из живота Св. Петра Коришког* (Ст. Нов. Прим.), српскога испосника, који је живео у XIII. или XIV. в., и чији је живот написао монах Теодосије, можда онај исти, који је писао и живот Св. Саве, и *Смрт Св. Ђорђа Кратовца* (Гласник Срп. Уч. Др. XXI.), из живота једнога мученика нашег из првих времена Турака,

који је писао неки поп-Пеја, савременик свечев. Налази се у рукопису XVII. в.

И животи светаца још су пунији чуда и легендарности.

IV. Песништво.

Иза живота светаца ставили смо песме, тропаре и кондаке Србима свецима: *Св. Симеуну* и *Св. Сави.* (Ст. Нов. Прим.) У старој српској књижевности нема правога, световног песништва. Колико га има, то је црквено. Преводиле су се с грчког разне црквене песме, и то не у стиху, како је било у Византији, него у прози. По том обрасцу постале су доцније и изворне српске црквене песме Србима свецима, заједно са службама, њима састављеним. Оне су скроз панегиричке (похвалне), с лепим и нежним местима, али с мало пажње на унутрашњи склоп и спољашњу технику, што је надокнађала лепа црквена мелодија, до душе по грчком, али и с доста народних мотива. Уз песме Србима свецима: Св. Симеуну и Св. Сави додали смо и *Реч о љубави* (Ст. Нов. Прим.) од деспота Стефана, која се по садржини својој може сматрати за песму.

V. Животописи владалаца и архијепископа српских.

Најзнатнија и најоригиналнија стара српска књижевна радња јесу животописи (биографије) владалаца и архијепископа српских. И ако оне чине део хагиографске књижевности, јер говоре највише о владаоцима и архијепископима, који су већином били испосници, па по смрти проглашени за свеце, ипак у њима има доста и чисто политичких ствари, и ако највише обраћају пажње на то колико је који владалац подигао манастира и учинио за веру. Оне су према том врло важан извор за познавање наше историје. Стил је у правом смислу византијски: пун је панегиричности, легендарности, богословских фраза и библијских поређења и византијске усиљене ре-

торике, али се не може порећи, да на више места има и лепих, живих описа и нежне осећајности.

Ово су стари српски животописци:

Св. Сава (1169—1236), најмлађи син Стефана Немање. Први српски архиепископ и просветилац уједно је и први књижевник српски. Он написа: *Типик карејски* (1199. г.), *хиландарски* (1200—1207 г.) и *студенички* (1207—1215), т. ј. правила по којима ће се живети у тим манастирима. Али је најважније његово дело *Живот Св. Симеуна*, оца његова, који је он написао као образац за живот студеничких калуђера и ставио пред типик студенички. У том делу Св. Сава је описао живот свога оца, од дана кад се покалуђерио, па све до смрти и преноса његових моћи из Св. Горе у Србију. Стил је Св. Саве врло леп, без многих богословских фраза, с пуно синовље нежности, а при том трезвен, без и најмање легендарности. Особито су лепо описани последњи часови Немањини. Ми смо одабрали два чланка: *Немања остављајући владу саветује синове своје* и *Смрт његову* (превод Г. Ст. Новаковића).

И *Стефан Првовенчани*, брат Св. Саве, написао је живот свога оца *Св. Симеуна*, али у ком има и много догађаја из живота Немање као владаоца, па и из живота самога писца. У том делу дакле има више историјске грађе него у делу Св. Саве, али у њем има и много чуда и легендарности. И ако се чини да у делу нема јединства, ипак је оно ту: јер је Стефан Првовенчани, изнесав ранији живот свога оца, хтео да покаже како се Св. Симеун и после смрти старао за своје отачаство бранећи га чудесима од разних напасти. У делу има доста лепих и речитих места. Ми смо узели три чланка: *Немања ратује с Грцима и ослобађа српске земље; Немања прогони богумилску јерес* и *Напад Михаила, драчког деспота, на Стефана.* (J. Шафарик: Památky).

Трећи биограф XIII. в. је *Доментијан*, монах из Хиландара, који је 1253. г. из Карејске ћелије послао краљу Урошу I. на дар *Живот Св. Саве.* После једанаест година послао му је из Хиландара и

друго своје дело *Живот Св. Симеуна.* Прво му је дело много важније, и износи сав живот Св. Саве: од рођења и одбегнућа у Св. Гору, па све до смрти му, па у неколико и после. Све, управо, што знамо о Св. Сави, из тога дела је. Али је дело сем мноштва стварних података препуно богословских фраза и библијских поређења, уз неизбежна чуда и легендарности, тако да није било популарно ни у своје време. Из њега смо узели само легенду: *Св. Сава отклања напад угарског краља Андрије.* (Ђ. Даничић, Живот Св. Симеуна и Св. Саве од Доментијана 1865. год.)

Четврти биограф *Теодосије,* монах Хиландарски, прерадио је дело Доментијаново *Живот Св. Саве,* изоставив сувишне богословске фразе и библијска поређења, а обратив велику пажњу на легенде и на све оно што је лепо и поетично. Стил му је веома жив и китњаст. Ова његова прерада ускоро је сасвим потисла дело Доментијаново, тако да су га летописци употребили и као извор. Написао је, опет према Доментијану, *Живот Св. Симеуна,* као и *Похвалу Св. Симеуну и Св. Сави,* службу Св. Симеуну и Св. Сави и т. д. Ми смо одабрали: *Одлазак Св. Саве у Св. Гору и потера за њим, Св. Сава обилази Св. Гору и заробљења његова* и *Св. Сава отклања напад Д. Стреза* (Ђ. Даничић, Живот Св. Саве, 1860).

У XIV. в. је једини биограф *Данило, архијепископ,* коме се преписује састав дела *Животи свих краљева и архијепископа српских.* О Немањи, Стефану Првовенчаном, Радославу и Владиславу говори мало, а опширнији су му животи: краља Уроша, Драгутина, краљице Јелене, жене Урошеве, и особито животи краља Милутина и Стефана Дечанског. За тим има нешто и о Душану, као краљу (до 1340 год.) Животи архијепископа и патријараха, који су продужени све до Јефрема (за време кнеза Лазара), кратки су сем четворице (најопширнији је самог Данила II., који је писао један од ученика му). Поред хагиографских елемената и многих богословских фраза има у овом делу и много историјске грађе,

особито у животу краља Милутина и Стефана Дечанског. Није он ово сам урадио, него су доцније продужили његови ученици, особито од времена, кад је он постао архијепископ за владе Стефана Дечанског. Ми смо одабрали: *Рат Стефана Дечанског с бугарским царем Михаилом* и *Други напад каталонских разбојника на Данила* (Ђ. Даничић, животи краљеваи архиепископа српских од Данила 1866).

У XV. в. је *Григорије Цамблак*. Дошљак је из Бугарске, и у почетку XV. в. (1406. год.) био је игуман манастира Дечана. Није остао у Србији, него је доцније отишао у Влашку, па у Русију, где је неко време био и митрополит. За време бављења у Србији написао је *Живот Стефана Дечанског* веома легендарно и сувише хагиографски. Разликује се од Данила, савременика и првога писца живота Стефана Дечанског, што за смрт његову баца кривицу на цара Душана. Причање му је доста живо и китњасто. Из његова дела узели смо: *Стефан Дечански добива вид од Св. Николе*, *Стефан Дечански подиже манастир Дечане* и *Стефан Дечански брани задужбину од насиља* (Гласн. XI).

Други биограф XV. в. је *Константин*, звани философ, родом такође Бугарин, од „трновске стране“. Дошав у Србију са многим бугарским емигрантима, по паду Трнова 1394. г., био је свесрдно примљен од деспота Стефана, који је јако волео књижевнике, па се и сам бавио књижевношћу. Био је, тако рећи, нераздвојни пријатељ Стефанов. Најглавније му је дело *Живот деспота Стефана*, најбољи животопис старе српске књижевности. Он износи цео живот деспотов, с пуно историјских података за то време, па се доста бави и савременом историјом Турака, Мађара и осталих суседних народа. Најмање је хагиографски, и ако није без чуда, умерен је у богословским фразама, и ако показује тежњу да се покаже високо учен. Стил му је, према грчком, доста заплетен и нејасан. Из његова дела узели смо: *Бој*

на Косову, *Бој са Мирчом, влашким војводом*, *Београд* и *Смрт деспотова*. (Гласник XLII).

Последњи биограф је *Пајсије*, патријарх, из XVII. в. Он је написао *Живот цара Уроша*, више легендарно и по народним традицијама (О убиству цара Уроша и Маричкој погибији). И ако му стил храмље, ипак има и лепих, а и наивних описа. Из његова дела смо узели: *Убиство цара Уроша* од краља Вукашина. (Гласник XXII.).

VI. Похвале.

Похвале српским свецима и владаоцима разликују се од животописа поглавито тим, што су много краће и ретко кад да имају и по коју биографску белешку. Већином су чисто беседничке похвале, пуне китњастих реченица, али и беседничке топлине. Њима се често не зна ни писац. Од неколико до сад сачуваних похвала узели смо две. Прва је: *Натпис монахиње Јефимије,* удовице деспота Угљеше, а кћери кесара Војихне, који је она извезла 1399. год. на свиленом покрову за ћивот кнеза Лазара, и који се и данас чува у манастиру Врднику. Она је веома лепа и нежна молитва, упућена кнезу мученику, ради помоћи српскоме народу. (Превод г. Ст. Новаковића). Друга је: *Надгробна реч* деспоту Ђурђу, писана одмах по смрти му (1456. г.), не зна се од кога. Она је такође лепа и дирљива, пуна свечанога ритма. (Превод г. Љ. Стојановића).

VII. Историјски списи и белешке.

Има у нас и историографске радње. Већ и сами животописи, и поред свога хагиографског дела, имају јаке везе са историографијом, али има и чисте историографске радње. Као што се све развијало по грчким обрасцима, тако и ова радња. Најпре су, наслеђем из заједничке јужно-словенске књижевности, превођене грчке хронике (Јована Зонаре, Ђорђа Хамартола, Манаса и др.), у којима су се

хронолошки ређали догађаји у ових народа: Јевреја, Римљана и Грка, од створења света па до дана писања хронике. По том су се, по угледу на ове хронике, развили *хронографи*, неки огледи за историју словенских народа православне вере. То су преведене грчке хронике, у којима су се на згодним местима износили и словенски догађаји: о Ћирилу и Методију, из српске, бугарске и руске историје. Прави хронографи развили су се истом у Русији.

Летописи, старији и млађи, старији су постањем од хронографа, постали су крајем XIV. в. Они бележе хронолошки догађаје само из српске историје, не упуштајући се у дубље излагање и објашњавање, поред општег дела, извода из хронике, који млађи, по правилу, имају. По том има *родослова*, генеалогија Немањића и осталих владалаца. Они су доцнијег порекла, опширнији су, бар фразама, а служили су се, сем домаћих извора, и страним делима: талијанским од М. Орбинија, мађарским писцима и др. Доцније су постали и *посебни списи*, као: *Хронике грофа Ђорђа Бранковића*, заточеника егарског, писане у почетку XVIII. в., о *Боју на Косову* и т. д.

Сва ова историографска радња мало је интересантна за ширу публику. Мало су бољи родослови и посебни списи, који су и млађи по постању. Ради угледа доносимо: *Белешку о Маричкој погибији* 1371., од Исаије, монаха, — (Ст. Нов. Примери) и о *Боју на Косову* из родослова Ј. Троношца, (Гласник V), који је невешто стилистички, али ипак занимљиво написан. —

Натписи у заградама, иза наведених преведених чланака, означавају књиге и дела из којих смо их превели.

Из црквено-богословске, законодавне радње и осталих врста старе књижевности, које спадају више у научну историју књижевности, као што смо рекли у предговору, нисмо хтели ништа узимати.

б) **О језику.**

Језик, којим су се служили Срби и у цркви и у књижевности, од првих времена појаве књижевности па до половине XIX. в., није био српски народни него више мање језик старословенски, како је назван језик племена, које је живело у IX. в. у Маћедонији, у приморју између Солуна и Цариграда. То је био језик врло сродан српском, али ипак различан од њега, у низу многих словенских и српских дијалеката на Балканском полуострву.

Када су се у другој половини IX. в. јавили словенски апостоли, браћа Ћирило и Методије, они су саставили азбуку према том дијалекту, и на њ превели с грчког црквене књиге. С тим су књигама, на позив моравскога кнеза Растислава (863), отишли међу Моравце и панонске Словене и продужили свој рад све до своје смрти (869. и 885. г.), а за тим и њихови ученици. А кад ускоро пропаде Моравска, и бише прогнани ученици Ћирила и Методија, онда ови добегоше на југ међу Хрвате и Србе, а особито у Маћедонију и Бугарску, које су тада биле средиште свега књижевнога рада у X. и XI. в. Ту је и првобитна буквица „глагољица“ (данас се одржала само у Хрватском Приморју и неким далматинским острвима) претрпела измене према новијој грчкој буквици, и постала тако звана „ћирилица“, која је ускоро, као лепша и подеснија, сасвим истисла прву. То би се време могло назвати заједничком јужно-словенском књижевношћу.

Тешко је одредити тачно време, када се образовала за се српско-словенска књижевност. По свој прилици то ће бити у оно време, када се образова и самостална српска држава, која поче обраћати особиту пажњу на веру, а то је за време Стефана Немање и Св. Саве. Од тога времена имамо посебне књижевности: српско-словенску, бугарско-словенску и руско-словенску, и у неколико и хрватско-словенску, бар у оним крајевима, који су се служили у цркви словенским језиком и глагољицом.

На тај начин Срби су готово са свим усвојили старословенски језик у цркви и у књижевности. Доцније пак унесене су у тај језик и неке гласовне и формалне измене према особинама српскога народног језика, што су урадили и Бугари и Руси. То су тако зване: *српска, бугарска и руска рецензија* старога словенског језика.

Најглавније измене тичу се гласова старословенских, којих у српском језику није било, те су замењени оним гласовима, који им одговарају у српском језику. Ти се пак гласови нису могли изучити, као и многе важне особине старословенског језика. Ти су гласови: носни самогласници ѫ (изговарало се као *он* кроз нос) и ѧ (изговарало се као *ен* кроз нос) и полусамогласници: ъ (изговарало се као $^1/_2$ *о* или $^1/_2$ *у*) и ь (изговарало се као $^1/_2$ *е* или $^1/_2$ *и*). Први су замењени са: *оу* (у) н.пр. *роука* место *рѫка* (ронка) и *е* н.пр. *месо* место *мѧсо* (менсо), а како у српском језику нема полусамогласника, то се увек писало ь, и на место ъ, а није се никако изговарало, н.пр. ножь (тако и у старослов.) и рабь (у ст. слов. рабъ). Кад би настала тешкоћа изговора у средини и на крају речи између два сугласника, то се изговор олакшавао уметањем *а*, н.пр. *божьство* и *дивьнь* читало се: *божаство* и *диван*, као и данас. Остали гласови писали су се као и у ст. слов., а читали на српски начин: н.пр. ѣ као *е*, ꙑ писало се као ы, а читало се као *и* и т. д.

Облици су, као год и речи и синтакса (последња већином по грчком), сачувани као и у ст. словенском, само се у придева и глагола чешће јављају сажети и краћи облици, према српском (новаго м. новаѥго, плетааше м. плетѣаше и т. д.). У писмима и чланцима више световне садржине све је више овлађивао српски народни језик, особито у западним крајевима и Приморју.

Такав је био српски књижевни језик све до половине XVIII в., до завршене сеобе Срба у Аустро-

Угарску, када се са оснивањем школа, довођењем учених људи и доношењем књига из Русије, увуче у српску цркву *руско-словенски језик*, који је сада у цркви свих православних Срба, а у српској књижевности створи се као књижевни језик мешавина од старо-словенскога, српског и руског језика, позната под именом *славјано-сербски језик*. То је језик, који је за читавих сто и више година кочио развијање српске књижевности, противу кога устаде Доситеј, а особито Вук Караџић, који после дуге борбе успе да се у српској књижевности зацари *српски народни језик*, и то тек од 1868., у свој потпуној важности својој.

Овде доносимо један одломак из *Живота Св. Симеуна* од Св. Саве (Немања остављајући владу саветује синове своје), према данашњем писању, да би се видело какав је био стари српски књижевни језик:

„Он же блажени старац премудрим ми словеси увештав их јако отац, да престанут от риданија и слз, божију же изволенију бившу, избра благороднааго и љубимааго сина, Стефана Немању, от Бога венчанааго зети кир-Алексија, цара грчаскааго, сего предаст им глагоље: сего имејте у мене место. Корен благи изашад из утроби мојеје. И сего посаждају на престоле у Христове дарованому ми владичастве. И сам венчав јего и благословив јего изредне, јакоже благослови Исаак Јакова, сина својега, всаким благословенијем, и начет и учити поспешаствовати јему о всаком деле блазе ва владичаствии јего, и благосрду јему бити на мир христијански, јегоже јему предаст, богоупасенују им паству, глагоље јему: чедо моје љубимоје, паси Израиљ сиј мој, и ванми о њем, воде и јако овче Јосиф...“[1]

М. Б.

[1] На овом месту згодно нам је исправити неколике погрешке. Тако: на стр. VI. у 4. реду иза речи су додати: се; на

стр. XI. у 9. р. иза речи *више* додати: *места;* на стр. 32. у 20 р. иза речи *плот* додати ове речи: *заповест Божја, а слуге анђели, а богаљ;* на стр. 90. у последњем реду предметнути *г)* пред реч: *свака,* те да се цела реченица сматра као засебан одељак; на стр. 144. у 4. реду одоздо иза тачке додати ове испуштене речнице: *И опет исто учини. А кад му нестаде воде, нашав у једном старом сасуду мало вина, њиме угаси пламен;* на стр. 147. у 8. р. речи *на средини цркве* треба да стоје у 9. реду иза речи: *оца;* на стр. 150. у 8. р. одоздо место *Арнија* треба да стоји: *Арсенија.*

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ